

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ ҮДЭРНҮҮД - БУРЯАД ОРОНДОМНАЙ

НАМЖИЛ НИМБУЕВАЙ
НЭРЭМЖЭТЭ
ИНТЕРНЕТ-МУРЫСӨӨНЭЙ
БУРЯАД ШҮЛЭГҮҮД

11 н.

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ
ГАБШАГАЙ
ҮДЭРНҮҮД

9 н.

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулай!

Буряад Үнэн

Бүгэд арадай сонин

1921 оной
декабрийн
21-нээ гарана

2013 оной
октябрин 24
Четвэрт

№ 42 (21941)
(856)

Гарагай 5
[www.
burunen.ru](http://www.burunen.ru)

Хонгор найхан Хориин аймагта

АЛДАР СУУТА
ХОРИ
ХАТАНАЙ,
ЭХЭ ЗОНДОЙ,
АЖАЛША
СОЛОТОНОЙ
НЭРЭ
МҮНХЭЛЭГДЭБЭ

(“АЛТАРГАНА”
гэхэн уласхоорондын
фестивалиин байгуулагдахаар
20 жэлэй ойдо)

Ургэлжлэлын

12 н.

Уважаемые читатели!

Началась подписка па I полугодие 2014 года. Спешите подписаться на наши издания!

Наименование издания	Периодичность	Условия	Подписная цена	
			На 6 мес.	На 1 мес.
Газета «Бурятия» Индекс - 50908	вт., ср., чт., пт	a) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	824,64 руб. 400,00 руб. 450,00 руб.	137,44 руб. 66,70 руб. 75 руб.
Газета «Буряад Үнэн» Индекс - 50901	четверг	a) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	386,22 руб. 265,00 руб. 275,00 руб.	64,37 руб. 44,20 руб. 45,90 руб.

Газета «Спорт - Тамир» Индекс - 31113	среда	a) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	226,5 руб. 220,00 руб. 250,00 руб.	37,75 руб. 36,70 руб. 41,70 руб.
Журнал для детей «Одон» Индекс - 73879	ежемесячно	a) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	271,92 руб. 270,00 руб. 270,00 руб.	45,32 руб. 45 руб. 45 руб.
Журнал «Байкал» Индекс - 78408 Журнал «Байгал» Индекс - 78407	1 раз в 2 месяца	a) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	503,61 руб. 420,00 руб. 420,00 руб.	167,87 руб. 140 руб. 140 руб.

ХУУЛИТА ДАНСАНУУДТА СЭГНЭЛТЭ ҮГЭДЭГ БОЛОХОНЬ

Буряад Республикин Правительствын ээлжээтэ зүблөөн Республикин Толгойлогшо Вячеслав Наговицны хүтэлбэри доро үнгэрөө. Гол түлэб зүблөөнэй хараада дурбэн асуудал табигдаа. Тэдэнэй эгээл шухала «О проекте Закона «Об оценке регулирующего воздействия проектов нормативных правовых актов и экспертизы нормативных правовых актов в республике» гэхэн асуудалар экономикин министр Татьяна Думновагай мэдээсэхээр, федеральна хуулиин ёхор проектнүүд ба нормативна хуулита актнүүдта сэгнэлтэ үтгэхэ ба шалгалтын экспертизэ ябуулха шухала.

- Нормативна хуулита дансанууд заabol олоний хараада табигдажа, зүвшгэдэх ёнотой. «ОРВ-оценка регулирующего воздействия» гэжэ хуулиин проект абааха ёнотойби, - гэжэ министр тэмдэглээ.

Экономикийн гурэнэй талаа гуримшуулга хадаа социально-экономическа хүржэлтын эгээл шухала үйлэ гээшэ. Энэ дурадхагдан хуулиин проект соо олзын хэрэг эрхилэгшэдэх хабатай асуудалнуудые алишье талааан хаража үзэх болно.

- Олзын хэрэг эрхилэгшэдэе дэмжэлтын талаар аbstагдан олон тоото тогтоол хуулиинууд үлүү ехэх орёо һэн тула хүсэд хэрэглэгдэнгүй үлэшэдэг гэжэ мэдээжэ. Бидэ Республикин бюджетэй ба олзын хэрэг эрхилэгшэдэй мүнгэн

зөөри зүб мүрөөр гаргашалха ёнотойби. Туha хүргэлгын гаргаша бээз даан, түлмэөр байха ёнотой, - гэжэ Буряад Республикин Толгойлогшо Вячеслав Наговицны тэмдэглээ.

Энэ хуулиин проект хуули ба актнүүдье зүвшгэлгэдэх хабадааха ба ажаябуулгын журам тогтоою юм. Тэрэнэй түлөө экспернэ бүлэг байгуулагдаа. Тэрэз бүлэгэй тоодо эдэ нормативна хуулита актнүүдье ажалдаа хэрэглэдэг зон хабадааха болоно. Экспертнэ комисси хуулии экономическа, экологическая ба социальна талаа шэнжэлхэ бшуу.

- Нормативна актнүүдта сэгнэлтэ умын хэрэг эрхилэгшэд үгэхэ зэрэгтэй. Энэ һанаата боломоор асуудал. Олзын хэрэг эрхилэгшэдэх экспертын уялга даалгавал, һайн бэлэй. Тээд тэдэнэй эрдээ мэдэсэ, һүсэ шадал хүрэхэ гү? Уялгата һайн дуранай түхэлөөр энэ ажал хуулэхэ хэрэгтэй, - гэжэ Вячеслав Наговицны тэмдэглээ.

Зүвшгэлгын үедэ олзын хэрэг эрхилэгшэдэй түлөлэгшэд энэ хуулиин проект һайшааба. Сагай эрилтээр ажаллаха эрхэ байгуулагдаба гэжэ бүгэдэ мэдэрээ. Энэ хуули бусад регионуудта 2014 ондоо ашаглагдажа эхилхэ. Бүхы муниципальна байгуултануудта нормативна актнүүдье шалгаха, сэгнэлтэ үгэхэ комисси ажалладаг болохо, мүн 2017 он болотор бүхы нууринуудта банал байгуулагдаа түсэйтэй.

Цыргма САМПИЛОВА.
Авторай фото.

АЖАХЫН ТУСЭБҮҮД ГҮРЭНЭЙ ТУНАЛАМЖАА ДУЛДЫДАХА

XОЁР жэлэй саана байгуулагданан Бэшүүрэй «Кедр» гэжэ ажахы гүрэннөө туналамжаа эрибэ.

Буряадай худөө ажахын болон эдээ хоолий министрэй орлогшо Юлия Дагдановагай тэмдэглэхээр, тус ажахы богонихон хугасаада хүл дээрээ гарсаа. 103 толгой эбэртэ бодо малтай болонхой, 4 мянган гектар газартай. Тэрээн дээрээ малай тэжээл болон орооно таряа ургу-

улна. Байгша оной эсэс болотор үшвээ 100 толгой хальмаг үүлтэрэй үхэр худалдажа абааха хүсэлтэй. 2015 ондо һүнэй фермэ бариха, һү үйлэдбэриин аппарадтай болох тусэбүүдтэй. Харин тэдэнээ бээлүүлхын тута гүрэнэй туналамжа хэрэгтэй болоод байна. Тээд энэ асуудал ноябрь нарада шиндхэгдэхэ гээд, Буряадай Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Александр Чепик найдуулба.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.

УЛААН-ҮДЫН 32-дохи дунда һургуулида һуралсалай шэнэ арганууд нэйтэрүүлэгдэнэ

Эндэхи һурагшад электрон самбар, мульти-медиийн проектор мэтын һуралсалай мүнөө үеын хэрэгсэлнүүдэй ашаар ном үзэдэг юм. Тиин Буряадай Толгойлогшо Вячеслав Наговицын тус һургуулида айлшалжа, хубилалтануудайн үрэ дүнтэй танилсаа.

Даб дээрээ иимэ түхэлэй дурбэн кабинет бии. Энэ хэрэгтэ б миллион гаран тухэриг шэглүүлэгдээ. Саашадаа бүхы кабинедүүдтэ мүнөө үеын хэрэгсэлнүүд тодхогохдоор хүлеэгдэнэ. Хүүгэд, багшанар болон гэртэхиньшье иимэ хубилалтануудые ехэ һайшаана. Илангаяа багшанарай нанамжаар, һурагшад номоо дуратайгаар үзэхэ.

ЯРУУНЫН АЙМАГТА АШАГТА МАЛТАМАЛ ШАНАРЖУУЛГЫН КОМБИНАТ БАРИГДАХА

Россииин премьер-министр Дмитрий Медведевэй албанай хэрэгээр Хитад гүрэн ошохо үедэ энэ барилга тухай хэлсэгдээ. Тодорхойлбол, «Метрополь» гэхэн бүлэг компанинуудай бүридэлдэ ородог «Металлы Восточной Сибири» корпорациин генеральна директор Илья Охтырский болон Хитадай уласхоорондын инженерно-барилгын компанийн президент тус хэлсээ баталаа.

Озернын ГОК-ой барилгада дүн хамта 1,5 миллиард доллар шэглүүлэгдэхэр хараалагдана. Энэ мүнгэн комбинаад объектнүүдэй, тэрэ тоодо жэлдээ 8 миллион тонно руда шанаржуулха аргатай фабрикын барилгада, мүн тишидэх харгын болон зайн галаар хангалгын объектнүүдэй барилгада гаргашалагдаха.

Озернын ашагта малтамалай хэбтэшэ туулганай тон ехэ нөөсэтэй дэлхэйн хэбтэшэнүүдэй тоодо ородог, гадна мүнгэн эндэ баһа элбэг гэжэ һануулая.

БУРЯАДАЙ ТҮҮХҮҮН МУЗЕЙ 90 ЖЭЛЭЙНГЭЭ ОЙН БАЯР ТЭМДЭГЛЭБЭ

Энэ үйлэ хэрэгтэ болон элитэ этнограф М.Н.Ханголовай түрэхеөөр 155 жэлэй ойдо дашаралдуулагдан, Буряадай Үндэхэтэнэй номой сан соо «Мүнөө үеын музейдэ уута баялигуудые хадагалалгын, шэнжэлгын болон хэрэглэлгын шиндхэгдээгүй асуудалнууд» гэхэн регион хоорондын эрдэмий-практическа конференци эмхидэгдээ.

2011 ондо Буряадай түүхүүн музейн үндэхэн дээрэ Буряад Республикин Үндэхэтэнэй музей байгуулагдажа, мүнөө тэрэнэй бүридэлдэ Ц.Сампиловай нэрэмжэтэ Уран зурагай музей, Буряадай байгаалиин музей болон Новоселенгинскын декабристнүүдай музей ородог гэжэ һануулая.

Буряадай Үндэхэтэнэй музейн директор Татьяна Боронеевагай тэмдэглэхээр, хадагалаанда байхан олон тоото түүхүүн гэршэнүүд, мүнөөшье болотор шэнжэлэгдэхэн, согсолголдоон зандаа. Хэнэйшье мэдэхээр, Түбэд эмшэлэлгын атлас США-да үзэсхэлэндэ табигдажа түүхтэй. Буддын шажанай урлалай зүйлнүүд Владивосток хотодо үнгэрхэн АТЭС-эй үедэ дэлгэгдээ, Мьянма, Таиланд, Шри-Ланка гүрэнүүдтэ абаашагдаа. Мүн тиихэдэ 1987 ондо Японииин Саппоро хотодо «Совет Буряад орон-87» гэхэн үзэсхэлэн эмхидхэгдээ, харин 1995 ондо Испаниин Пальма-де-Майорка хотодо «Буряад арадай урлал» гэхэн үзэсхэлэн үнгэрхэгдээ юм.

Мүнөөнэй музей ямар байха ёнотойб, хүн зоной нонирхол татамаар ямар арганууд биий гэхэ мэтын асуудалнууд конференциин үедэ зүвшэн хэлсэгдээ.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

НИИСЛЭЛ ХОТЫН ЗАЛУУ МЭРГЭЖЭЛТЭД ЕРЭЭДҮЙДӨӨ БАТА ЭТИГЭЛТЭЙ

Үнгэрэгшэ долоон хоногто Улаан-Үдэн мэр Александр Голков муниципальна эмхи зургаануудай залуу мэргэжлэдэй заншалта ёоороо уулзалаа үнгэргээ. Ажайлнгаа намтар наяа эхилжэ байхан залуушуулын хотын захирагаанай, министерствэнүүдэй, албан зургаануудай, дээдэх нүргүүлинуудай түлөөлэгшэд болон мунёе худэлжэ байхан аха нүхэдэй амаршалаад, захая угэнүүдээ зориулаа. Мунөө жэлдэ хотын эмхинүүдтэ 131 залуу мэргэжэлтэд худэлхээс ерэхэн байна: нуралсалай налбарида - 51 хүн, элүүрье хамгаалгын - 47, соёлой - 13, хотын захирагаанай баигуулгын налбаринуудта - 20.

Улаан-Үдэн мэр Александр Голков залуушуулда үндэр амжлтануудын хүсөөд, тэдэниие хотын, республикин хүгэлтэдэ горитой хубита оруулха аргатай нийлэд ехэх хүсэн гэж онцолон тэмдэглээ.

Улаан-Үдэн захирагаанай хутэлбэрилэгшын 1-дэхи орлогшо Зандра Сангадиев шэнэ халаанда эдэбхи уусхэлтэй, урагшаа наанаатай, ажалша бэрхэ байгты гэж захяд, залуушуулын дэмжэлгын ехэнхи

программанууд иимэл хүнүүдтэ зориулагданхай гэж хануулаа.

Үсэгэлдэрэй оюутад - мунөөдэрэй залуу мэргэжэлтэдэ илангаяа гэр байрын болон салин түлбэрийн асуудалнууд шухала гэжэ мэдээжэ. Тийн хүн бүхэнний дэмжэлгын элдэб янзын программануудта хабаадахади гэжэ ерээдүйдөө бата этигэнэ. Найшаалтайн гэхэдэ, олонхинь даб дээрээ ажал хэрэгнай яхала хайн гэжэ тэмдэглээ.

Жэшээнь, хотын 58-дахи хүүгэдэй сэсэрглигтэ психологоор худэлжэ эхилхэн Валентина Козлова Мухар-Шэбэрэй аймагаа гарбалтай юм. Тэрэ вэрын гэргүй. Тиймэхээ наянын сагта "Залуу мэргэжэлтэдэ гэр байраар хангалаа" тусэлтэй ошигээ мэдүүлээ.

- Гэртэй болохоб гэжэ бата найданааб. Ажалдаа ехэ баяртайгаар ошодогби. Хүүгэдтэ дуратай хадаа энэ мэргэжэл шэлээб. Суг худэлдэг нүхэдни наамайе дулааханаар угтажа абаа. Найшаалдаа ороо хадаа, салин тухайгаа юуньшье гэхээ мэдэнэгүйб, - гэжэ Валентина Козлова хэлээ.

Хотын 3-дахи поликлиникин участково врачу Юлия Сультимова 30 мянган түхэриг шахуу салин абадаг байна. Энэнь ная ажалда ороон хүндэ нилээд хайн түлбэри гэжэ ханаахада,

залуу врачу имэ мунгэ аба-хын тула үдэн хоолгүй шахуу худэлхэ баатай болодог. Юуб гэбэл, врачнуудай дуталдаан ушархаа тэрэхеэр участгойг үвшэнтэнэе аргалдаг юм. Жэшээнь, үнгэрхэн нарада тусэлтэй ошигээ 315 хүнине поликлиникэдээ үзэхэ, мун тиихэдэ 100 үвшэнтэнэе гэртэн ошож аргалха ёнотой байхан аад, бодото дээрээ 547 хүнине кабинеттэй үзөөд, 110 үвшэнтэнэй гэртэн ошоо.

- Олонхи ушартаса забаралгүй худэлдэгби. Заримдаа гансал гэртээ ошоходоо, үдэшэ эдеэлхэш. Хүндэ, эсэбэритэй ажал. Гэбэшье би ажалдаа дуратайбай. Баганаа хойши эмшэн болохоёо хүсэнхэнби. Минии гэртэхиньше врачнууд. Тиймэхээ ондоо мэргэжэл тухай ханаалаашгүйб, - гэжэ Юлия Сультимова хөөрөө.

Зүгээр Владимир Данзановтай хөөрэлдэхэдэ, энэ хүндэ

нэгэшье бэрхшээл үгы хашгэжэ ханаамаар. Тэрэх хухуун дориунаар харагдаа.

- Би Москвагай гүрэнэй медико-стоматологийн университэтэ гүрэнэй дэмжэлгээр нурааб, Красноярскда интернатура гарааб. Мунөө Улаан-Үдэ хотын 2-дохи стоматологическа поликлиникэдэх худэлнэб. Ажални найн ябана. Эхин дээрээ салимнишье найн. Хамаг юумэн ханаандам таараа, - гэжэ тэрэхэлээ.

Энэнь наин лэ даа. Залуушуулаг түлөө баярланабди. Тийн энэ үдэр тэдэндэ зориулагдана олон үреэлнүүд, тэрэ тоодо хотын 1-дэхи поликлиникин ахамад врачай орлогшо Зоя Павловагай хэлэнхэн "Ажалдаа дуратайгаар ошодог, гэртээ дуратайгаар бусадаг байгты" гээн үреэлын тогтохо болтогий.

Дыхжит МАРХАДАЕВА.

"НАЙДАЛ" НИГҮҮЛЭСХЫ МАРАФОН ЭМХИДХЭЭ

"Юртэмсэ вэрынгээ гэртэ нээ" гэхэн нигүүлэсхы марафоной түрүүшын шата түгсэбэ

Октябрин 19-хөө эхилжэ, нигүүлэсхы сэдыхэлэй ажаягуулгын марафон эхи абаба. Энэ марафон хадаа байгаша онийн июль нараа соо байгуулагданаан. "Найдал" гэхэн жасын эгээл түрүүшүн ажаягууллаа болоно. Энэ марафоной гол үүргэ - үншэн үхижүүдэй гэр байраар хангалгада түнхэндээ. Энэ марафоной ажалда Арадай Хуралай депутатууд, сүүдэй эмхин хутэлбэрилэгшэд ба гүйсэдхэхы засаг түрүн түлөөлэгшэд хабаадаа.

Буряад Республика до- торхи үхижүүдэй хамгаалалгын Түлөөлэгшын хүтэлэгийн ажалшад нэгэ үдэрэйнгээ салин хүлнэ, хамта дээрээ 150 мянган түхэриг "Найдал" жасын тоосоон руу оруулаа. Арадай Хуралай депутатууд, Верховно сүүд, Улаан-Үдэ хотын Железнодорожно районой захирагаан, хотын 4-дэхи больница, эмнэлгын уялгатай мунхэлэгтын территоирияльна жаса, профсоюзуудай реском, Яруунын аймагай муниципальна байгуулалтаа гээд өөр өөрингээ хубитаяа оруулаа. Пенсионер Долгор Базыровна Башкеева нараа бүри энэ жасын тоосоон руу 1 мянган түхэриг оруулж байхаяа мэдүүлбэ. Нютагайхитдай хайхан сэдыхэлэй жэшээ харуулаа бшуу. Тийгэж нэгэ үдэрэй түрүүшдэй 263 мянган түхэриг сүглархан байна. Үшөө марафоной эхилээдүй байхада, "Восход", "Бест плюс", "Дом 2000", "Стандарт", "Информ Полис" гэхэн эмхинүүд, Улаан-Үдэ хотын Советскэ районой захирагаанай финансова комитет, үхижүүдэй ба гэр бүлүн хэрэгүүдэй талаар Республикин Агентствын ажалшад мунгэн зөөриеэ энэ жасын тоосоон руу оруулаа. Тийгэж 427 мянга 680 түхэриг сүглархан байна.

Мунөө үдэ бэелүүлэгдэжэ байхан хуулиин ёоор, гүрэн түрэ үншэн хэнзээ үхижүүдэй 18 наха гүйсэхэдэн, гэр байраар хангаха ёнотой. Тээд энэ асуудал ехэ орёогоор шийдхэгдэнэ. Мунөөдэрэй байдала-

ар, Буряад Республика дотор 6 мянга 178 үншэн үхижүүд нялхажаа бүдүүн нахан хүрэтэ бий гэж тоологдоно. Үхижүүд ба гэр бүлые хамгаалалгын талаар Республикин агентствын мэдээгээр, Республикин нэгдээмэл бүридэлдэ 3 мянга 396 үншэн хэнзээ айтгданхай. Бусад үхижүүдийн өөрүүн гэртэй ба зариманийн үргэгэжэ абаад, шэнэ гэр бүлэдээ өөрүүн байртай гэжэ тоологдоно. Тиймэхээ 18 наха хүрэхэн 3 мянга 356 үншэн үхижүүдэй 2 мянга 396-ниний гэртэ хүртэхэ нахандаа хүсэнхэн байна.

- Жэл бүри гүрэн засаг 200 миллион түхэриг номолно, тэрээндэй нэгэ жэлэй түршада 200-250 хүн гэртэй болоно бишүү. Ээлжээн урагшaa хүдэлбэшье, ехэ удаан саг соо ябахадань, 5-7 жээ соо үхижүүд гэр байра хүлеэхэ баатай бишүү. Тээд ажабайдай тогтошох бэшэ, эрьеэдэн түргэн ябана ха юм. Эдэжэлнүүдэй түршада үхижүүд томо болоод, өөхнөөшье гэр бүлэтий, үхижүүдэй болошонхаа юм. Тэдэнэр наян байдалдаа ячанууха ёнотой гээшэ, - гэжэ үхижүүдэй эрхэ хамгаалагша Татьяна Вежевич хөөрэнэ.

Тийгэж энэ орёохон асуудал шийдхэлгэдэ, гүрэнэй дэмжэхэ хэрэгтэ тунаа болохо зорилготой "Надежда" гэхэн нигүүлэсхы ябадалай жаса байгуулагдаа бишүү. Энэ жасын сүглүүлжсан мунгэн зөөрие өөхнөөгээ гурбаанаа олон үхижүүдэй болонон үншэн зондо гэр байра абажа угэхэ юм.

Реквизиты для перечисления средств: Бурятское отделение 8601 ОАО «Сбербанк России» Кор. Счет - 3010181040000000604 БИК - 048142604, ИНН - 7707083893, КПП - 032302001. Расчетный счет - 40703810009160028120. Получатель - Благотворительный фонд по обеспечению жильем детей-сирот и лиц из их числа «Надежда».

Цыргма САМПИЛОВА.
Авторай фото-зурагууд.

ПОСОЛЬСКЫН ИНТЕРНАДАЙ ЭРЭМДЭГ БЭЕТЭЙ БОЛОН НАҲАТАЙ ЗОН ГУРБАН ЗӨӨЛЭНИИЕ ЭДЛЭДЭГ

Эрэмдэг бэетэй болон наҳатай зоной Кабанскын аймагай Посольскин интернат 40 жэлэй саана байгуулагдаа юм. Эндэхи худэлмэрилэгшэд нилээд олон наҳатай зониис үргэжэ, хүгшэрхын дайе гаталуулжсан, эрэмдэг бэетэй хүнүүдье дүнгэжэ, ажабайдалдань гэрэл оруулжсан буюнтай. Тийн мунөө тэдэндээ энэ харюусалга ехэтэй, хүшэр ажалаа бээлүүлхэдэн, нэгэ бага хүнгэн, харин үндэр наҳатай үбгэд хүгшэдтэ, бээ мутай хүнүүдтэ эндэ ажаануухань нураггүй зохид болобо. Юуб гэблэл, байгуулагдаан сархаа хойшио капитальна заһабарилгада ороогүй энэ интернат һүүлэй хоёр жэлэй туршада эрид шэнэлэгдэжэ, досоонооньшье, газаанааньшье сэхэ харашагуй гоё наихан болгогдоо. Энэ хэрэгтэ нёдондо республикин бюджеттээ 26 миллион түхэриг, байглаа ондо 7 миллион түхэриг үлүүтэй мүнгэн гаргашалагдаа юм. Гадна мунөө жэлдэ Пенсионно жаса капитальна заһабарилгада 3 миллион 441 мянган түхэриг эльгээхэн байна.

Шэнэлэгдэхэн байшанай нээлгын баяр ёхололдо социальна хүгжэлтын талаар Буряадай Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Владимир Матханов, республикин ажаануугшадын социальна талаар хамгаалгын министр Татьяна Быкова, Россиин Пенсионно жасын Буряадтахи таңгай хүтэлбэрилэгшын орлогшо Сергей Санхядов гэгшэд хабаадажа, бээлүүлэгдэхэн худэлмэрийн үрэ дүнгүүдтэй танилсаа. Интернадай дарга Дмитрий Баранников тэдэндээ хэбтэрийн үвшэнтэнэй, эмшэлэлгын, эдээ хоолой болон унталгын таңгуудые харуулаа. Тийн эндэ худэлдэг хүнүүдэйшье, ажаануудаг зонийшье тэмдэглэхээр, интернадай мунөөнэй байдал анханайхитай сасуулшагуй зохид, гоё болонхай.

Даб дээрээ эндэ дүн хамтаа 19-тэйнээ 96 наа хүртээр 210 хүн гүрэнэй харуулаан доро байна гээд һануулая. Худэлмэрилэгшэдэйн тоо – 109 хүн. Тийхэдэ үшөө 18 ажалшад хамнабариин ажайхыда худэлдэг.

- Бээз даангы эмхи зургаан хадаа тус интернат өөрингөө хүсөөр баа мунгэ олох ёнотой юм. Мунөө жэлэйн тусэб – 10 миллион түхэриг, - гэжэ ажаануугшадын социальна талаар хамгаалгын министр Татьяна Быкова ойлгуулаа.

Посольскин интернат хамнабариингаа ажайхыда 88 толгой үхэр, 19 гахай баржа, хартаабхаа болон бусад газарай эдээ тарижа, хоолойгоо тэжээнэ. Гадна һү, хилээмэ, талхаар хэхэн элдэб янзын амтан эдеэгээ нютагаархидтаа худалдадаг, хубсагаа хунаар угааха талаар хангалаа дурдхадаг.

Зүгөөр тон шухалань гэхэдэ, тойронхи нютагуудай зон интернадай эмшэлэлгын таңгата хандажа, түлбэртэйгөөр аргалуулдаг байна. Эндэнь шүдэ табихаа болон массаж хэхэнээ эхилээд, бухы врачууд үзэдэг юм. Тийхэдэ Посольскин интернат республикин иимэ түхэлэй бусад эмхинүүд сооноо түрүүшүүлэй дунда морёор эмшэлэлгэ нэйтэрүүлжэн габьяатай. Мунөө эндэ 4 морин бии. Тэдээрэмдэг бэетэй хүнүүдтэшье, наҳатай зондошье ех тухалдаг.

Эндэхи үбгэд, хүгшэд гурбан зөөлэниие эдлэхэнээ гадна сүлөө сагаа ехэхонирхолтойгоор үнгэргэдэг

Нээлгын баяр ёхололой үедэ

Тогоошод интернадай ажаануугшадые үдэрэй 4 дахин амтатайгаар эдээлүүлдэг

Капитальна заһабарилгын удаа палатанууд иимэ һаруул гоё болоо

Үбгэд, хүгшэд сүлөө сагтаа зурагуудые бүтээдэг

Мила Максимовна болон Александр Григорьевич хоёр жэлэй саана хуби заяагаа нийлүүлээ

ҮНЭ СЭНТЭЙ ХОМОРОЙ НОМУУД ДЭЛГЭГДЭЭ

Буряад хэлэнэй габшагай долоон хоногий шугамаар Үндэхэтэдэй номой сан номой үзэмжэ дэлгэбэ.

Буряад Республикин Үндэхэтэдэй номой сан буряад хэлэ дэлгэрүүлхэ, хүгжөөхэ хэрэгтэ өөрын горитой хубитая оруулха уялгатай. Мүнөө

Гурбан янзын үзэмжэ : “Буряад хэлэн: нэгдэл ба янзанууд”, “Буряад ороной сэтгүүлнүүд ба сонинууд”, “Угаймнай онсо баялиг” гээд дэлгэгдээ.

Түрүүшүн “Буряад хэлэн: нэгдэл ба янзанууд” гэхэн үзэмжэдэ буряад хэлэн дээрэ үүүлэй үедэ хэблэгдэхэн номууд табигдаа.

Буряад хэлэн дээрэ ном хэблэгдэнгүй гэжэ хүн зон хэлсэдэг, тээд үнэн абавад харагада, элдэб янзын тунатай, хэрэгтэй, уншамааршье номууд хэблэгдэдэг. Гансал муунинь юун бэ гэхэдэ, мүнгэн зөөриин хомор ушархаа үсөөхэн хэхэгээр гараад лэ дуунашадань, олонийтэд хүрэнгүй башу. Илангаяа хүдөөгэй багшанарта дуталдана,- гэжэ номой сангай ажалтан Норжима Гармаевна Лубсанова мэдээсэбэ.

Үзэмжэдэ дэлгэгдэхэн буряад хэлэн тухай, методическа хэрэгсэлнүүд багаханшье хэмжээнэй хаа, элбэг дэлгэгдээ. Наяхан багшалжа эхилжэн залуушуулай ажалда хэрэглэмээр ха гэжэ тэмдэглэбэ.

“Буряад ороной сэтгүүлнүүд ба сонинууд” гэхэн гаршаг дорохи үзэмжэдэ харагдаа үзэгдөөгүй газетэнүүд дэлгэгдэнхэй. Манай “Буряад үнэн” хэблэлэй гаргадаг “Одон”, “Байгал”, “Морин хуур” сэтгүүлнүүд, “Буряад үнэн” газетын хажууда Агын тойрого хэблэгдэдэг “То-

лон”, Эрхүүгэй можодо гарадаг “Усть-Ордын үнэн” гээд табиятай. Совет засагай үедэ хэблэлдэ гаража байхан “Ажалай туг”, “Буряадай залуушуул”, “Бүрэн хаан”, “Баргажанай үнэн”, “Ленинэй туг”, “Улаан Сэлэнгэ”, “Коммунизмын Туя”, “Хурамхаанай галнууд”, “Улаан туяа”, “Ленинэй зам”, “Мундарга”, “Хэжэнгын гол”, “Ярууна” гэхэн ямарг бүхэнэй газетэнүүдье харага байхада, тэрэ үедэ хүн зон газетэ найн уншадаг байгаа ха гэжэ тухайлмаар. Эдэ сонинуудай хэблэгдэжэ байгаа сагта буряад хэлэмнайшье хүгжэнги, нилэн хундэтэй байдалда ябаа болоно ха юм.

Мүн үзэмжэдэ үргэнөөр дэлгэгдэхэн номууд хадаа буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэхэн номууд. Бүгэдэ дэлхэйн классигүүд ба май ород уран зохёолшодой номууд буряад хэлэн дээрэ хэблэгдэдэг байханинъ ехэ нонин. Буряад зонии ород хэлэтэй болгохо, байдалдань Европын түхэл оруулха, нэйтэрүүлгын ажал ехэ урагшатай хэгдээ хаш. Манай буряад арад үүблэгэн ухаатай байхан тула өөрынгөө түрэлхи хэлэээ мартатаараа хүмүүжүүлгын нүлөөдэ орошио гэблэ, зүб гу?

Үшээ нэгэ олон зоний анхарал татамаар үзэмжэ хадаа “Угаймнай онсо баялигүүд”. Энэ үзэмжын номууд хоморой ба үнэ сэнтэй номуудай жасаа абтанхай. Энэ “Буряад эхэнрые я-

гаад нийтэ ажалда нургахаб” гэхэн методическа заабари 1924 ондо хэблэгдэхэн “Бурятика” гэхэн серийн хэблэлдэ гаргагдаан байна. “Елбэрэй хатан”, “Хаанууд ба хубисхалагшанар” гэхэн номууд лата хэлэ бэшэг дээрэ хэблэгдэхэн.

Номой сангай ажалшан Оюна Димитдагбаевагай тэмдэглэхээр, Үндэхэтэдэй номой сангай гурбадахи дабхарта оршодог “үнэ сэнтэй хоморой номуудай таагта үшөө олон нонин удхатай номууд хадагалаатай. Эндэ буряад зонии мунөө үеын ажааудалда дадхааха, нургаха заабаринууд, үйлэдээрин ба ажаяа буулгын нургаалнууд буряад хэлэн дээрэ бэшээтэй”.

Буряад хэлэн дээрэ ном хэблэгдэжэ байгаа сагта буряад хэлэн мартагдахагүй, үшөөл хүгжэх гэжэ найдалтай.

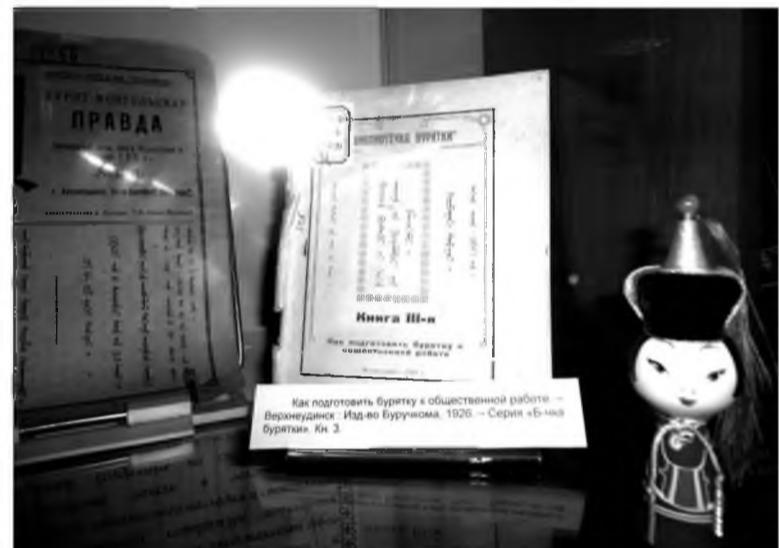
Мүнөө юундэб даа заримашуул буряад хэлэ һөргээлгэ гээд хэлсэнэ. Буряад хэлэ һөргэхээр 30 гаран жэл болохомнай. Тээд улам һөргэхэн юумэмнайшье арбан хурга дараахаршье бэшэ үсөөн. Мүнөө саашаа дабшажа, буряад хэлээ хүгжөөхэ гэжэ хэлсээл даа. Али буряад хэлээ нэйтэрүүлхэ гэхэн үгэ хэрэглэмээр гү гэжэ гайхан асуумаар.

**Цыргма САМПИЛОВА.
Авторай
фото- зурагууд.**

Буряад номуудые уншай

Лубсанова Норжима Гармаевна

“ХАРА МОРИНОЙ” ДУУН РОССИИН ДЭБИСХЭР ДЭЭРЭ ЗЭДЭЛНЭ

“ХАРА МОРИН” гэхэн волейболой Буряадай эхэнэрнууддэй команда Россиин чемпионадта янала һайнаар наадажа байна. Манай республикаа үшөө нэгэшье команда иимэ дээгүүр наадаагүй байгаа гээд һануулая.

Россиин чемпионадай эгээл дээдэ Суперлигэдэ мүнөө 11 команда наадана гээшэ. Манай “Хара Морин” эндэ табан наада үнгэрреөд байна. Чемпионадай эхиндэ Улаан-Үдийн басагад Уфа хотын “Уфимочка-УГНТУ” команды 3:2 гэхэн тоотойгоор илажа шадаа. Харин удаадахи нааданда Екатеринбург хотын элитэ “Уралочка-НТМК” команды баа шүүжэ шадаа. Эндэ 3:1 гэхэн тоо олон тоото суграгшады баярлуулаа.

Удаадахи хоёр наадаяа манайхин Краснодар болон Балаково хотонуудта үнгэргэе. Краснодары “Динамо” Россиин түрүү командаануудай тоодо дэмь ороногүй гэжэ “Хара Моринтой” наадахадаа гэршэлээ. 0:3 гэхэн тоотойгоор энэ наадан дүүрэхэн байна.

Саратовай можын Балаково хотын “Протон” команда “Хара Мориндол” адли Суперлигэ соо үлэхэ гэхэн зорилго урдаа табина. Нааданай талаар тон адли мэргэжэлтэй командаанууд уулзаа гээд олон харгашад хэлэнэ. Талмайн эзэд нааданай һүүлшүн үедэ азатай байжа, 3:2 гэхэн тоотойгоор “Хара Мориние” шүүгээ.

Үнгэрхэн долоон хоногий эсэстэ “Хара Морин” үшөө нэгэ наада өөрын талмай дээрэ үнгэргэбэ. Россиин элитэ командаануудай нэгэн “Заречье-Однцов” Улаан-Үдэдэй айлшаар бууба. Сентябрь нара соо эмхидхэгдэхэн Европын чемпионадта илажа гаранаан Россиин суглуулагдамал командаан буридэлдэ Однцовской басагад Екатерина Панкова Наталья Малых хоёр оролсоно гээшэ. Мун тиихэдэ дэлхэйн чемпион

боною Юлия Меркулова түрэл командаатаяа ерэлсээ. Имэ шанга командаат манай басагад тэмсэх аргагүй байшоо. 0:3 гэхэн тоотойгоор наадан дүүрэхэн байна.

- Улаан-Үдэдэ ехэ волейбол түрүүшүнхиээ ерээ гээшэ. Шанга команда болохын тula аргагүй оролдло, хэдэн саг хэрэгтэй. Абааар лэ шанга команда болошо арга хаанашье байхагүй. Харин бидэ ганса эн зүн булта сугларжа, бэе бээтээ танилсаабди, наадажа эхилээбди. Энэ хугасаа соо янала ехэ ажал хэгдэхэн байна. Мун тиихэдэ нааданай зарим буридэлдэ үшөө һуураагүй байнаади, - гээд “Хара Мориной” ахамад тренер Сергей Алексеев хэлэнэ.

“Хара Мориной” тамиршадай дундаа Наталья Назарова, Маргарита Курило, Ирина Климанова, Юлия Стенькина гэгшэд янала һайн наада харуулна гээшэ. Тиихэдэ залуу наадагшад Ольга Шукайло, Анастасия Ярыгина мун лэ ургажа ябананаа харуулна. Узбекистаны Лола Арсламбекова ба Чехийн Кристина Пастурова гэгшэд командаан нааданай гуримда наял оролсож байна. Анна Моисеенко, Марина Пилипенко, Анастасия Ляпушкина, Ирина Кузнецова, Юлия Ковалева гэгшэд өөхнэдэйнгээ һайн наада үшөө харуулха гэж найдагдана.

Ерхэ амаралтын үдэр, октябрин 27-до, “Хара Морин” 2013 ондо өөрын талмай дээрэ эгээл һүүлшүн наада үнгэрэгэхэн гээшэ. Улаан-Үдэ Новый Уренгой хотын “Факел” команда ерхээн гээшэ.

Шэнэ жэл болотор “Хара Морин” оройдоол хоёр наада Омск болон Казань хотонуудта үнгэргэхэ байна. Январиин 8-ай, 11-эй үдэрнүүдтэ Москвагай “Динамо” болон “Тюмень” командаанууд Улаан-Үдэ ерхээр хараалагдана.

Борис БАЛДАНОВ.

ИЛАХА ЗАНШАЛАА ҮРГЭЛЖЭЛҮҮЛХЭ

СССР-эй Арадай артист, Россиин Гурэнэй дүүмын депутат Иосиф Кобзоной шангуудта хүртэхын тula боксоор Бүхэлроссиин хэмжээнэй мүрүсөөндэ Буряадаймнай тамиршад юнэн медаль абаан байна. Мэдээжэ артист тус мүрүсөө заншалта ёхороо Ага тосхондо эмхидхэдэг гээшэ.

10-дахияа болонон энэ хэмжээ ябуулгада Россиин 10 регионой болон Монголой 100 гаран боксернууд х баадаан юм.

Эгээл хүнгэн 49 хүртээр шэгнүүртэ бүхы медальнуудые Буряадаймнай хүбүүд абаажархёо. Эндэ Батор Гомбоев түрүүлжэ гараа. Шангай нууринуудые Аюша Цыренжапов, Цыден Самбуев болон Бимба Гыргенов эзэлээ.

Үшөө нэгэ алтан медальда Борис Зориктуев хүртэхэн байна. Хоридохи зуун жэлэй 60-70-аад онуудай Буряадаймнай мэдээжэ боксер Борис Зориктуевай аша хүбүүн 60 килограмм хүртээр шэгнүүртэ шаалдахадаа, финальна уулзалгада Эрхүү можын Павел Сороковиковы илажа гараа. Гэхэтэй хамта Борис мүрүсөөнэй эрхим боксер гэжэ нэрлэгдээ. Мун тиихэдэ “Россиин спортын мастер” гэхэн хундэтэ нэрэ зэргэдэ хүртөө.

Мунгэн медаль 52 килограмм хүртээр шэгнүүртэ Баир Нелтанов абаа. Хүрэл медаляар Арсалан Батомункуев, Никита Родионов, Владислав Хабиров гэгшэд шагнагдаа.

Түрүүлжэ гараан тамиршадые өөрөө Иосиф Кобзон амаршалаа.

1998-1999 онуудай хүбүүдэй дунда Россиин чемпионадай финал ноябрь нара соо Анапа хотодо үнгэрэгдэхэ юм. Тэндэ ошохын тula дээрэ хэлэгдэхэн наананай тамиршад олон тоото шэлэн абалгын мүрүсөөнүүдтэ хбаадана.

Нааны үдэрнүүдтэ Красноярскын хизаарай Ачинск хотодо эмхидхэгдэхэн шанга тулалдаануудта Буряадаймнай тамиршад гурбан медаляар шагнагдаа. Эндэ Амгалан Цыренов 52 килограмм хүртээр шэгнүүртэ амжалаа туйлажа, түрүүлжэ гараа. Мун тиихэдэ Таксимо нууринай Александр Попов болон Руслан Максимов хоёр хүрэл медальнуудта хүртөө.

Иигэжэ Россиин финалда Амгалан Цыренов хбаадахаа эрхэдэ хүртөө.

Эдэ үдэрнүүдтэ үнгэрэгдэжэ байсан боксоор дэлхэйн чемпионадта манай буряад хүбүүн Бэлил Галанов хбаадана.

Хэжэнгэхээ уг гарбалтай Бэлил Галанов хоёр дахин Россиин чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртөө бэлэй гээд һануулая. 2012 ондо тэрэ Европын чемпионадта мунгэн медаляда хүртэхэн байна. Бүхэлдэлхэйн чемпионадта манай тамиршан анха түрүүшүнхиэ хбаадана гээд хэлэхэ шухала.

Алматагай ринг дээрэ Бэлил Галанов 49 килограмм хүртээр шэгнүүртэ гаранаан байна. Түрүүшүн тулалдаанда тэрэ Украинаын боксер Вадим Кудряковы шүүжэ шадаа. Харин хоёрдоо уулзалгада Казахстанай Биржан Жакыповта булигдаан байна.

Ерхэ амаралтын үдэрнүүдтэ бүхы чемпионуудай нэрэнүүдэ элируулэгдээж.

Бадма ЯКШЕЕВ.

БУРЯАДЫЕ ШЭНЖЭЛЭЛГЭ - МОНГОЛ ОРОНДО

Монголий Гүрэнэй университетдэй доктор, журналистикиын кафедрые даагша Жүгмын Мягмадсүрэнэй Одмандах Улирэнгэ Боржоо гарбалтай, сагаан малгай хуасай обогой хүн юм. Хоридо болонон эрдэмий-практическа конференци дээрэ Монголий Буряад судлалай академиин юрэнхылэгшэ М.Одмандах 2008 ондо байгуулагданан тус академиин ажал хэрэгүүд тухай тогтоо һэн. Мүнөө үедэ Монголдо ажанаудаг олон мянган буряад угсаатанай байра байдалые, аман зохёолые, этнографи, соёл болон искуствые, хэлэнэй болон уран зохёолой хүгжэлтые шэнжэлэлгын талаар шинийхэгдэхэ асуудалнууд олон байгаа ёнотой гэжэ хүндэтэй айлшандад хандабади.

- Монголий эрдэмтэд урдаа үедэшье буряад арадай түүхье, хэлэн болон соёлын шэнжэлэдэг байгаа...

- Тиймэ даа. Монголий Эрдэмий академиин суута эрдэмтэд, бүхы дэлхэйдэ мэдээжэ академик Б.Ринчен, доктор Х.Нямбуу, профессор Б.Сумьябаатар, Д.Цолоо, Г.Гантогтох болон бусад эрдэмтэд олон шэнжэлхэх статья, номуудые хэблүүлхэн, олон гар бэшгүүдьын үлэхэн байна. Буряадые шэнжэлэлгын эхи табигшадай аша габьяа маша ехэ. 1990-ээд онуудхаа абан Монголдо ажанаудаг бүхы арадуудай түүхэ, соёл, хэлэн эдэбхитэйгээр шэнжэлэдэг эхилээ. "Борджигин", "Ойрад", "Хотогоито" гэхэн шэнжэлэлгын болон һуралсалай түбүүд байгуулагдаа, "Дархад" бүлгэм, "Барга" болон "Үзэмшэн" түбүүд ажал эрхилнэ. Эдэ түбүүд болон бүлгэмүүд бултадаа Монголий Эрдэмий академитэй нягта холбоотойгоор ажалаа ябуулдаг.

- Эдэ түбүүд ямар шэнгэлэй ажал бэелүүлнэб?

- Һүүлэй үедэ хэдэн эрдэм-шэнжэлэлгын конференциин үндүүд үнгэрэгдээ. Жэшээлэн нэрлэбэл, "Буряад-монголнуудай этнографиин болон түүхын асуудалнууд", "Буряад оршолон: хэлэнэй болон соёлы талаар политика", "Буряад угсаатание шэнжэлэлгын асуудалнууд", "Буряадые шэнжэлэлгэ мүнөө сагта" гэхэ мэтэ. Конференциин үедэ болон "дүхэриг шэрээгэй" саана нанамжаяа хубаалдаадаа, эрдэмтэд шэнэ мэдэсээрээ, шэнэ хараа бодолоороо андалдаха, бэе бээтэйгээ аша үрэтэйгөөр харилсаха аргатай байдаг. 2010 ондо Бүгэдэ буряадай

"Алтаргана" нааданай хэмжээндэ Буряад судлалай академи уласхоорондын эрдэм-шэнжэлэлгын конференци эмхихээ һэн. Энэ ехэх хуралдаанда Россииин, Хитадай болон Монгол ороной олон эрдэмтэд хабаадаан юм. Тус хуралдаанай үедэ буряад угсаатанай һуудал байдалай орёо асуудал: ён заншалаа алдангүй, хэлээе мартангуй саашадаа хүгжэхэ арга боломжо бии гээшгү, ямар хараа шугамаар соёлын хүгжэхэ ёнотойг гэжэ, мүн бусад хүндүүлхэй олон асуудалаар зүвшэн хэлсэлгэ болоо бэлэй.

- Танай хүтэлбэрилдэг Буряад судлалай академиин үүсчэлээр "Алтаргана" нааданай уласхоорондын эмхихэлэй комитет байгуулагдаа гээд мэдэнэбди.

- Зүб даа. Удаадахи "Алтаргана" наадание 2012 ондо Забайкалиин хизарта үнгэрэгхээдэ тус комитетэй эдэбхитэй, эршэ түгэс ажал ехэ туhatай, һайн аша нүүртэй байгаа гээд нанагдана.

- Залуу үетэниие, оюутадые буряадые шэнжэлэлгэдэ хабаадуулна гүт?

- Һурагшад болон оюутадые олоор хабаадуулхые оролдоонди. Буряад хэлээе шудалхадань, мүн хари хэлэнүүдьес үзэхэдэн баалтуналнабди. Буряадуудай олоор ажанаудаг аймагуудта, туд бури нютагуудта түрэл хэлэнэй хэшэлнүүдьес үнгэрэгхээ тухай дурадхал орууланхайбди. Хэблэл болон телевидение буряадуудай түүхэ, хэлэн, соёл тухай мэдээсэнүүдьес, дамжуулгануудьес саг үргэлжэ толилхо, дамжуулха шухала. Энэ ажалаа залуу үетэниие эдэбхитэйгээр хабаадуулха хүсэлтэйбди.

- Буряад судлалай академиин шэнжэлэлгын ажалай шэнэ шэглэлнүүд тухай тогтоож хэлэйт.

- Буряадуудай материальна соёл, оюун ухаанай баялиг шэнжэлэлгые гүнзэгүүрүүлхэ зорилго та-бигданхай. Мүн буряадуудай эртэ үрдүн һүзэглэл болох бөө мүргэлые шэнжэлэлгэ эдэбхижүүлхэ хүсэлтэйбди. Эдэ шэглэлнүүдээр конференци, "дүхэриг шэрээ" болон семинарнуудые үнгэрэгхэөр тусэблэнэбди. Энэ жэлэй ноябрин 22-то Улаан-Баатарт Буряад судлалай академиин тоосоото ехэх хуралдаан болохонь. Буряад ороной эрдэмтэд тэрэнэй ажалаа хабаадалсахаар хулеэгдэнэ. Буряад сэтгүүлшэдьес угтан абааха дуратай байханаа мэдүүлнэбди.

- һайн даа. Ажалдатны амжалта хүсэнэбди.

Туяна САМБЯЛОВА хөөрэлдэбэ,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.

НЮТАГ ХЭЛЭНҮҮДЭЙ ОНСО МАЯГ-ОЛОНОЙ АНХАРАЛДА

БУРЯАДАЙ гүрэнэй университетдэй эмхихээн Бүхэроссиин эрдэмий конференцидэ «Үндэхэн хэлэнүүдэй региональна түлэбүүд» зүвшэн хэлсэгдээ.

Буряадай дунда болон дээдэ нургуулинуудай 200 гаран багшанар, мүн Москваанаа уригданан бүлэг эрдэмтэд тус конференцидэ хабаадаба. Тийхээдэ үндэхэн хэлэнүүдэй онсо маяг яагаад аршалан хамгааллаа тухай бодомжонуудаараа хубаалдаа. Регион бүхэндэ үндэхэн хэлэнүүд тусхай илгаатай, тэрээниинь хэлэ бэшгэ шэнжэлэдэх хараалжа эхилэе гээд эрдэмтэд шинийхэбэ.

- Буряадай гүрэнэй университетдэй хэлэ бэшгэ шэнжэлэг үндэр хэмжээндэ эрхилээтэй. Докторой нэрэ зэрэ хамгааллын диссертационно хоёр зүблэл ажалаа ябуулна, - гээд, БГУ-гай проректор Иван Шаранхавэв тэмдэглэбэ.

Октябрин 1-нээ БГУ-да Хэлэ бэшгэй болон олондо мэдээсэлгын институт байгуулагдаба. Тус институт хэлэ бэшгэй болон хари хэлэнүүдэй факультетдүүдьес нийлүүлхэнэй ашаар мүндэлэе. Тэрэ институтдай директор Полина Дашинимаева угэ хэлээдээ, үндэхэн хэлэнүүдьес багшанар лэ аршалан хамгааллаа аргатай гэбэ.

ТҮРЭНЭН НЮТАГАА ТҮҮРЭЭН МАГТАГШАД ШАГНАГДАА

ДЭЛХЭЙН алишье буланхаа түрэхэн нютаг тухайгаа мэдээсэл абаха арга «Түрэхэн нютаг» (www.selorodnoe.ru) гэхэн портала олгобо. Тус порталда хамагай эдэбхитэйгээр бэшэгшэд тусхай шангуудта хүртэбэ.

Түрэхэн нютаг тухайгаа һонирхолтой хөөрөө, шэнжэлгэ, мүн фото-зураг эльгээхэн аяар 2,5 мяня гаран Интернет-хэрэглэгшэд 100 хүн шалгарба. Бэшүүрэй аймагай Хонхолын Нимасу Бадмаева, Зэдэн Дээдэ-Үшөөтэйн Жаргал Батожапов, Мухар-Шэбэрэй аймагай Никольсын Тимофей Варфоломеев, Баргажанай аймагай Уланай Саян Гармаев, Ахын аймагай Хургын Амгалан Гармаев, Загарайн Эрхирэгэй Алина Ертханова,

Мухар-Шэбэрэй Таисия Кобелева, Хяагтын Ивановкын Светлана Максимова, Загарайн Брянь тосхоной Юлия Мясникова, Кабанскын Колесовын Анастасия Переизонникова, Зэдэн Петропавловкын Людмила Шестакова, Бэшүүрэй Виктория Баранова, Кабанскын Корсаковын Эльвира Бармит гэшэд «Нютаг тухай эрхим хөөрөөн» гэхэн номинацида эрхимлээ. Гадна «Манай нютагаархин», «Угай модон», «Нютаг тухай эрхим фотоальбом» гэхэн номинацинуудта шалгарагшад мүн лэ шангуудта хүртөө.

Зэдэн, Кабанскын, Захааминай, Мухар-Шэбэрэй болон Загарайн аймагуудай ажанаудаг шамагай эдэбхитэй хабаадагшад гэжэ элирбэ.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ ГАБШАГАЙ ҮДЭРНҮҮД

"ТАБАН СЭСЭН" УХААГААРАА УРИЛДАБА

Буряад хэлэнэй габшагай долоон хоногийн республикийн хэмжээнэй шугамаар Улаан-Үдэ хотын нургуулинуудай хоорондо "Табан сэсэн" гэхэн конкурс үнгэрэв.

"Табан сэсэн" гэхэн харалганда үнан буряад хэлэтэй, тоб гэмэ харюутай сэсэн нүүрэлгэн үхижүүдий хурса хэлэнэй мүрүсөөн болохо гэжэ һанаандaa хүлеэн, эндэ ерэхэн журналистнууд урмаа хухараабди. Тийгэхээр байталаа, бодомжолон үзэхэдэ, ханаана хотын нургуулида буряад хэлэтэй үхижүүд олдох гээшб гэжэ өөрыгээ зэмэлэн һагад мэдэрээди.

Ушар юуб гэхэдэ, Буряад Республика дотор соносхогдоон «Буряад хэлэнэй габшагай долоон хоног» гэхэн хэмжээ ябуулга засаг түрийн, бухы нийти зоной анхарал буряад хэлэндэ татахаа гэхэн гол зорилго шэглэлтэй ха юм.

БУРЯАД ХЭЛЭН БҮГЭДЭНДЭ ХЭРЭГТЭЙ

Мүнхөдэрэй тохёолдоод байнаан буряад хэлэнэймийн хэсүүхэн байдалые зүб мүрөөр шинидхээ асуудал амин шухала болонхой. Ноябрин 5-да үнгэргэгдээ Арадай Хуралай ээлжээтэс сессиин хараадаа буряад хэлэнэй асуудал табигдахаа ёнотой. Харин мүнөө буряад хэлзээ хүн зон соогоо нэбтэрүүлхэ, шэнгүүлхэ ажал ябуулагдаахал зэргэтэй. Улаан-Үдэ хотын захирагаанай эрдэм нуралсалай таагай буряад хэлэ бэшгэй методист Ульяна Ешевеня Мангутовагай хэлэхээр, үүлэй 20 гаран жэлэй туршада түрэлхи буряад хэлэнэй яхала хүгжэжэ, анхарал табигдана. Сэхьең хэлэхэдэ, буряад хэлэн нургуулинуудтаа үзэгдээгүй саг байнаан ха юм. Гансал худоогий үндэхэн нургуулинуудтаа, "б" классуудтаа үзэгдөөд лэ, хотын нургуулинууд, аимагай туб нургуулинуудтаа, зарим худоогий нургуулинуудтаа "а" классайхид гээд буряад хэлэ шудалдагтгай һэн. Энэхүү хадаа буряад хэлэхэмийн хэндэшье хэрэггүй, булан руу шахажархинан мэтэ болгоо бшуу.

- Бидэ энэ конкурс республикийн хэмжээнэй шугамаар эмхидхэхэдээ, буряад хэлэ хүгжэхэх, олон зонийн анхаруулхаа гэхэн зорилготойгоор ехэнхий хэмжээ ябуулганиудаа ород хэлэн дээрэ үнгэргэнхэдэ. Хэрбээ ганса буряад хэлэн дээрэ хэблэнай, үсөөхэн лэ үхижүүд хабаадаха аргатай байгаа. Харин мүнөө Улаан-Үдэн аяар 30 нургуулинууд мүрүсөөнэй жагсаалда зогсож, эрдэм мэдэсээрээ урилдаба, - гэжэ Ульяна Ешевеня тэмдэглээ.

Улаан-Үдэ хотын 63 нургуулинуудтаа буряад хэлэн үзэгдэнэ, тэдэнэй 30-нийн энэ конкурсдо хабаадаа. Анхан имэхэмжээ ябуулганиудаа үсөөн нургуулинууд хабаададаг бэлэй. Энэхүү тон зүб. "Табан сэсэн" гэхэн харалганай ёхо гуримаар, хабаадагшад эндэ буряад хэлэ, литература, буряад арадай ёхо заншал, Буряад оронойн байгаали, хизаар ороноо шэнжэлэлтын, түүхын асуудалнуудтаа харюусаха уялгатай байгаа. Түрүүшүн шатын харалганда 9 нургуули шалгарлаа. Хоёрдохи шатын дунгөөр 43-дахи, 32-дохи дундаа нургуулинуудай команданууд түгэсэлэй мүрүсөөнэй тодороо. Тийгэхээ Улаан-Үдэ хотын 32-дохи нургуулини дэргэдэ 3-дахи түгэсхэлэй, шатын мүрүсөөн үнгэрхэн байна. Энэ харалганда

хоёр команда Буряад ороной түүхэ, байгаали, түрүү солото хүнүүд болон бусад асуудалнуудтаа түргэн бушуу харюусажа, анамана табилсабашье, абаан дүн тоогоор 43-дахи дундаа нургуулиин "Илалта" гэхэн команда түрүүлээ.

ИЛАГША 43-ДАХИ НУРГУУЛИИН ЭХИН ШАТАДАА БУРЯАД ХЭЛЭН ҮЗЭГДЭНЭГҮЙ

Буряад хэлэнэй эгээл эрхим мэдээх габьяатайшиуул гэжэ нэрэдэх хүртэхэн 43-дахи нургуулиин командын гэшүүдтэй буряад хэлээр хөөрөлдөөн болобогүй. Үхижүүд хэлэе хүсэд, мэдэнгүй. Тээд яхаб, энэмийн эдэхэн гэм бэш, харин мүнөө үеын тохёолдоод байнаан сагай гэршэ гээшэ. Энэ нургуулиин буряад хэлэнэй багша Арюна Михайловна Аюшеева үхижүүдые буряад хэлэнэй хэшээлдэ һонирхуулхаа гэжэ оролдодог.

- Манай нургуулидаа нуралсалай мүнөө жэлхээ эхин шатын нургуулидамнай буряад хэлэн үзэгдэхээ болёо. Үхижүүд, түрэлхид ехэтэ гайхалдаа. Ород, буряад яхатан бултаа буряад хэлээ шудалхаа дуратай байгаа. Шэнэ номуудые бултаа худалдажаа аванхай, буряад хэлэ шудалхаа эрмэлзэлтэй бултаа байгаа бшуу. Манай нургуулиин нурагшад бултаа ехэ дуратайгаар буряад хэлэнэй хэшээлнүүдтэй ерэдэг. Имээ конкурс- мүрүсөөнүүдтэй эдэххитэй хабаадахаа ехэ дуратай байдаг. Эхин шатын классуудтаа буряад хэлэ шудалнагүй гээд хүхинэн, олзуурхан зон манай нургуулидаа угыл даа, - гэжэ Арюна Михайловна мэдээсэбэ.

Стеклозавод тосхоной үхижүүд буряад хэлэ юундэ үзэхэгүй байгаа юм, гайхалтай. Илангаяа эндэ хэлэ шудалхаа дуратайшиуул олон байна ха юм.

Энэ нургуулиин нурагша Ярослав Цыдыпов «Илалта» командаан гэшүүн, "табан сэсэшүүлэй" тон эдэххитэйниин гээшэ.

- Буряад хэлэ багаанаа шудалнаб. Намдаа ехэ һонирхолтой байдаг. Буряад хэлэн дээрэ элдэх һонин үгэнүүдые, шүлэгүүдые, үреэлнүүдые сээжэлдэхэ болон түрэл Буряад оронойгоо түүхэ, хизаар ороноо шэнжэлэлтын ехэ һонин мэдээсэнлүүдые буряад хэлэнэй хэшээлдэ бидэндэ заадаг, гэжэ Ярослав хөөрэбэ.

**БУРЯАД ХЭЛЭ МЭДЭДЭГ
БАЙНАНДАА ОМОГОРХОГТЫ**
"Табан сэсэн" гэхэн конкурсын жиорин түрүүлэгшэ Буряад Республикийн Нийти палатын үндэхэтэдэй хоорондохи харилса-

ай Комиссиин түрүүлэгшэ Олег Булатов үхижүүдые «Буряад хэлэнэй найндэрээр» амаршалхадаа, ингэжэ хэлэхэн байна:

- Буряад хэлэн гээшэ бүхын монголшуудай хэлэн сооноо эээл урдын сагай хэлэн юм. Агууехэ Хүннүүдэй үедэ буряад хэлэн мундэлхэн. Хүннүүд хадаа бүхэдэлхэн хүгжэлтэдэ ехэ нүлөө оруулнаа арад гээшэ. Мүнөө үеын эрдэмтэдэ шэнжэлэлгэр, буряад хэлэ һайн шудалнаа зон ондоо хари хэлэ бэлээр шудалхаа аргатай гэжэ элирүүлэгдэнхэй. Буряад хэлээш шудалжаа, буряад хэлэ мэдэдэг байнаандaa омогорхожаа яхаша ёнотой. Манай үедэ буряад хэлэ үзэдэгтүй байгаа. Миний үетэн буряад хэлэ мэдэдэгтүй байнаандaa ехэ аягийрхэдэ, илан-

гаяа хари гүрэндэ ошоод, түрэл хэлээ мэдэхэгүй байнаандaa, эшхэйтэр байдалдаа ородог ха юм даа, - гэжэ хөөрэбэ.

Улаан-Үдэ хотын хэмжээнэй энэ харалган табиан зорилгонуудаа шинидхэбэ. Буряад хэлэгүй үхижүүдые иммешье аргаар һонирхуулхаа, һэмэхэн, аргааханаар буряад хэлэндэ хандасаа һайн тээшень шэглүүлэх харгы зүб шэлэгдээ. Жиорин гэшүүдэй тэмдэглэхээр, энэ хэмжээ ябуулга заншалта болонхой, жэл бури улам хүгжэхгэдэжэ, саашадаа үнан нугархай буряад хэлэн дээрэ үхижүүдийн мүрүсэдэг болох бээз гэжэ найдана.

**Цыргема САМПИЛОВА.
Авторай фото-зурагууд.**

Понедельник, 28

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.15 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»
13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЯЦА!» С ГЕН-НАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)
14.40 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25 Т/С «ДОМРАБОТНИЦА»
16.15 «САМЫЙ ЛУЧШИЙ МУЖ» (16+)
17.10 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)
18.00 «НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ» (16+)
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.50 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!» (16+)
20.50 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» (16+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «СЫН ОТЦА НАРОДОВ»
00.30 «ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ» (16+)
01.00 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
01.10 «ПОЗНЕР» (16+)
02.10 Х/Ф «ГОЛУБАЯ ЛАГУНА»
04.15 Д/Ф «ГЕОРГИЙ БУРКОВ. ИРОНИЧНЫЙ ДОН КИХОТ»

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35,
09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 «1000 МЕЛОЧЕЙ»
10.45 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
11.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ» (12+)
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

ТВ-программа

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)
16.00 Т/С «ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
17.00 Т/С «СЕМЕЙНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА»
18.30 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-10»
19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Х/Ф «ПЕПЕЛ»
00.45 Д/Ф «ЧУЖАЯ ЗЕМЛЯ»
02.00 «ДЕВЧАТА» (16+)

КУЛЬТУРА

08.00 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15, 02.40 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»
13.10 Д/Ф «МСТЁРСКИЕ ГОЛЛАНДЦЫ»
13.20 Д/Ф «ВАВИЛОНСКАЯ БАШНЯ. ПУТЕШЕСТВИЕ ПО ЗЕМЛЕ ПАПУА»
14.15 «ЛИНИЯ ЖИЗНИ»
15.10 Х/Ф «БЕЛАЯ ГВАРДИЯ»
15.55 Д/Ф «ЕФИМ УЧИТЕЛЬ. БОЛЬШЕ, ЧЕМ КИНО»
16.50 Х/Ф «ВОСКРЕСЕНИЕ»
20.05 «ОРКЕСТРОВЫЕ МИНИАТЮРЫ XX ВЕКА»
20.45 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»
21.00 «САТИ. НЕСКУЧНАЯ КЛАССИКА...»
21.40 Д/С «ВИКИНГИ»
22.35 «ОСТРОВА»
23.15 «ТЕМ ВРЕМЕНЕМ»
00.00 Д/С «ТАМАРА СИНЯВСКАЯ. СЦЕНЫ ИЗ ЖИЗНИ»
00.50 «КИНЕСКОП» С ПЕТРОМ ШЕПОТИННИКОМ
01.30 «ВСЛУХ». ПОЭЗИЯ СЕГОДНЯ
02.15 Д/Ф «И ОГЛЯНУЛСЯ Я НА ДЕЛА МОИ...»
03.30 Б. БАРТОК. КОНЦЕРТ ДЛЯ АЛЬТА С ОРКЕСТРОМ

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)
16.00 Т/С «ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
17.00 Т/С «СЕМЕЙНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА»
18.30 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-10»
19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Х/Ф «ПЕПЕЛ»
00.45 «СПЕЦИАЛЬНЫЙ КОРРЕСПОНДЕНТ»
01.50 Д/Ф «КУЗЬКИНА МАТЬ. ИТОГИ. АТОМНАЯ ОСЕНЬ 57-ГО»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.15 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15, 02.55 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»
13.10, 19.40 «АКАДЕМИЯ»
14.00 «ПЛАТОЕ ИЗМЕРЕНИЕ»
14.30 «КИНЕСКОП» С ПЕТРОМ ШЕПОТИННИКОМ
15.10 Х/Ф «БЕЛАЯ ГВАРДИЯ»
16.00 «САТИ. НЕСКУЧНАЯ КЛАССИКА...»
16.50, 21.40 Д/С «ВИКИНГИ»
17.40 Д/С «ДОКТОР ВОРОБЬЕВ. ПЕРЕЧИТАВАЯ АВТОБИОГРАФИЮ»
18.10 Д/Ф «АЛЕКСАНДР ДРАНКОВ. КОРОЛЬ СЕНСАЦИЙ»
18.50 ЗНАМЕННЫЕ СИМФОНИИ
20.45 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»
21.00 «ВЛАСТЬ ФАКТА»
22.35 Д/Ф «ЖЕЛЕЗНАЯ СТЕНА. ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ ПОЛК»
23.20 «ИГРА В БИСЕР» С ИГОРЕМ ВОЛГИНЫМ
00.00 Д/С «ТАМАРА СИНЯВСКАЯ. СЦЕНЫ ИЗ ЖИЗНИ»
00.50 Х/Ф «ПЫЛАЯ СТРАСТЬЮ»

19.50 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!» (16+)
20.50 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» (16+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ВЫСОЦКИЙ»
00.20 «ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ» (16+)
00.50 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
01.00 «ПОЛИТИКА» (18+)
02.00 Х/Ф «ОМЕН-4»
03.50 Х/Ф «ПОХИЩЕННЫЙ СЫН. ИСТОРИЯ ТИФАНИ РУБИН»

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35,
09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 ТАЙЗАН
10.20 УЛГУР
10.45 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
11.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ» (12+)
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

Среда, 30

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»
13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЯЦА!» С ГЕН-НАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)
14.40 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25 Т/С «ДОМРАБОТНИЦА»
16.15 «САМЫЙ ЛУЧШИЙ МУЖ» (16+)
17.10 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)
18.00 «НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ» (16+)
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)
16.00 Т/С «ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
17.00 Т/С «СЕМЕЙНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА»
18.30 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-10»
19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Х/Ф «ПЕПЕЛ»
23.50 Х/Ф «ОХОТА НА ПИРАНЬЮ»

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35,
09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 «1000 МЕЛОЧЕЙ»
10.45 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
11.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ» (12+)
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

Буряад үнэн

24.10.2013

№ 42 (21941) № 42 (856)

ТНТ

07.00 «ВСЯ БУРЯТИЯ» (12+). ПОГОДА
07.30 МУЛЬТИФИЛЬМ
07.40 «ИНСТРУКЦИЯ» (6+). ПОГОДА
08.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» С А. ЛЕВАНТУЕВЫМ (16+). ПОГОДА
09.00 «ДОМ-2 LITE» (16+)
10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
11.30 Х/Ф «ЛУЗЕРЫ»
13.30 Т/С «УНИВЕР» (16+)
14.00, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)
14.15 «МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ»
14.30, 20.00 Т/С «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ» (16+)

ТИВИКОМ

15.00, 20.30 «СТУДИЯ 17» (16+)
15.30 Т/С «ИНТЕРНЫ» (16+)
19.00 «УЛАН-УДЭ»: «ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
19.15 «СПОРТ-ЭКСПРЕСС» (12+)
21.00 Х/Ф «СКОЛЬКО У ТЕБЯ?»
23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
00.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
01.00 Х/Ф «ПОЧТАЛЬОН»

ТНТ

06.00, 07.30 «УТРО С ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+). ЗУРХАЙ
07.00, 10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
08.00 Т/С «СПАЛЬНЫЙ РАЙОН»
09.00 «УТРО С ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ
09.30 «ШКОЛЬНОЕ ТВ» (6+)
10.30, 17.30 «ХОЧУ ЗНАТЬ» (12+)
11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.30 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
12.05 Т/С «АВРОРА»
13.50, 17.20 М/Ф

ТИВИКОМ

02.20 Л. БЕТХОВЕН. КОНЦЕРТ №4 ДЛЯ ФОРТЕПИАНО С ОРКЕСТРОМ
03.45 Д/Ф «ЛУЦИЙ АННЕЙ СЕНЕКА»

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30 «ТЭЦ-3» (6+). ПОГОДА
08.25, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)
08.55 «ИНСТРУКЦИЯ». «ДОМ-2 LITE» (16+)
10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
11.30 Х/Ф «СКОЛЬКО У ТЕБЯ?»
13.30, 14.30, 20.00 Т/С «УНИВЕР» (16+)
14.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». «МИРОВЫЕ НОВОСТИ» (16+)
14.15 «СПОРТ-ЭКСПРЕСС» (12+)
15.30 Т/С «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ» (16+)
19.00 «УЛАН-УДЭ»: «ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
19.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
21.00 Х/Ф «СИДНИ УАЙТ»
23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
01.00 Х/Ф «КИТ КИТРЕДЖ: ЗАГАДКА АМЕРИКАНСКОЙ ДЕВОЧКИ»

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С ТИВИКОМОМ» (6+)

06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)

07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ

08.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ

08.35 «ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ» (16+)

09.00 «УТРО С ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ

10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ

10.30, 17.05 «ХОЧУ ЗНАТЬ» (12+)

11.05 Т/С «АВРОРА»

12.50 М/Ф

13.05 Х/Ф «ПУЛЕНЕПРОВАЕМЫЙ»

13.05 Х/Ф «ВЗРОСЛАЯ ДОЧЬ ИЛИ ТЕСТ НА ...»

15.05 Т/С «ХОЛОСТЯК ГАРИ»
15.30 Х/Ф «И ЭТО ВСЕ О НЕМ»
17.05 «ВАШЕ ПРАВО» (16+). ЗУРХАЙ
18.05 Т/С «ТАЙНЫ СМОЛВИЯ»
19.00, 23.30 «ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ» (16+). ЗУРХАЙ
20.05 Т/С «АНАТОМИЯ СТРАСТИ»
21.00 Д/Ф «ПОРЯДОК ДЕЙСТВИЙ»
22.00 Т/С «ВИРТУОЗЫ»
00.00 «ТОП-МОДЕЛЬ АМЕРИКАНСКИ» (16+). ЗУРХАЙ
02.00 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «СМЕШАРИКИ» (0+)
06.35 М/С «КУМИ-КУМИ»
06.50 М/С «ВЕСЁЛЫЕ МАШИНКИ»
07.00 М/С ПАРЯЩАЯ КОМАНДА»
07.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ» (12+)
08.00, 12.55, 23.50, 01.30 «6 КАДРОВ»
09.00, 13.30, 00.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.30, 21.00 Т/С «МОЛОДЁЖКА» (16+)
10.30 Х/Ф «ВАН ХЕЛЬСИНГ»
13.05, 16.00 Т/С «ДАЁШЬ, МОЛОДЁЖЬ!» (1

НАМЖИЛ НИМБУЕВАЙ НЭРЭМЖЭТЭ ИНТЕРНЕТ-МУРЫСӨӨНЭЙ БУРЯАД ШҮЛЭГҮҮД

Намжил Нимбуевай нэрэмжэтээ ээлжээтэ мұрысөөнүүд саҳим гуримаар үнгэрхэ гэжэ соносхогдоон байгаа. «Тени предков моих – Убгэ эсэгэнэрэймий һүлдэ һүүдэр - Өвөг дээдсийн минь сүнс сүүдэр» гэжэ нэрлэгдэхэн энэ мұрысөөнде буряад хэлэн дээрэ бэшэгдэхэн уян гуурнатанай шүлэгүүдтэй тобшо тэдүгээр танилсая.

Буряад хэлэн дээрэ эрхим шүлэг гэхэн шанда хүртэхэн Сэрэннимын Долсон

17 нахатай Сэрэннимын Долсон Загарайн аймагай Асагад тосхондо ажажуудаг, Дотор Монголой Хүлэнбүр аймагай Шэнхээн сомондо түрэхэн, Асагайд дунда нургуулин 9-дэхи ангиин нурагша. Багашан Очири-Ханда Найдановна Нан занова. 13-тайхаа шүлэгүүдие бэшэдэг.

Элинсэгүүдэй һүүдэрнүүд Тойрон, эрьеен ябана. Хэнбид, дүүргэнэ губ захяаетнай, Хэлэе, заншалаа аршална губ?

Агта мориие унааан, Эрэлхэг зоригтой дээдэ үбгэдэй һүүдэрнүүд... Эрэ хүс шадалын, түүхэ намтарын, Аян холоою шүтэн, бэшэрнэ губди?..

Тени предков моих
Витают вокруг...
Кто я? Сумел я исполнить
ваши завет,
Сохраняю ль язык и обычай?

На конях боевых
Тени предков моих
отважных...
Умеем ли почитать мы
до глубины души
Их мужественную силу,
историю их?

Дугарма Батоболотова

Агын тойрогой Могохтын аймагай Сагаан-Улаа тосхондо 1951 ондо түрэхэн. Нютагайнгаа дунда нургуулиин һүүлээр 1971 ондо Агын багшанарай дунда мэргэжэлэй нургуули дүүргэжэ гарсаа. 1981 ондо Шэтын багшанарай дээдэ нургуулида нурагжа, географиин багша мэргэжэлтэй болонон.

Уг гарбалаймни һүүдэр, холоою
Уг гарбалай утааар дамжан,
Үлзы тоонтын шэмэ шэнгээн,
Үеөө үед таарангуй ерэн.

Эжын бүлеэхэн уурагаар
Энхэрэл сээжэдэ шэнгээн,

Эсэгын сэнтэйхэн нургаалаар
Этигэл зоригые хүгжөөн.
Эртэ урдын залгалаа –
Эршэтэй угаймний зангилаа,
Эрмэлзэл зоригоймний
һүлдэ
Эрьеэл байха даа
хүүгэдтэмнай...

Тени предков моих, издалека,
Передавая по нити предков,
Питают соками
благодатного тоонто
Поколения за поколениями.

Материнским теплым
молоком
Напитывается нежность
в груди.
Отцовскими ценныхми
наказами

Вера и воля мои
укрепляются.

Древние родовые узы –
Связь с отважными
працурями,
Дух и стремления воли моей
Будут жить и в детях моих.

Дашама Доржиева
Дашама Дугаровна Доржиева 1960 ондо Хэжэнгын аймагай Ород тосхондо түрэхэн юм. 1977 ондо Хэжэнгын Х. Намсараевий нэрэмжэтэ дунда нургуули дүүргээд, Д. Банзаровой нэрэмжэтэ Багшанай дээдэ нургуулида орожно, түүхын болон хэлэ бэшэгэй таһагые дүүргэжэ гарaad, Хэжэнгынгэ дунда нургуулида буряад хэлэнэй багшaaр ажаллажаа байдаг. Эдир нааанхаа шүлэгүүдэ бэшэжэ эхилнэн, «Буряад үнэн», «Хэжэнгэ» соиниудта, «Оюун бэллиг» гэхэн хамтын согсолборио тэрэнэй шүлэгүүд хэблэгдэжэ гаранаан байха юм. Гадна 2006 ондо шүлэгүүдэйнгээ «Душа сэдхээл» гэхэн ном хэблүүлнэн байгаа.

Россииин Федерациин арадай гэгээрэлэй эрхим хүдэлмэрилэгшэ, Россииин Сурвалжлагшадай холбооной гэшүүн, Януш Корчагай медаляар шагнагдаан, «Хуралсалай шэнэ зүйлнүүд-2010» болон «Россииин эрхим багшнаар-2010» гэхэн Бүхэроссиин мұрысөөнүүдтэй илагша.

Үндэр заяата гуламтым эзэд

Үнжэгэн сагаан
Үйрэг саһанай
Үнжэн байрлахада,
Борохон гэрим
Будан мананшье
Бүрхөөхэгүй, мэдэнэб.

Гал гуламтадам,
Газаам бууhan
Газар дайдын
Айлшан бүхэндэ
Амтан ундаа
Амасахыен уридаг.

Хүндын дээжэ –
Хонин төөлэй
Хэшэг барижка,
Талын хунэй
Талархал мэдүүлжэ,
Түрүүтэнэ үттадаг.

Урдын жэнхэн
Үгийм заншалаар
Үнэр баяниие үреэн баясадаг
Гал гуламтым
Үндэр заяата эзэд!

Хозяева высокородного очага
Белье, словно яйцо,
Снежинки нежные

Кружились весь день,
Но, оказалось,
Что даже пелена
Серенькой юрты моей
Не коснулась.

Очаг мой
Гостей из далеких мест,
Спешившихся у юрты,
Приглашает принять
Еду и питьё.

Почётное угощение –
Баранью голову
Преподносят.
И с приветствием степняков
Встречают
Уважаемых гостей.

Хранителя
Обычая предков –
Очага высокородного,
Достатком и богатством
Детей наших радующего,
Хозяева мы.

Чимит Цыдендамбаевай «Холо ойрын түрэлнүүд» гэхэн зүжэгтэ «Ябууд дундаа, экспромтоор шүлэг бэшэдэг алтанхан самсатай поэт гэшэб...» – гэдэг нюур бии һэн. Эгээл тиимээр, ябууд

дундаа, онсолон хэлэбэл, 10 минутын туршада шүлэг байгуулха эрилтэ табигдаан байгаа. Тийгээ мүндэлнэн шүлэгүүд танай анхаралда.

Баир ДУГАРОВ:

А прошлое глядит мне вслед,
На посох ветхий опираясь
коновязи.
И дождь с небес струится
словно свет,
Старомонгольскою
серебряною вязью.

Хэнтийн Батхүү:

Өвгөд дээдийн сунс сүүдэр
Тэнгэр ууланд чоно улина,
Тэртээх холоос нүүдэл асуу.
Газарын судлаар нар урсаад,
Галын бурхан амилаж сээрэв...

Доржын Намсальма:

Нютаг төөрийнөө бодоходо,
Нюдэн дүүрэн нулимсатай.
Наян-Наваагаа золгохоор,
Миний үбгэдэй
һүүдэр арюухан...

Жанна ДЫМЧИКОВА:

АЛДАР СУУТА ХОРИ ХАТАНАЙ, ЭХЭ ЗОНОЙ, АЖАЛША СОЛОТОНОЙ НЭРЭ МҮНХЭЛЭГДЭБЭ

(“АЛТАРГАНА” гэхэн уласхоорондын фестивалиин байгуулагдахаар 20 жэлэй ойдо)

Буряад Республикин болон Хорин аймагай байгуулагдахаар 90 жэлнүүдэй ойн баярые угтуулан, республикин арадай поэдүүд Цырен-Дулма Дондоковагай, Цырендүлма Дондогойн дурсасаалые мүнхэлхэ талаар РБ-гэй Уран зохёолшодой холбоон, тэрэнэй урагшаа нанаатай ударидаагаша, республикин арадай поэт М.Р. Чойбонов ехэ ажал ябуулжан байна. Республикимийн уран зохёолшодые, композиторнуудые, поэдүүдье, түүхэшэд болон шэнжэлэгшэдье Хорин гайхамшагта хатадай дүрэ зурагууд, алдар соло, баатаршалга, аша габьяа урмаршиулдаг, нанаа сэдьхэлдэн омогорхол түрүүлдэг, гайхуулдаг байгаа бшуу. Түрэл нютагтаа ажануухууен нютагаархидaa бусаанан эрэлхэг зоригтой Бальжин хатанай. 1 Петр хаандаа эрэшүүлтэй хамта холын харгыда уридшалан мэдэдэг угай харасаараа аршалжа, абаржа, абажа ябанан залуухан Абжaa удаганай, холын хараа бодолтой, ухаатай сэсэн Шойжод хатанай образууд тон ехэ проект – Хори хатанай мемориальна комплекс бариха нангин хэрэгтэ зорижкуулжан байна. Тиин олон хүүгэдтэй эхэ зоной, ажалша солотой эхэнэрнүүдэй нэрэ мүнхэлхэ, алдар сольын үргэхэ гэхэн гүн удхатай зорилгонууд эндэ хараалагдаа.

Наратай хайхан үдэр, октябрийн 18-да Хорин аймагай түбтэ, аймагай захирагаанай актова зал соо “Возрождение духовности родной земли” гэжэ нэрлэгдэхэн олоной нонирхол татаан эрдэмий-практическа конференци эмхидхэгдэжэ, Хорин аимагай захирагаанай гулваа Ю.Ц. Шираапдоржиев, Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ М.Р. Чойбонов гэшэд хани халуунаар эндэ сугларагшадые (хүршэ 3 аймагаихидые, Улаан-Үдүн уран зохёолшодые, Монголой айшадые, нютагаархидaa) амаршалаа, тухыхн эрдэмий доктор Ш.Б. Чимитдоржиев, республикин арадай уран зохёолшо В.Б. Гармаев, хэлэ бэшэгэй эрдэмий доктор Е.Е. Балданмаксарова, Монголой гүрэнэй университедий доктор М. Одмандах, нийтийн болон гүрэнэй мэдээжэ ажаябуулагша, “Угай зам” газетын редактор В.Б. Цыбикдоржиев, РФ-гэй габьяата багша Г.Ц. Цыреторова (Хори), бусад угэнүүдэй хэлэжэ, буряад арадаа дэмжэхэн, үргэхэн Хорин хатад, мэдээжэ эхэнэр хутэлбэрилгэшэд, ажалша алдартай, олон үри хүүгэдые үндэлгэхэн эхэнүүд тухай хөөрөө. Ойнинско приходской училищиин багша, Сорбоннын университет (Париж) дүүргэхэн Бадмажап Сакиевагай, республикин Верховно Соведэй Президиумэй түрүүлэгшэ байхан Гунсан Цыденовагай, РСФСР-эй габьяата багша, гурбан ордентой Жана Дугаровагай, душан, СССР-эй Верховно Соведэй депутат Клавдия Гомбоева-Языковагай, СССР-эй Верховно Соведэй депутат, хоёр ордентой Мыйыгма Батомункуевагай, РФ-гэй габьяата ветврач Лидия Цыбикжаповагай, багша, артистка, журналист Жалма Жамсарано-Пилуновагай, республикин болон Россииин гүрэн түрүн хутэлбэрилгэшэ Лидия Ни-

маевагай, Эхэ-Герой Дулмажап Санжиевагай, СССР-эй арадай артистка Галина Шайдагбаевагай, РФ-гэй габьяата артистка Дарима Сангажаповагай нэрэ алдар, эхэнэрнүүдэй эгээл түрүүшүн дасан барийн эдэбхитэн Дарима Цынгувеа болон бусад нэрлэгдээ, үшөөшье олон сута эхэнэрнүүдэй нэрлэхээр байна. Тус конференциин дүнгээр «Хори хатан - Княгиня Хори» гэхэн хүндэтэ тэмдэг (медаль) олгохо эмхидхэлэй комитет байгуулха тухай хэлэгдээ. Гэхэн гүн удхатай үгэнүүдээр РБ-гэй Правительствын Түрүүлэгшын социальна хүгэлтээр орлогшо Владимир Матханов амаршалба, эдэбхи үүсчэл гаргахан санаартан, алдартай поэт Матвей Чойбоновто, скульптор Бальжир Цыбжитовтэ, бусад барилгашадта баярай бэшэгүүдэе барiba.

“Хори хатад” гэхэн шэнэ дууе (хүгж. П.Дамирановай, уг. Н.Шабаевай) СССР-эй арадай артистка Галина Шайдагбаева, республикин арадай артистка Билигма Ринчинова гэгшэд гоёор дуулаба:

**... Алдартай, суутайхан арадтай
Арюухан хатадтаа баяртай.
Үргэжэ сольын дуудаха
Үргэлжэ нангин заяатай...**

Дурасхаалта энэ хүшөөгэй эхи табиан, Правительствын Захирагаанай Дэбисхэрнүүдэй хүгэлтээр комитетэй түрүүлэгшэ (анхан Хорин аимагай гулваа байхан) Б.В. Жамбалов, сёёлой министрэй орлогшо С.А. Добрынин, Хорин депутатуудай рай-Соведэй түрүүлэгшэ А.К. Орлов, Анаагай дасанай шэрээтэ Лыгысык лама, бусад амаршалжа, бүлгэмэй бухы шатада эхэнэрнүүдэй, эхэ зоной бэелүүлжэ байхан үргэдээ үндэр сэгнэлтэ үгэбэ. Хорин аимагай 70 жэлэй ойдо Хорин хатадай нэрые мүнхэлхэ талаар үүсчэл эхилэн, хэлэнэн, тус аимагай сёёлой таанагые амжлатаатайгаар ударидаан Б.Д. Цыдыпов энэшье удаа ехэ ажал ябуулжан габьяатай. “Naphata” гэхэн хайхан дуу, Хорин суута нургуули тухай шүлэг РФ-гэй габьяата артистка Светлана Бунеева, РФ-гэй сёёлой габьяата хүдэлмэрлигшэ Гунзэн-Норбо Гунзынов бэлэглээ. Хорин буряад, ород болон шэмээшэг ансамблууд баярай ёхор татаба, ёхорой хамтын баярта дүхэргүтэ бултаа орон хатарба. Баяртай ша-

райтай хүнүүд нангин хүшөөгэй дэргэдэ фото-зурагаа ахшуулба, дулаан элшэнүүдээ сасаан нараншие бултание дэмжэбэ, орсон тойронхие баяраар гэрэлтүүлбэ. Хабартаа угайманай үүлдэ тэмдэг болодог Хун шубуунтай уулзалганууд жэл бури Хоридо тэмдэглэгдэхэ. Арад зондоо арюухан хэлээ, ёхо заншалаа үлөөхэ гэжэ орлодож байхан, хойт жэлэй “Алтарганийн” ёх бэлэдхэл тухайгаа конференциин үедэ Монголой гүрэнэй университедий профессор М. Одмандах хэлэжэ баясуулаа.

Энэн тухай Хори буряадуудай алдар суута хатаднай (“Хори хатад” гэхэн дунун соо) заяагаа бшуу:

**... Арюун дангина
хатаднай –
Сарюун зулгыхан
хүүхэд,
Түүхынгээ хатаднаа
залгуулан,
Тулийн гуламтаа
сахяарайт...**

**Бэлигма ОРБОДОЕВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.**

«АЙРАГАЙ НААДАН»

**Хэжэнгын районой
ветерануудай
“АЙРАГАЙ НААДАН”
гэхэн гаршагтай
спортын мүрүсөөн
ХЭЖЭНГЭ үүрийнда
наяшаг үнгэрбэ.**

**Номоо бүхээр
барин-харбан,
Наринаар хүбшэргээ
шагаан-табин,
Урдаа байнан нурнуудай
нэгье
Урматаигаар гаргана,
бараа тудан.**

**Бэрхэ мэргэнээр тудан
харбаандаа,
Солоёо арад зондоо
дуудуулнал.
Баян эсэгынгээ нэрэ
нэрлүүлэн,
Суурхуулан байнал
тоонто нютагаа.**

**Эршэтэйгээр сэхэ
нуршууд нийдэн,
Этэрэн гаргана
нурнуудые олоор.
Энээхэн гоё нааданай
мүрүсөөндэ
Элирэн гарана мэргэн
хүр харбагшад.**

**НЭДЭХИТЭНЭЙ
ДҮРСААЛДА**
Наадандаа хабаадагшад энэ удаа хүр харбалга болон шатараар дүрээ туршалдаба. Хүр харбалгаада хабаадаан 30 мэргшүүл Агу Аюргжанаевай нэрэмжээ дамжууллын кубогта хүртэхын түлөө тэмсэбэ. Ушарын гэбэл, ажалай болон партиин ветеран ябаян Агу Агванович Хэжэнгын аймагай соёл болон нийтийн ажабайдалда олон жэлэй туршадаа хабаадаан габьяатай. 2012 оной эхиндэ сагхаа урид наха барахынгаа урдахи хэдэн жэлдэ Агу Аюргжанаев нютагайнгаа ветерануудай дунда хүр харбалга дэлгэрүүлхэ талаар горитай ажал ябуулхын хажуугаар номо годлиин нюусые Ѣөрөө найса шудалжа, мүрүсөөнүүдтэ амжалтатайгаар хабаадаа юм. Тийн буурашагуу габьяяа мүнхэлэн, Агу Аюргжанаевай нэрэмжээ дамжууллын кубок ветерануудай оролдолгоор бүтээгдэж, тэрэл 2012 оной зуны «Айрагай наадандаа» эрхимлэхэн хүр харбагшадаа баруулагдаа һэн. Агу Агвановичи дутын нухэр Хубита Петрович Рантаров нэд ондонойшье, энэшье жэлэй мүрүсөөнэй гол эмхидхэлшэнь байгаа гэж онсо тэмдэглэхэ шухала.

Агу Аюргжанаевай дамжууллын кубогта хүртэхын түлөө хүр харбалын мүрүсөөндэ нэд ондоношье, энэшье жэлдэ Хэжэнгэ үүрийн аха дүү Агу, Түдэб Аюргжанаевууд хабаадалсаа юм. Түрүүшүнхээ 2012 оной зун болонон тус кубогай түлөө мүрүсөөндэ зориулаан, Агу Аюргжанаев иимэ шүлэг зохёөнөн байгаа:

**МЭРГЭН
ХҮР ХАРБАГШАД**
**Бүхы шангэ мэртэн
хүр харбагшад**
**Барандаа олоороо
суглааран ерэжэ,**
Бултандаа баясан,
хүхин мүрүсэнэ,
**Бэрхэ мэргэнүүдийн
шалгаран илан.**

даа 50 метрэй зайдын мэргэн хёрхёө уласхоорондын классий спортын мастер Байр Цыренов харуулба. Хоёрдохи, гурбадахи үүрийнудые Баярта Гармаев, Намсарай Петухов гэгшэд эзэлбэ. Буряад Республикин, Агын тойрогий Сурхарбаануудта оло дахин эрхимлэхэн 74-тэй Цырендорж Магаков 60 нааннаа дээш ветерануудай дундаа илалтаа туйлабаа. Үндэр нахатанай хани нухэр Долгоржап Базарова - хоёрдохи, Хориин Пётр Жигжитов гурбадахи үүридаа гараба.

Хүр харбалгаар “Айрагай на-

аданай” абсолютна чемпионой нэрэ зэргэдэ, Агу Аюргжанаевай нэрэмжээ дамжуултын хүртэхын түлөө тэмсэбэ.

Шатаршадай дунда түрүү үүри багшийн ажалай ветеран, үндэр нахатай Цыдып Гармаевич Цыренжапов эзэлбэ. Удаадахи үүрийнудта – Мунко Донитов, Батомунко Дылыков. Тэдэнэр хоорондоо блиц түргэн шатар – наадаадаа, Мунко Донитов шалгаржа, абсолютна чемпион болбо.

Мүрүсөөнэй болон шагналынудые гардууллын үедэ Агу Агвановичай хани нухэр Свет-

лана Дмитриевна Атурова, дүү басаган Арюухан Агвановна хабаадалсаба. Мун лэ Светлана Дмитриевна нухэрэйнгээ нэрэмжээ дамжууллын кубок, мүнгэн шан Баярта Гармаевтаа баруулба. Гадна хүр харбалга болон шатартаа илагшадтаа, шангай үүрийнудые эзэлэгшэдтэ дипломууд, мүнгэн шангуйд гардуулагдаба.

**Николай
БАДМАРИНЧИНОВ.
Даба
БАДМАРИНЧИНОВЭЙ
фото.**

"ГАЛХАН" ГЭҮН ХҮГЖЭМТЭ - УРАН БЭЛИГТЭНЭЙ САЛОНОЙМНАЙ АЙЛШАН – СОЁЛМА ЧИМИТОВА

**ЧИНГИС ПАВЛОВАЙ
85 ЖЭЛЭЙ ОЙН БАЯР
ТЭМДЭГЛЭГДЭЭ**

"Байгал" театртай концерт наадан Буряад драмын театртай ордон соо дэлгээгдэбэ. Энэ удаа Чингис Павловай нэрэмжтэй буряад арадай инструментнуудэй оркестр түрэл найхан аялаа дуунуудаа олон тоото харагшадтаа бэлэглэбэ. Энэ оркестрые анха түрүүн байгуулжа, уран найханай хүгжэлбэрилгэшээр хүдэлнэн, сута дирижёр, композитор Чингис Павловай 85 жэлэйн ойдо зориулагдан концерт үнгэрээ.

Буряадай хэдэн үеүн хүгжэмшэд, дуушад энэ оркестртэй суг хамта хүдэлжэ, арад зонойнгоо дунда мэдээж боложо, ундэр нэрэ солдо хүртэлнэн габьятай. Бэлигтэй хүгжэмшэд, түрэл арадайнгаа инструментнууд дээрээ наадажа, уянгатаихан аялаа дуугаа зэдэлүүлнээр. Хэдэн арааджад жэлэй туршада энэ оркестртэй дүйнүүдэлтэй, бэлигтэй хүгжэмшэд. Маргарита Цыдыповна, Ринчин-Ханда Бадмаева, Александр Барсуков, Сундуу Пархаев болон бусад хүдэлнэн. Буряадай мэргэжлэтийн дирижёр Жаргал Тогтонов тус оркестрые аша үрэтийгээр хүтэлбэрилнэ.

БЭЛИГТЭЙ ХҮГЖЭМШЭНЭЙ НАЙДАМТАЙ СЭХЭ ХАРГЫ

Хорёод жэлэй саада тээ энэл хүгжэмтэй булгэлтэй хубизаяагаа холбожо, Соёлма Цыренновна Чимитова ажалайнгаа намтар эхилнэн юм. Бэлигтэй хүгжэм тухай хөөрөөгөө саашан үргэлжлүүлэх хүсэлтэй.

Угаараад дууша бэлигтэй айлдла түрэлнэн Соёлма басагахан эгээл түрүүн «эжы», «аба» гэж түрүүшүүн үгэнүүдье хэлэжэх эхилээ бешэ, харин буряад дуунуудай аялаа дуулажа эхилээ бешэ аалдаа. Эжы абань, илангаяа наасата талан дуунда абьяастай байгаа. Соёлма Цыренновна эжы абынгаа сулеөгүй хүдөө ажалдаа хүдэлжэ чудэнь, Бутидма эгшынгээ харууhan, нургаал доро үндүжэ, хүгжэм дуугаар хумуужкуулэгдээ. Буряад радиогий "Баян талын аяла" гэхэн дамжуулгын эхилэдэ, гэртэхиний ба бага ехэгүй үхижүүд, бултаа гэртэй оржо, модон хайрсагтай томо радиодо няалдан шахуу гоё найхан буряад аялгата дуунуудаа шагнадаг бэлэй.

- Бутидма эгшэмни ехэ гоё найханаар дууладаг һэн тула бидэ бултаа радиогор дуулахан дуунуудые сээжэлдэдэг бэлэйбди. "Шэн хуудаан" гэхэн дамжуулгын нэгэ хэхэгтэ шэнэ дуунуудтай танил суулдаг байгаа. Шэн дуунуудай үгэнүүдье шагнагшада бэшүүлээд, долоон хоногийн удаа дабталга

үнгэрдэг һэн. Тийгэж манай гэртэхин бултадаа ехэ олон дуунуудые сээжээр мэдэжэ, бултынгүй гүйсэдэжэ шададаг һэмди, - гэж Соёлма Чимитова хөөрэнэ.

“ҮРГЭН ТАЛЫН УРГАМАЛ...” - ЭГЭЭЛ ТҮРҮҮШҮҮН ДУУН

Эхин шатын нургуулида орохомни, Даржама Цыренновна гэжэ багшань: «Ши Бутидма эгшэээ нажаажа дуулаха ёнотойш» - гэжэ хэлээд, дуу дуулулжа эхилнэн юм. Тийхэндэнь Соёлма эгээл түрүүн «Үргэн талын ургамал...» гэж дуу дуулажа эхилнэн юм.

1973-74 онуудта Хэжэнгын аймагий Загагата нюотагтань хүгжэмий нургуули нээгдэжэ, чанза, фортепиано, баян гэхэн хүгжэмий зэмсэг дээрээ нургахаа гурбан багшанар нюотагтань ерэхэн юм. Нюотагийн хүгжэмдэ дуратай үхижүүд бултаа ябажа эхилээ һэн, тэдэнэй тоодо Соёлмаагай аялгай, дуунэр бултадаа нурадаг болоо бэлэй.

ГОРОД ҮЗӨӨД, НЮОГАДА БУСАХА ХҮСЭЛТЭЙ БЭЛЭЙБ

8-дахи класс дүүргээд байтартын, сугтаа нурадаг нүхэр басаган Галия Цыренжапова Улаан-Үдэ нургуулидаа орох хүсэлтэй аад, гансаарданаа, намтай ошолдыши даа гэж гүйхадань, Соёлма Улаан-Үдэ хото үзөөд, нөөргөө бусанаа бээзб гэжэ һанаад ерэхэн юм. Тэрэ үедэ гэртэхиний Монгол орон айлшаар ошонон, гэртэй угы байгаа. Тэдэнэй гэртэй бусахадань, Соёлма Улаан-Үдэн хүгжэмий училишингүй хоровий - дирижёрско таңгатаа оюутан болошиод байгаа бэлэй. Тийгээд лэ өөрөөшье хүсэд ойлгонгүй, хүгжэмшэн дуушанай мэргэжэл шэлээд, нэгэшье дахин буруу юумэ хээб гэж бээз зэмэлээгүй. Хоровой-дирижёрско таңгатаа нуража байтартын, багша Аюша Арсаланов табан буряад басагадыг шэлэн абаад, буряад хүгжэмий зэмсэгий хүгжэмшэд болготы, буряад хадаа, буряад хүгжэм наадаха ёнотойт гээ бэлэй.

ХҮГЖЭМЭЙ БАГША БОЛОХООЛ ҺАНАА һЭМ

Дүрбэн жэлэй туршада эрхим нураад, мэргэжэлтэй дипломоо абаахаа үедөө хүүгэдэй хүгжэмий нургуулиин багшар хүдэлжэг гэжэхээр һанажа, эрмэлзэж байтартын, багшанарын Соёлма Чимитова, Цыпелма Цыренжапова хоёрье үшвээ 2-дохи курсдаа нуража байхадань, "Байгал" театргаа ажаллахаа гэжэ зууршалхан байгаа. Тээд яахабши, тэрэ үедэ нуралсалай удаа залуу мэргэжэлтэд гурбан жээй туршада эльгээхэн тээшэнь оюуод

лэ ажаллахаа баатай байгаа бишүү.

- Тийгэж 1982 ондоо "Байгал" театртэй артистаар мүнээ болоторроо ажалланаб. "Байгал" ансамблийнхид ехэ дулаагаар утажаа абаа һэн. Дирижёрней Сергей Лазаревич Балдаев һэн. 14 хүгжэмшэд байгаа. Сууга дуушад Чимита Шанюшкина, Владимир Аршанович, Валентин Жаргалов, Дарима Дугданова болон бусад бэлигтэй дуушадтай суг хүдэлжэ баяртай һэм. Директор Баяр Мандранович Егоров эсэгэ шэнгээр бидэндие хаража, нэгэ ехээтэй бүлэг мэтэ суг хамта ажалладаг бэлэйбди. Дуунда дуратай хадаа бэлигтэй дуушадай дуулдаг репертуар бултын түргэн сээжэлдэжэхридэг һэм, - гэж Соёлма Цыренновна хөөрэнэ.

1985 ондо Анатолий Андреев шэнэ худрук болоод, чанзын оркестр бии болгох хүсэлтэй ансамблийн оркестртэй хубилайлжээн һэн. Соёлма Чимитова, Жаргалова Галина Уржинцыреновна хоёрье хоорой дуушад болгонон юм. Ятагын ансамбл хүгжэлбэрилгэш бэрхэхормейстер Светлана Дашиевна Батуеватай ганзага нэгдүүлэн, суг хүдэлнэн байна.

ХУУР ДЭЭРЭ НААДАХА БЭЛИГ ИЛАА

Буряадай радиогий оркестртэх хуур дээрээ наадаха хүнэй ажал байнаа гэжэ дууллад, Соёлма Цыренновна түргэн тишишэ ошонон юм. Юуб гэхэдэ, буряад арадай зэмсэгэй таңгатаа нуража байхадаа, хуур дээрээ наадаха ехэ дуратай, бэлигтэй байшоо. Тэрэ үедэ оркестрын дирижёр Баяр Батодугарович Дондоков байгаа. Соёлмаагай шадабары шалгажаа үзөөд, ажалаа абаан юм. Тийгээд 1989 ондоо 2005 он хүрэтэр тэндээ Соёлма Цыренновна хүдэлнэн юм. Тэрэ үедэ гүрэн дотор бүхүү юумэ нэгдүүлжэ, глобализаци үнгэрэгээ гэхэн гүрэнэй шэглэлэй зарлигаар "Байгал", "Бадма Сээг" ансамблийн радиогий оркестртэй нэгдүүлэгдээд, "Байgal" театртэй байгуулагдаа. Мүнөө энэ оркестртэй 30 хүгжэмшэд ажаллан, Жаргал Тогтонов хүтэлбэрилдэг.

БАГША БОЛОХООЛ НЮУСА ҺАНААЛ МАРТАГДААГҮЙ

2000 он багаар Буряадай багшанаары колледж буряад фольклорий ансамбл байгуулхаа зорилготойгоор Соёлма Чимитова багшалын үрийн юм. Тийгээд "Уянга" гэхэн ансамбл мундэлэн түүхээдэй. Мүнөөшье болоторроо Соёлма Чимитова "Байгал" театргаа ажаллахаа хажуугаар оюутадай энэ ансамбл хүтэлбэрилнэн зандаа.

- Үхижүүдэй хүдэлхэдэ, ехэ һонин байдал. Илангаяа оюутадни

оршон байдалда үндынэн гэжэ тэмдэглээ бэлэйб. Цырен-Дондок Бадмаевич Чимитов абаны "Буряад үнэн" газетэдэ һонин юумэ бэшээд, ходо эльзэжэ байдаг һэн. Ярууны аймагай Ульдэргэ нюотагтаа хайрдаа эжын Пылжит Бадмаевна Жигмитова түрэхэн. Аба эжынгээ нэгэхээ үхэлэн заабарийн «залхуу хун - шалтаг олох», ажалаа хун арга олох» гэхэн үгэнүүдье ходо һанажа, зүвшэл заабарийн мартангүй, ажабайдалаа зохёожо, дүмэх дүүнрэйтэй, дааха аха эзшэнрэйтэй, наидажа нүэдтэй Соёлма Цыренновна Чимитова урагшаа дабшан ябана.

Хүгжэмий училишидаа суг хамта нэгэ үедэ Татьяна Шойдагбаеватай нуража, суг хамта нэгэ таңгалаа соо байхадаа, оперын дуушан болохо хани басаганайгаа дуунуудые, хари хэлэн дээрэ гүйсэхдэгдээг ариундуудые адли сээжэлдэлсэжэ байшад һэм, - гээд Соёлма Чимитова дурсан. Тийхэдэ мүнээ солот оперын дуушад болонон Батор Будаев, Дамба Занданов болон бусадтай хүгжэмий училишидаа залитай залуу ханадаа нуража, мунөөшье нүхэсэжэ, бэе бээсынгээ баяр, амжалтануудаараа хубаалдажа, бэе бээдээ түшэглэжэ ажануудаг.

Цыргема САМПИЛОВА.

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+).
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00,
15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30,
23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
08.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.30 Д/Ф «СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЭКСТРА-
СЕНСЫ»
09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУР-
ХАЙ
10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
10.30 «ХОЧУ ЗНАТЬ!» (12+)
11.05 Т/С «АВРОРА»
12.50, 16.45 М/Ф
13.05 Х/Ф «ПИСЬМА К ДЖУЛЬЕТТЕ»
15.05 Т/С «ХОЛОДЯК ГАРИ»
15.30 Х/Ф «И ЭТО ВСЕ О НЕМ»
17.05 Д/Ф «Я-ВОЛЬФГАНГ МЕССИНГ»

СТС

18.05 Т/С «ТАЙНЫ СМОЛВИЯ»
19.00 «ЕСТЬ РАЗГОВОР» (12+). ЗУРХАЙ
20.05 Т/С «АНАТОМИЯ СТРАСТИ»
21.00 «ПОРЯДОК ДЕЙСТВИЙ» (16+). ЗУРХАЙ
22.00 Т/С «ВИРТУОЗЫ»
23.30 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-
АМЕРИКАНСКИ» (16+). ЗУРХАЙ
01.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ»
(16+)

Четверг, 31**ПЕРВЫЙ КАНАЛ**

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.30 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»
13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЯ!» С
ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)
14.40 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25 Т/С «ДОМРАБОТНИЦА»
16.15 «САМЫЙ ЛУЧШИЙ МУЖ» (16+)
17.10 «В НАШИ ВРЕМЯ» (12+)
18.00 «НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ» (16+)
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИПРА-
МИ
19.50 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!» (16+)
20.50 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» (16+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ВЫСОЦКИЙ»
00.30 «ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ» (16+)
01.00 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
01.10 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» (16+)
02.05 Х/Ф «ВОЕННЫЙ НЫРЯЛЬЩИК»
04.35 Д/Ф «ЛЕОНИД ГАЙДАЙ. ВЕЛИКИЙ
ПЕРЕСМЕШНИК»

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35,
09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 «БАМБААХАЙ»
10.15 «БУРЯАД ОРОН»
10.45 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
11.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ» (12+)
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

Пятница, 1**ПЕРВЫЙ КАНАЛ**

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.50 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»
13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЯ!» С ГЕН-
НАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)
14.40 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25 Т/С «ДОМРАБОТНИЦА»
16.15 «САМЫЙ ЛУЧШИЙ МУЖ» (16+)
17.10 «В НАШИ ВРЕМЯ» (12+)
18.00 «ЖДИ МЕНЯ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИПРА-
МИ
19.50 «ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН»
20.50 «ПОЛЕ ЧУДЕС»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 «ГОЛОС» (12+)
00.40 «ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ» (16+)
01.35 Х/Ф «НЬЮ-ЙОРКСКОЕ ТАКСИ»
03.25 Х/Ф «НЕЗАМУЖНЯЯ ЖЕНЩИНА»

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35,
09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
09.55 «МУСУЛЬМАНЕ»
10.05 «ТОЛИ»
10.25 «САГАЙ СУУРЯАН»
10.45 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
11.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ» (12+)
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

09.00, 13.30 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-
БАЙКАЛ» (0+)
09.30, 21.00 Т/С «МОЛОДЁЖКА»
10.30 X/F «ПОСЛЕДНИЙ ОТПУСК»
12.35 Т/С «ДАЁШЬ, МОЛОДЁЖЬ!»
(16+)
14.00, 17.00, 18.30 Т/С «ВОРОНИНЫ»
(16+)
16.00, 19.00, 20.30 Т/С «ДВА ОТЦА И ДВА
СЫНА»
16.30 Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЬЕ»
19.30, 20.00 Т/С «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА
СТС-БАЙКАЛ». «ВОСЬМИДЕСЯ-
ТЬЕ»
22.00 X/F «ВОЙНА НЕВЕСТ»
00.00, 00.30 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-
БАЙКАЛ» (0+). ГОРЬКО! (16+)
ФИЛЬМ О ФИЛЬМЕ
01.00 X/F «РОК-ВОЛНА»
03.30 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.55 «ДО СУДА» (16+)
12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬ-
НЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)
15.35 Т/С «ДЕЛО ВРАЧЕЙ»
16.30, 19.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ
ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+)
18.40 «ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ» С ЛЕ-
ОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ» (16+)
20.30 Т/С «ПАСЕЧНИК»
22.25 Т/С «КАРПОВ. СЕЗОН ВТОРОЙ»
00.15 «СЕГОДНЯ. ИТОГИ»
00.35 Т/С «СЛЕД САЛАМАНДРЫ»
02.35 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС» (0+)

03.35 «ДИКИЙ МИР» (0+)
04.05 Т/С «ХРАНИТЕЛЬ»
06.00 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00
«СЕЙЧАС»
07.10, 18.00 Д/С «АГЕНТСТВО СПЕЦИАЛЬ-
НЫХ РАССЛЕДОВАНИЙ»
08.00 «УТРО НА 5» (6+)
10.45, 16.00, 19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕ-
СТВИЯ»
11.30, 13.30 X/F «СЕЗОН ОХОТЫ»
13.55 X/F «СЕЗОН ОХОТЫ-2»
17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»
20.00, 20.30, 21.00 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ»
21.30, 22.20 Т/С «СЛЕД»
23.25 Т/С «ОСА»
00.20 X/F «ПАЛАЧ»
03.40 X/F «А ЗОРИ ЗДЕСЬ ТИХИЕ»

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)
16.00 Т/С «ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГО-
РОДНЫХ ДЕВИЦ»
17.00 Т/С «СЕМЕЙНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬ-
СТВА»
18.30 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ-10»
19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 X/F «ПЕПЕЛ»
23.50 «ПОЕДИНОК». ПРОГРАММА ВЛА-
ДИМИРА СОЛОВЬЕВА (12+)
01.25 Д/Ф «ШУМ ЗЕМЛИ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЫС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬ-
ТУРЫ
11.15 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15, 02.55 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»
13.10, 19.40 «АКАДЕМИЯ»
14.00 «РОССИЯ, ЛЮБОВЬ МОЯ!»
14.25 Д/Ф «НОЕВ КОВЧЕГ» СТЕПАНА
ИСААКЯНА»
14.55 Д/Ф «ФОНТЕНЕ. ОБИТЕЛЬ НИЩЕН-
СТВУЮЩИХ БРАТЬЕВ»
15.10 X/F «БЕЛАЯ ГВАРДИЯ»
16.00 «АБСОЛЮТНЫЙ СЛУХ»
16.50 Д/С «ВИКИНГИ»
17.40 Д/С «ДОКТОР ВОРОБЬЕВ. ПЕРЕ-
ЧИТАВШАЯ АВТОБИОГРАФИЮ»
18.10 Д/Ф «ЗА НАУКУ ОТВЕЧАЕТ КЕЛ-
ДЫШ!»
18.50 ЗНАМЕННЫЕ СИМФОНИИ
20.45 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»
21.00 «ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА»
21.40 Д/Ф «ЗАГАДКИ МУМИИ НЕФЕРТИТИ»
22.25 «КТО МЫ?»
22.55 Д/Ф «ТАДЖ-МАХАЛ. ПАМЯТНИК
ВЕЧНОЙ ЛЮБВИ»
23.10 «КУЛЬТУРНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ»
00.00 Д/С «ТАМАРА СИНЯВСКАЯ. СЦЕНЫ
ИЗ ЖИЗНИ»

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКС-
ПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30 «ТЭЦ-3» (6+). ПОГОДА
08.25, 14.00, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКС-
ПРЕСС» (16+)
08.55 «ИНСТРУКЦИЯ». «ДОМ-2 LITE»
(16+)
10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
11.30 X/F «В ПРОЛЕТЕ»
14.15 «АФИША» (12+)
14.30, 20.00 Т/С «УНИВЕР» (16+)
15.30 «САШАТАНА» (16+)
19.00 «УЛАН-УДЭ». «ИНСТРУКЦИЯ».
«НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕ-
ЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
19.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
21.00 X/F «ЧЕГО ЖДАТЬ, КОГДА ЖДЕШЬ
РЕБЕНКА»
23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
01.00 X/F «ТРУГИ НЕВЕСТЫ»

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00,
15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30,
23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
08.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУР-
ХАЙ
08.35 «ЕСТЬ РАЗГОВОР» (12+)
09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+).
ЗУРХАЙ
10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
10.30 «ХОЧУ ЗНАТЬ!» (12+)
11.05 Т/С «АВРОРА»
12.50, 16.45 М/Ф
13.05 X/F «БОЛЬШИЕ ГОНКИ»
15.05 Т/С «ХОЛОДЯК ГАРИ»

ТНТ

07.00, 23.00, 01.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКС-
ПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30 «ТЭЦ-3» (6+). ПОГОДА
08.25, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС»
(16+)
08.55 «ИНСТРУКЦИЯ». «ДОМ-2 LITE»
(16+)
10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
11.30 X/F «ЧЕГО ЖДАТЬ, КОГДА ЖДЕШЬ
РЕБЕНКА»
14.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». «МИ-
РОВЫЕ НОВОСТИ» (16+)
14.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
14.30 Т/С «УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА»
(16+)
19.00 «УЛАН-УДЭ». «ИНСТРУКЦИЯ». «НО-
ВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕ-
ЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
19.15 «ДО И ПОСЛЕ» (6+)
20.00 «СОМЕДИ WOMAN» (16+)
21.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» (16+)
22.00 «СОМЕДИ CLUB. БЕЗ ГРАНИЦ» (16+)
23.30 «ХБ» (18+)
00.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
01.30 X/F «ТРИ КОРОЛЯ»

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00,
15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30 НО-
ВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
08.00, 00.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ

НТВ

08.35 «РАДАР-СПОРТ» (6+)
09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ
10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
10.30 «ХОЧУ ЗНАТЬ!» (12+)
11.05 Т/С «АВРОРА»
12.50 М/Ф
13.05 X/F «АЛЯСКА»
15.20 X/F «И ЭТО ВСЕ О НЕМ»
18.05 Т/С «ТАЙНЫ СМОЛВИЯ»
19.00 Д/Ф «СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЭКСТРА-
СЕНСЫ»
20.05 Т/С «АНАТОМИЯ СТРАСТИ»
21.00 Д/Ф «ПОРЯДОК ДЕЙСТВИЙ»
22.00 X/F «ЗАГНАННЫЙ»
00.30 Д/Ф «МИСТИЧЕСКАЯ ГИБЕЛЬ
ЗВЕЗД»
01.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ»
(16+)

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТА-
РА»

Суббота, 2

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 06.45, 07.10 Х/Ф «ДВА ФЕДОРА»
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
08.35 «ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!»
09.20 М/Ф «ДЖЕЙК И ПИРАТЫ НЕТЛАНДИИ»
09.50 М/С «СМЕШАРИКИ. НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ»
10.00 «УМНИЦЫ И УМНИКИ» (12+)
10.45 «СЛОВО ПАСТЫРЯ»
11.15 «СМАК» (12+)
11.55 Д/Ф «МИХАИЛ ТАНИЧ. ПОСЛЕДНЕЕ МОРЕ»
13.15 «ИДЕАЛЬНЫЙ РЕМОНТ»
14.10 «ЛЕДНИКОВЫЙ ПЕРИОД»
17.10 «КУБ» (12+)
18.10 Д/Ф «ГОЛОС. ЗА КАДРОМ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.15 «УГАДАЙ МЕЛОДИЮ»
19.45 «КТО ХОЧЕТ СТАТЬ МИЛЛИОНЕРОМ?»
20.45 «МИНУТА СЛАВЫ. ДОРОГА НА ОЛИМП!» (12+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.20 «СЕГОДНЯ ВЕЧЕРОМ» (16+)
00.00 «УСПЕТЬ ДО ПОЛНОЧИ» (16+)
00.35 ЧТО? ГДЕ? КОГДА?
01.45 Х/Ф «ЖАЖДА СТРАНСТВИЙ»
03.35 Х/Ф «ВОЗДУШНЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ»
06.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
- «РОССИЯ 1»**
- 06.00 Х/Ф «ГДЕ НАХОДИТСЯ НОФЕЛЕТ?»
07.35 «СЕЛЬСКОЕ УТРО»

ТВ-программа

- 08.05 «ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ»
09.00, 12.00, 15.00 ВЕСТИ
09.10, 12.10, 15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
09.20 «ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»
09.50 «ПЛАНЕТА СОБАК»
10.25 «СУББОТНИК»
11.05 «ЗАПОВЕДНАЯ ТЕРРИТОРИЯ»
11.30 «ЮБИЛЕЮ КОМСОМОЛА РОССИИ»
11.45 «АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ»
12.20 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ» (16+)
12.55, 15.30 Х/Ф «РАЗ, ДВА! ЛЮБЛЮ ТЕБЯ!»
17.00 «СУББОТНИЙ ВЕЧЕР»
18.15 «ТАНЦЫ СО ЗВЕЗДАМИ»
21.00 ВЕСТИ В СУББОТУ
21.45 Х/Ф «ОНА НЕ МОГЛА ИНАЧЕ»
01.30 Х/Ф «ДОЧЕНЬКА МОЯ».

КУЛЬТУРА

- 07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00 Х/Ф «АЛЕКСАНДР НЕВСКИЙ»
12.50 Д/Ф «НИКОЛАЙ ЧЕРКАСОВ»
13.20 «БОЛЬШАЯ СЕМЬЯ»
14.15 Д/С «ПРЯНИЧНЫЙ ДОМИК»
14.45 М/Ф «ЦАРЕВНА-ЛЯГУШКА»
15.25 «КРАСУСЬ, ГРАД ПЕТРОВ!»
15.55 СПЕКТАКЛЬ «ТАЛАНТЫ И ПОКЛОННИКИ»
18.55 Д/Ф «ПОГОНЕ ЗА БЕЛЫМ ОЛЕНОМ»
19.45 Д/Ф «КИНЕМАТОГРАФ ЛИЧНОЙ ИСКРЕННОСТИ»
20.25 Х/Ф «СТАРЫЕ СТЕНЫ»
22.00 «БОЛЬШАЯ ОПЕРА»
23.45 «БЕЛАЯ СТУДИЯ»
00.30 Х/Ф «ПОСЛЕДНЕЕ ТАНГО В ПАРИЖЕ»
02.55 «ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО»
03.25 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ» с ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ
03.50 Д/Ф «ФРАНСИСКО ГОЙЯ»

Буряад үнэн

24.10.2013

№ 42 (21941) № 42 (856)

ТНТ

- 07.30, 08.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
08.00 «ЗЕЛЕНЫЙ ОГУРЕЦ» (12+)
09.00 «РОССИИ ВАЖЕН КАЖДЫЙ РЕБЕНОК» (12+)
09.10 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ (16+). ПОГОДА
09.25 «ФАФИША» (12+). ПОГОДА
09.40 «МУНГЭН СЭРГЭ» (12+)
10.00 «ТЭЦ-3. ЛУЧШЕЕ» (6+)
10.30 ЧЕМПИОНАТ РОССИИ ПО ВОЛЕЙБОЛУ. СУПЕРЛИГА: «ФАКЕЛ» (НОВЫЙ УРЕНГОЙ)
12.00 «ДУРНУШКИ. NET» (16+)
12.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
14.00 «COMEDI WOMAN» (16+)
15.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» в ЮРМАЛЕ (16+)
16.00 COMEDI БАТТЛ. БЕЗ ГРАНИЦ (16+)
17.00 «STAND UP»
18.00 Т/С «УНИВЕР» (16+)
18.30 М/Ф
18.45 «РОССИИ ВАЖЕН КАЖДЫЙ РЕБЕНОК». ПОГОДА (12+)
19.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» с А. ЛЕВАНТУЕВЫМ. ПОГОДА
20.00 Х/Ф «ГАРРИ ПОТТЕР И ОРДЕН ФЕНИКСА»
22.35 «СТРАНА В SHOPE»
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+). ПОГОДА
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
00.30 Х/Ф «ПОЦЕЛУЙ НАВЫЛЕТ».

ТИВИКОМ

- 06.30, 09.30 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00, 09.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
07.30 Д/Ф «СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЭКСТРАСЕНСЫ»
08.00, 11.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ

ТНТ

- 07.30 М/Ф «ОСЬМИНОКИ»
07.40 Х/Ф «ЖИЗНЬ И ПРИКЛЮЧЕНИЯ РОБИНЗОНА КРУЗО»
09.10 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ (16+). ПОГОДА
09.25 «МУНГЭН СЭРГЭ» (12+)
09.45 «ДО И ПОСЛЕ» (6+)
10.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» с А. ЛЕВАНТУЕВЫМ. ПОГОДА
11.00 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
11.30 «БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ!» (12+)
11.50 «МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ» (6+)
12.00 Д/Ф «НЕВЕСТА ИЗ МГИ»
13.00 «ПЕРЕЗАГРУЗКА» (16+)
14.00 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ
14.25 Х/Ф «ГАРРИ ПОТТЕР И ОРДЕН ФЕНИКСА»
17.00 Х/Ф «Я - ЛЕГЕНДА»
18.50 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ
19.30 «ВСЯ БУРЯТИЯ» (6+). ПОГОДА
20.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
21.30 «STAND UP»
22.30 «НАША RUSSIA» (16+)
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+). ПОГОДА
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
00.30 Х/Ф «ТЕХАССКАЯ РЕЗНЯ БЕНЗОПОЛОЙ: НАЧАЛО»

ТИВИКОМ

- 06.00 Д/Ф «ГЕННАДИЙ ХАЗАНОВ. МИСТИЧЕСКИЙ АВТОПОРТРЕТ»
07.00 «РАДАР-СПОРТ» (6+). ЗУРХАЙ
07.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)
08.00 М/Ф
09.00 Х/Ф «БОЛЬШИЕ ГОНКИ»
10.45 «ДОКАЗАТЕЛЬСТВО ВИНЫ» (16+)

ТНТ

- 08.30 М/Ф
10.00 «СТИЛИСТИКА» (16+). ЗУРХАЙ
10.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)
11.30 «СЧАСТЬЕ ЕСТЬ!» (12+)
12.15 Х/Ф «ВИРТУОЗЫ»
16.10 «ДОКАЗАТЕЛЬСТВО ВИНЫ» (16+). ЗУРХАЙ
17.00 Т/С «СПАЛЬНЫЙ РАЙОН»
18.00 «РАЙМОНД ПАУЛС. ВОЗВРАЩЕНИЕ МАЭСТРО» (16+). ЗУРХАЙ
19.00 «ПОПУЛЯРНАЯ ПРАВДА» (16+). ЗУРХАЙ
19.30 Х/Ф «АРСЕН ЛЮПЕН»
22.00 СПОРТИВНО-ЮМОРИСТИЧЕСКОЕ ШОУ «НА ВЫЛЕТ» (16+). ЗУРХАЙ
23.00 Х/Ф «СЛУШАТЕЛЬ»
00.40 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

- 08.00, 08.30, 11.05, 16.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.20, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/Ф «ШАПКА-НЕВИДИМКА» (0+), «САМЫЙ, САМЫЙ, САМЫЙ, САМЫЙ» (0+), «ТИГРЁНОК НА ПОДСОЛНУХЕ» (0+), «ВПЕРВЫЕ НА АРЕНЕ» (0+), «ЖЁЛТИК» (0+), «ЗАВЕТНАЯ МЕЧТА»
07.35 М/С «ПИНГВИНЕНОК ПОРОРО» (6+)
07.55 М/С «РОБОКАР ПОЛИ И ЕГО ДРУЗЬЯ» (6+)
08.10 «ВЕСЁЛОЕ ДИНОУТРО» (0+)
08.30, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.00 М/С «КУМИ-КУМИ»
09.45 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ» (6+)
10.05 М/С «ДРАКОНЫ И ВСАДНИКИ ОЛУХА» (6+)
10.30 Х/Ф «БЭЙБ»

HTB

- 06.35, 04.00 «ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ»
08.25 «СМОТР» (0+)
09.00, 11.00, 14.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 ЛОТЕРЕЯ «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ» (0+)
09.45 «ИХ НРАВЫ»
10.25 «ГОТОВИМ С АЛЕКСЕЕМ ЗИМИНЫМ» (0+)
11.20 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА» (16+)
11.55 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК» (0+)
13.00 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС» (0+)
14.25 «Я ХУДЕЮ» (16+)
15.25 «ДНК» (16+)
16.25, 20.20 Т/С «ШЕФ»
00.15 Т/С «ИЗ ЖИЗНИ КАПИТАНА ЧЕРНЯЕВА»
06.00 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)

5 КАНАЛ

- 08.50 М/Ф (0+)
10.35 «ДЕНЬ АНГЕЛА» (0+)
11.00, 19.30 «СЕЙЧАС»
11.10, 12.10, 13.10, 14.10, 15.10, 16.20, 17.20, 18.25 Т/С «ОСА»
20.00, 20.50, 21.50 Т/С «СПЕЦНАЗ»
22.50, 23.55, 00.45, 01.40 Т/С «СПЕЦНАЗ-2»
02.40 Х/Ф «ФРОНТ БЕЗ ФЛАНГОВ»

Воскресенье, 3

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 06.50, 07.10 Х/Ф «МАЧЕХА»
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
08.45 «АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН» (16+)
09.20 М/Ф «АЛАДИН»
09.45 М/С «СМЕШАРИКИ. ПИН-КОД»
09.55 «ЗДОРОВЬЕ» (16+)
11.15 «НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ»
11.35 «ПОКА ВСЕ ДОМА»
12.25 «ФАЗЕНДА»
13.15 Х/Ф «ВЕСНА НА ЗАРЕЧНОЙ УЛИЦЕ»
15.05 Х/Ф «ПОХОРОНИТЕ МЕНЯ ЗА ПЛИНТУСОМ»
17.20 «ЗОЛОТОЙ ГРАММОФОН». ЛУЧШЕЕ ЗА 15 ЛЕТ
19.00 Х/Ф «МОСКВА СЛЕЗАМ НЕ ВЕРИТ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.20 «ПОВТОРИ!» (16+)
00.40 БОКС. ГЕННАДИЙ ГОЛОВКИН - КЕРТИС СТИВЕНС. БОЙ ЗА ЗВАНИЕ ЧЕМПИОНА МИРА
01.40 Х/Ф «ДЕНЬ, КОГДА ЗЕМЛЯ ОСТАНОВИЛАСЬ»
03.35 Х/Ф «СЕКРЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ»
05.45 Д/Ф «ЗИНАИДА КИРИЕНКО. ЗЛА НЕ ПОМНЮ, ОБИД НЕ ДЕРЖУ»
- «РОССИЯ 1»**
- 06.25 Х/Ф «ЗА ВИТРИНОЙ УНИВЕРМАГА»
08.20 «ВСЯ РОССИЯ»
08.30 «САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР»
09.20 «СМЕХОПАНОРАМА»
09.50 «УТРЕННЯЯ ПОЧТА»
10.30 «СТО К ОДНОМУ»
11.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ». «СОБЫТИЯ НЕДЕЛИ»

КУЛЬТУРА

- 07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 01.10 Х/Ф «МИНИН И ПОЖАРСКИЙ»
12.50 Д/Ф «БОРИС ЛИВАНОВ. РИСУНКИ И ШАРЖИ»
13.35 «РОССИЯ, ЛЮБОВЬ МОЯ!»
14.00 Х/Ф «КАК ИВАНИШУКА-ДУРАЧОК ЗА ЧУДОМ ХОДИЛ»
15.25 Д/С «СТРАНА ПТИЦ»
16.05 Д/С «ПЕШКОМ...»
16.35 КОНЦЕРТ ГОСУДАРСТВЕННОГО АКАДЕМИЧЕСКОГО АНСАМБЛЯ НАРОДНОГО ТАНЦА ИМ. ИГОРЯ МОИСЕЕВА
17.50 Д/Ф «ВОЗРОЖДЕННЫЙ ШЕДЕВР. ИЗ ИСТОРИИ КОНСТАНТИНОВСКОГО ДВОРЦА»
18.45, 02.55 «ИСКАТЕЛИ»
19.30 «РОМАНТИКА РОМАНСА»
20.25 Х/Ф «90 ШАГОВ»
20.40 Х/Ф «СТАРШАЯ СЕСТРА»
22.15 «МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР»
23.05 «ТРИ СУПЕРЗВЕЗДЫ В БЕРЛИНЕ. АННА НЕТРЕБКО, ПЛАСИДО ДОМИNGO, РОЛАНДО ВИЛЛАЗОН»
03.40 Д/Ф «ЛУАНГ-ПРАБАНГ. ДРЕВНИЙ ГОРОД КОРОЛЕЙ НА МЕКОНГЕ»

ТНТ

- 07.30 М/Ф «ОСЬМИНОКИ»
07.40 Х/Ф «ЖИЗНЬ И ПРИКЛЮЧЕНИЯ РОБИНЗОНА КРУЗО»
09.10 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ (16+). ПОГОДА
09.25 «МУНГЭН СЭРГЭ» (12+)
09.45 «ДО И ПОСЛЕ» (6+)
10.00 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ» с А. ЛЕВАНТУЕВЫМ. ПОГОДА
11.00 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
11.30 «БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ!» (12+)
11.50 «МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ» (6+)
12.00 Д/Ф «НЕВЕСТА ИЗ МГИ»
13.00 «ПЕРЕЗАГРУЗКА» (16+)
14.00 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ
14.25 Х/Ф «ГАРРИ ПОТТЕР И ОРДЕН ФЕНИКСА»
17.00 Х/Ф «Я - ЛЕГЕНДА»
18.50 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ
19.30 «ВСЯ БУРЯТИЯ» (6+). ПОГОДА
20.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
21.30 «STAND UP»
22.30 «НАША RUSSIA» (16+)
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+). ПОГОДА
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
00.30 Х/Ф «ТЕХАССКАЯ РЕЗНЯ БЕНЗОПОЛОЙ: НАЧАЛО»

ТИВИКОМ

- 06.00 Д/Ф «ГЕННАДИЙ ХАЗАНОВ. МИСТИЧЕСКИЙ АВТОПОРТРЕТ»
07.00 «РАДАР-СПОРТ» (6+). ЗУРХАЙ
07.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)
08.00 М/Ф
09.00 Х/Ф «БОЛЬШИЕ ГОНКИ»
10.45 «ДОКАЗАТЕЛЬСТВО ВИНЫ» (16+)

ТНТ

- 08.0

Үнгэрхэн зүүн язлэй агшан зүүр

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

Дэлгэрэнгыгээр сайт дээрмийн
уншагты: burunen.ru

Буряад-Монголий делегаци Москвада, Кремль. 1936 оной январиин 27. М.Н.Ербанов
Сталиний хажууда. Жэл үнгэрхэн хойно "Панмонголистнуудай" хэрэгээр хамалган
эхилхэ.

Буряад хубсаатай ород
эрэшүүл.

Тэг дундан XII Бандидо Хамба-лама Даша Доржо
Итигилов.

Буряад эхэнэр.

Фариин галаар һүрэдэг буюу зэбсэгэй бии
боловхолоор, сахюурта буюу хэрэглэдэг болоо.
Буугай аман руу түрүүн дари хээд, һуулээрн
номоор тагладаг байгаа. Сахюурта буугай һүүлээр
шабха дараад буудадаг буюу бии болоо, тэрэнт тусгаар
патронуудаар номологдодог һэн. Энэнь агнууриин
хэрэгтэй ехэ нүлөөлөө. 1886 он.

Чансуундээ
үүнэн алдар-
танай хэрэхэ
зүүнэн буряад
эхэнэрий портрет.
Буряадуудай
хэрэхэзүүнэн
тухай түрүүшүн
мэдээнүүд XYII
зуун жэлэй 30-
аад онуудта бии
болонон. Плендэ
абтанан буряаду-
удта ба монголну-
удта, эхэнэр, эрэ-
шье байг, хэрэхэ
зүүлгэдэг байгаа,
тиихэдээ ород нэрэ үгтэдэг һэн.

Эрэшүүл оршууллагшанаар, мун
бэшшье ажалда хүдэлдэг байгаа,
эхэнэрнүүдие алба хэжэ байнаан зондо
хадамда үгэдэг һэн. Хэрэхэ зүүнэн зарим
ород хэлэндэ түргэн нураад, мүү бэшэ
туналагша-оршуулагша болодог байгаа.
1886 он.

hурша ном баринаан буряад
хүбүүхэн. 1886 он.

ХУРАМША ХУБЛИ

1. БАРИМТАА ТҮҮХЭ

Үнидэ болоһон ушар...
Эндэ түүхын хуудаа
ираха болохбди...

1728 ондо манай Зэдэ голноо тиймэшье ехэ холо бэшэ, Хяагтанаа зургаан модоной Бура гэжэ газарта, Орос ба Хитад гүрэн хоёрой хоорондо хилэ татаха гэхэн хэлсэн (договор) баталагдан гээшэ. Харин һүүлдэнь, 1750-60 жэлнүүдхээ эхилжэ, Оросой Сагаан хаан орос хасагуудайнгаа дутал дахада, энэ хэрэгтэ Монголой хилэ зубшажа байсан Сэлэнгын монгол-бүрядад найман эсэгын угсаатан отог зонуудай зарим тэдынъе хасагай албанда татажа эхилхэн байна. Харин энээний урда жэлнүүдтэй хасаг албанда монгол угсаатан зони ие абаахая Сагаан хаан айдаг байгаа. Абаадаашье түрүүшээр найдаагүй дээрэхээ, ород хасаг сэргшэдтээл адли сахиур буушье угэнгүй, миин лз өөхэдэйн годли ном зэбсэгтээ ябахын зүвшөөхэн ха. Хэзээ һүүлдэ бүряд хасагуудта сахиур буушье үгтэжэ, отогоороо үлэхэн зонуудтаа орходоо албан түлбэринхээ сүлөөлэгдэжэ, тэдээнэй ажабайдалнышье найжаржа, орос хасагуудхаяа дутуугүй эрхэ сүлөө, байдалтай боложо эхилэхэн хаш. Тиймэхээл Ушээтэйн адагай баруун гарта нютагтай табангүуд солотой урянхай яланай табинай хасаг-дарга Банзар Боргоной хүбүүн Доржо түрүүшээр Хяагта хотодо (Троицкосавска) нуража, һүүлдэнь аяар хаана холо байсан Казань, Санкт-Петербург хотонуудта

ном нүргүүлияа үргэлжлүүлжээ, Буряадаймнай түрүүшүн эрдэмтэн боложо гараа нэмийн даа. Тэрэл үеэр миний тоонто Цагаатайн голой отог буряад зон хоёр тээшээ хубааржа (ти-имэ зарлиг Сэлэнгийн Степной дүүмын ноёд-сайд гаргаган байгаа юм бээз), урдахи хахад талын эрэшүүл хасаг алба хэхэ ёнотой, хойто талаархидын, Монголой хилэхээ бага зэргэ саана байгаашадын, урданайхидаал адли отог байдалаараа үлэхэн байна. Тиимэхээ ажабайдалаараа хоёр ондоо боложо тааршанан голойнгоо тэрээхэн хилэ болохо үндэрхэн шобхо хада дээрэ үни удаан саг соогуур алба хэжэ ябаян хүбүүдьен нютагайн уулануудай эзэдэй харалсажа байхыень гэж (нанана бээзэт, тэрэ үедэ хасаг хүбүүд аяар 25 жэл соо алба хэх ёнотой байгаа гэжэ!) эсэгэ, үбгөөнэрэйн хүсөөр тэрэхоло сагтаа бодхогдонон Хасаг-субарга үни удаан саг соо эмдэржэ, налаажа байханаа, нүүлэй үедэ, сагай найжархада, шэнээр заагдажа, мүнөө манай нютагаархид, хэн-юун гэжэ илгаагүй, бултааран тахидаг болонхой юм.

Түүхэн хуудаа саашань ирахадамнай, Орос, Хитад гүрэнэй хоорондохи хилэ татагдахада, түрүүн удаагүүр Хяагтаар дайрнуулан баруун тээшэ «Харцаа» (мүнөөнэй Захааминай аймагай Харацай нютаг) хүрэтэр 13 харуулай байра (погранзастава) табиглахэн байна.

табигдаган байна.
...Эгээ мүнөө эндэхэнэ миний дээрэ дурсааша Хүбли гэжэ хүнэй нэрэ соло гаража ерзэнэ. Юуб гэхэд, тэрэ уедэ «Харцаа» гээшэ ехэ холо, балар дулии, ой модото газар дайда байжа, тэрээн руу хасагууд алба хэхээс ехэ дурагүй ошодог байhan ха. Тийгэж байхадань, Хурамша Хүбли гэжэ хасаг «Би тэндэ ошожо алба хэхүү» гэжэ hайн дураараа тэрэ зууха руу

ошожо, хайн гэгшэ албаяа хэжэ, хүүлдэнь хөөргөө бусажа ябахадаа, баян дэлгэр Зэдын сагаан талын хайхаажа, энэхэн багаар тогтоож, байршихаа байна гэжэ нанан, манай Цагатайн голые шэлэжэ, тэрэ уедэ Сэлэнгын баруун талын хасагуудые мэдэлдээ албажа байхан Содномпил атаманда энээнээ мэдүүлбэ гээшэ. Тэрэ атаман Цагаатай нюотагта байршадаг байхан, тосхоноймнай баруун тээхэн мүнхөөшье болотор «Атаман нуур» гэжэ хонхосог газар бии юм. Минийн багада тэндэ багахан нуур байгша һэн, хэдь оло дахин үетэн нухэдтээз тэндэ шунгагдаа, эрье захаарны наадажа үнгэргэнхэн гээшеби, харин мүнхе (халаг!) хатаажа угы болошоол даа. Сохом хоёр зуу гаран жэл соо байхан нуур, миний мэдэхээр нахан соо угы болошоходоо, мүнхөө үеын экологи гээшын иитэрээ муудажа байынен гэршэлжэ байхан юумэн бээз!..

Содномпил атаман ехэ баян хүн, 999 адуутай байhan гэжэ нютагай үбгэд, хүгшэд домоглон хэлсэгшээ. Тэрэ адуугаа 1000 толгой яажаш хүргэжэ шадаагүй, болгожо абаходань, тэрэ зуурандаа нэгэ адуунинь хосороод лэ байха: шоно барижархиха, али угы ha, ондоон нэгэ шалтагаан олдоодхихо. «Атаман нуур» гээшэ адуунудай хүлхөө хонхосог болоён нуур гэлсэгшэ (адуунай байра байhan ха, заримдаа адуугаа тэндээ ухалдаг гэлсэдэгшье). Зунай сагта аймшагтай олон адуун нүрэг баруун Яргайта хада руу улаан тооho бурьюулан ундана оржо ябаиень нютагий зон харажархихадаа, голой унаа бузарлаханаан урид гүйдэлөөрөө ошожо уhaа абалдаг байгаа.

Содномпил атаманийе зон хүндэлдэг, ехэнхинь айдаг байhan хаш. Эндэ нэгэ жэшээ дурдахуу. Үргэн Үшөөтэй голой зон баруун тээхи Балдан-Брэйбүн Сартуул-Гэгэтын дасанда ошоходоо, Цагаатай нюатгыэ хүндэлэн гаража ошодог байhan. Тиихэдээ харгынь атаманай гэрэй тээ урдахана байhan хада мүргэлдэ ошожо ябанан улад аяар саанахи зүүн добо дээрэ гаража ерэмсээрээ, малгайгаа толгойhoо абажа, атаманай гэр тээшэ харан-харан, баруун урдахи добын саана

орон оротороо дохилдоо
гарадаг байгаа.

Сонгоол угтай Содномпил атаманай ури наданар (Ухин тайшаагай зарлигаар манай нюатг руу ерхэн байж болоо) Цагаатайда яхала бии (миний наханай мунөөшье «Атаман» гэхэн дабхар нэрээрнь зон дурсажа байдаг). Үеэрнь дамжажа ерхэн атаманай һэлмэхургуулиин музейдэ хадагалаатай байханаа, (халаг!) наяны жэлнүүдтэ хулгайда ороо гэжэдуулдаа һэн.

Зай тийгээд, хасаг Хүблийн энэ атамандаа ерэжэ, «Танай нютагтаа байршахаа дурамни хүрэнэ» гэжэ зүвшөөл эрижэ байхадань, атаманай хажуудаа байлсаан ехэ мэдэлшэн бөө, али лама гү, «Энэ хүнине нютагтаа бу байлга, энээнэйш хожомын уг голоорны шара зүгүүхэе дутуугүй олон болохо үдэхэ хүн байна» гэхэн ха. Зүгээр атаман ёрынхеэрээ болохо, хари газарай хүбүүндэ зүвшөөлөө үгэхэн. Үнэхөөрөөшье, мунёс сагта Хурамша Хүблийн угтан (долоон һалаа) шара зүгүүхэе дутуугүй олошоржо, Цагаатай нютагай гурбанай нэг хубининь шахуу олон болохо үдөө юм (биший эжигнээ талаар энэ угайхиб). Хубли угаа залгуулхаа долоон хүбүүтэй байхан, үнэн дээрээ өөрүүн зургаан хүбүүтэй байханаа, тоогынь должор бэшэ «долоо» болгохо гэж ехэ басаганайнгаа хүбүүе нэрэдээ оруулжсан юм.

Хүблийн хэр зэргэ ехэ зин-даатай хасаг байнханий мэдэгдэнгүй үлэшөө, гэбэшье, энэл хүн Содномпил атаманхаа айдаггүй, эдэ хоёр бэе бэээ ойлголсодог, хүндэлэлсэдэг байгаа. Айлгахаа байха атаман өөрөө Хүблии хүндэлдэг байхан. Эндэ нэгж жэшээ. Нэгэтэ үдэрэй дүүрэнтэжэ, харанхы боложо байхада, хэн бэ даа газаань хүрэн ерээд, «Нохойгоо хоригты!» гэж хашхарба. «Энэ орой болохон хойно Хүблихе ондоо хэн байхаб, ошожо мориаиень

абагты» гээ хэн ха гэрэй эзэн.
Хублиин бүри саашанхи уг гарбалыень малтажа, бэдэржэ эхилэебди. Энэ хүниие Хурамша Хубли гэхүүмни нанана бэзэт? Зүб, Хубли гээшэ Хурамша нютагхаа уг гарбалтай байхан, тиимхээл Зэдэ голоор тэрэ дабхар нэрээ алдангуй

ябаан. Мүнөөнэй Ивалгын аймагта оршодог энээхэн ню-тагай ехэнхи зон «Бидэ Бай-галай захахаа (Эрхүүгүй) на-ашаа зөөжэ ерэхэмди, эхирэд угсаатан зомди» гэлсэдэг юм. Магадгүй, магадгүй. Харин ми-нии ханаашаар, Хубли өөрөө эхирэд угай бэшэ байшоо хаш. Тиймэхээл гансаарханаа дура-тайгаар сартуул-сонгоолнуудай дунда ябаан, алба хэнэн, байршаан. Юуб гэхэдэ, тэрэхоло сагта, 300 жэлэй саана, зүг зүгхэн Ара Монголой дайда руу ерээд байхан зон тиймэ хайшаа хамаагүй мэдэгдээ, танигдаагүй зоной дунда байршадаггүй, бултааран шахуу айл аймаг, уг-саатан зоноороо нэгэл газартаг сугтаа байха дуратай байхан гээшэ.

Түүхын хуудаа иража байхада, «Сайн хаанай самаргаанай, Башгото хаанай буялгаанай» уедэ Халха Монголой дайдаанаараа Ара Монгол руу, Гунзан хадын ара гэдэг дайда руу нүүжжерэхэн зоной олонхинь Саяан уулын хормой болохо Байгал шадарай дайда хүрэтэр ошонон аад, һүүлдэнь тэндэхээ, буу зэбсэгтэй ород хасагуудай ба руун тээхээнь олооруу ерэжээ захалхада, түриуулхээдээ, али тэдээнхээ тоibорхоодоо гүнаашаа, һөөргөө гаража ерэжээ Сэлэнгэ мурэнэй баруун дайдаар байршажа, һүүлдэ зариманийн заха холын Захаамин хурэтэршье ошонон ха.

Нютагайнгаа Хубли гэжэх хүнөөр ехэх һонирхожо байхад үедөө миний таниха, республика соогоо мэдээжэ (нэгэнинь эрдэмтэн), Хурамша нютагай хоёр хүнүүдтээ энэ хүн тухай хэлэхэдэмни, түрүүшүүхиээ дуулажа байнанаа мэдүүлээ бэлэй. Мэдээжэ, ойлго-жо, нютагайнгаа нахажаал зонуудхаа нурагшалхыенэ хүсэхэдэмни, тэд хоёрой нэгээнийнхээ өхөн дээрээ һонирхожо зондоо нурагшалжан, тээд юуньшийн мэдэгдэнэгүй гээ һэн даа.

Мэдгээнээ үи 199 пэн даа.
Үшөө саашань энэ Хурамша
Хүбли тухай хэлэхэ гэхэдээ
би өөрөө өөрыгөөшье гайха-
тар, толгой соомни үнүүжнэй
байнан, нэгэ honin, хаана хэ-
зээ, хэнхээшье дуулаагүй юумз-
саарhan дээрэ түрүүшүүхиец
башажэмни гээшэ!

Эрдэмтэд оло дахин сартуул
угсаатан зон гээшэ хаанахи,
хаанахаа гаража ерэхэн зон бз

гэж шууялдаг юм. Олонхийн Монголой баруун захадахи Сарата уулын хормойгоо гэлсэдэг (тиимэхээн сартулнууд гэжэ нэршэхэн гэжэ), нүгөөшүүлын - аяар хаана байхан Дунда Азиин Хиваа гэжэ үндэр нэрэ солотой газар дайдадахи Хорезм шахын мэдэлэй зон байхан аад (мүнөөнэй хойто Афганистан, Туркменистан, Узбекистанай газар дайда ха), Чингис хаанай богоолнууд боложо наашаа асарагдахан зоншие гэлсэдэг. Магадгүй, магадгүй. Теэд үнэхөөрөө, XII-XIII зуун жэлнүүд болотор сартуул зон, Сартуул гурэншие гэжэ тэрэ дайдаар байхан байна ха юм (!), энээниинь түүхэ гэршэлнэ. Би гэхэдээ өөрөө энэ хоёрдохи талын эрдэмтэд тээшэ бололсожо, Зэдыхи сартулнууд гээшэ Дунда Азиин зон гэжэ нанагшаб. Мүнөө холижо, хамтаржа, ямархан боложо байгаа юмбииди, харин 300-400 жэлэй саана (Монголгоо наашаа гаража ерэжэ байха сагтаа) сартуул зонууд монгол-буярад зонгоо бага зэргешье хаа, илгаатай байгаа баша гэл? Тийма байха

байгаа бэшэ аал? Гиймэй байха.
Юундэ тээд, наяхана болотор шахуу олонхи сартуул зон зээрдэ мори унадаггүй, улаан эмээл тоходоггүй, улаан шуна эдидэггүй байгааб? Гайхалтай?! Ошожо ошожо, буряад монголшуудай мяха-шуунан гээшье одоо гэжэ эгээ дээдээ захын эдээ хоол гэжэ нэрлэжэ байхада!? Харин зээрдэ зүнэтэ морин гээшэ адуун нүрэг соо эгээ олонийн байдаг бэшэ аал? Иимэй зүнэ үнгээтэй мори унажа ябахаа бэшүүрхэжэ байха зон гээшэмнай баан хайшаахан бэ?
Задаа голдой юнан наадаа

...Зэдэг голой юнэн налаа угтан, зон үни холохoo нааша «Баруун сартуулнууд», «Зүүн сартуулнууд» гэжээ илгаржа байдаг. Юундай найма, долоо, арба бэшэ, харин юнэ гэхэн тоо юм гэхэдэ, Зэдэг гол руу хойто үндэр Хамар-Дабаанхаа юнэн голнууд эхиеэ абажа урдажа ерэдэг

дээнэй нэрэнүүд:
аатай Нагаатай

(Үргэлжэлэлтын удаадахи дугаарта).

ХОРИИН БОЛОН АГЫН БУРЯАДУУДАЙ УРДА САГАЙ ТҮҮХЭ

(Үргэлжэлэл. Эхинийн
октябривийн 10-ний дугаарта).

Зарим зон эртэ сагта, буряд зоной бурханай шажангүй байхада, мэхэшэ хүнэй хүндэ хүндэлүүлэх, хүнние айлгаха, олзо олохын арга хэжэ гаргаган журам юм гэлсэдэг.

Арбадахяар, түнхэй тухай түнхэйн гэхэдэ, бөө удаган хүнэй үбдэх зобохонь онго шүдхэрхэе үбдэнэ, ухэнэ, ухээнэ онго шүдхэрхэе болоно гэжэ бөөлэхэхэе бэшэ, хойто наанай түнхэй тухай мэдэхэгүй, тэрэниие хэхэгүй, амитанай түнхэй тухай сэдыхэхэгүй, харин ганса энэ наанай түнхэй тухай бөөлэхэхэе гадна, атаархаха, үхэрхэхэе сэдыхэлтэй юм. Бурханай шажантай жэшэблэл, номой ёхор хүнэй үбдэх зобохонь урдын нугэлтэ үйлэхэе болоно, ухэхшэв баан тэрээнхэе болоно; түрээнэй эсэсний үхэл болоно; энэ наанай түнхэй хэрэглэнгүй, хойтын түнхэй хэ, өөрынгөө түнхэй бодонгүй, бусад амитанай түнхэй бодо гэжэ номноной ёхор болобол, бөө удаганай мургэл гээшэ шажан гэжэ тоо-лохонь бэрхэ мэтэ байна.

Хөхнөн бэрхж нээж байна.
Ород болон Хитадай газараа хубаалдажа, 1727 ондо заха хилын тэмдэг табихаа урагша, Монгол газарhaа ерэжэ хамжанhан эды тэды ламанарhaа ба Сэлэнгын отогуудай ламанарhaа заабари абажа, буддын шажан дэлгэрhенийнъяа лий хаандаар 1859 ондо дахин баталагдан, диплом хүртэбээ. Энэ хамба Еши-Жамсын гэгшний 1859 ондо наанhахаа хэтэрhэнhээ эхилэн, бандида хамбын тушаал Хүлэн (Галуута) нуурдай дасанай шэрээтээ гэлэн Шойко-Жалсан - Шираб-Ванчигай гэгшэ мүнөө хүрэтэр даажа байна.

бүддн шажан дэлгэрэнгийн элирхэйлбэл, иимэ. Сэлэнгын отогуудай Жамба Ахалдайн гэдэг 1721 ондо Монгол орон Жэбзэн-Дамба хутагтын хурээн ошожо, номой нүргүүлида орохон юм. Мун Сэлэнгын сонгоол обогой Дамба-Даржaa Заяагын гэгшэ 1734 ондо Тубэд орон ошожо, Богдо Далай ламын дэргэдэ һаса Жуугай хуреэндэ номой нүргүүлида болбосорон нуражла, лама болоод, 1741 ондо гэдэргээ бусажа ерээд, шажан дэлгэрүүлбэ. Энээндээ бага урид Монгол газархаа тубэд болон монгол 150 лама Сэлэнгын ба Хорин обогуудта ерэжэ нийлээд, ехэ дээдэ эзэнэй анхаралда тээдэ ламанарай нэрын тэмдэглэл хабсаруулан хүргэхэнэй ёхор, 1741 ондо тээдэ бүгэдэ ламанаарые комплект болгожо, алба татариhaань сүлөөлөөд, тэдэнэй доторхoo тангад обогой соржо Агбаан Пүнсэгэй гэгшье сэлэнгын ба хорин ламанарай ахалагша лама болгогдбо. Эдэ ламанаар сэлэнгын ба хорин обогуудта номой нүргаал дэлгэрүүлжэ, буддын шажанды оруулжа, тэрээндээ уламжлан, лама хубарагшье олон боложо, сэлэнгын обогууд дотор дасаншье дэлгэрүүлэгдэбэ. Дамба-Даржaa Заяагын гэгшэ 1752 ондо шэрээтэ ламада баталагдаба. Тэрээндээ хойно ахалагша соржо лама Пүнсэгэй гэдэгэй хэтэрхэдэ, тэрээнэй орондо 1757 ондо ахалагша шэрээтэ болон баталагдаад, 1764 ондо ахалагша лама бандида хамба болгон баталагдаан байна. Тэрээндээ хойно ехэ дээднын зарлигаар шэнэ тогтоол бутээхэ зүблэл болоходо, Москва хото депутат болгожо эльгээгдээд, ехэ дээдэ эзэн императрица Екатерина хатан хаанда бараалхаад, депутатада баталагдажа, 50 түхэриг хэшэг хайлрагдажа,

Солбон Ринчинов
“Делегация хори-бурят на приеме у Петра Великого” / 2003 г.

бүряадууд үргэлжэ номо, номо, хаадаг эрхилжэ, арбан гурба гу, али арбан дурбэ наанхаа дээшэнхи эрэ зон бүгэдэндэ зэбсэг тоногоо хүсэд бүтээлгэжэ, бага наанхаа харбалга агналтын нургули хүүлэжэ, үбэл хабарай сагуудта хэзээдэшье олоноор суглараад, гүрөөхээ болон шоно абаладаг бэлэй. Тэрэ болобол анхандаа Хитад, Ородой хоорондохи хилын тэмдэг табиха уедэ хоёр талын зон олоороо хамтаран, өөр зуураа мал дээрмэдэн булялдадаг шалтагаанхаа болохо, анханайнгаа харбалга намналгын нургули мартахатүй, нураагүйшүүлэс нургаха арга тухай бодомжолжо, журам болгонон юм. Энэ номо номо бэлэдхэхэ, гүрөөхээ шоно абалаха, харбалга намналга нураха журам 1816 онхоо хойшио нүладажа, улам зогсожо, мунёе зарим гарнруудта бага сага бии юм.

Тэндэхээс ноён Эрхүүгэй гражданска губернатораа захиалтаар Хорин буряадууд амин бури таряа ўйлэдхэхэ, магазинда таряа табиха болоод, 1813 ондоо эхилжэ, магазинда гаарансын таряа табиха болобо. Эндэхээс Онон мурэн болон Хёлго гол, Сагса Ярууна нуурнуудай шадархи зон таряа ургулж ядаад, магазинда жэл бури табиха гаарансын таряа худалдажа абажа, гарзада орохон дээрэхээс гүйлтэй хүргэхэннинь, ноёд министрнуудэй комитетдээр зүвшэн шийдхэгдэжэ, 1817 ондоо эхилжэ, магазинда таряа табихань зогсоогдово.

1826 оной бүгэд зоной тоо абалга болоходо, Хорин зон урданайхийн үдэжэ, 21438 эрэ амин болбо.

Дээдэ-Үдүн земскэ исправнигай захиралтаар 1816 ондоо эхилжэ, 12 мирской изба газар бури болгогдожо, ноён Зүүн Сибириин генерал-губернаторай 1820 оной захиралтаар долоони-инь зогсоогдожо, табан мирской изба болобо.

Хорин ахалагша тайшaa
Галсан Мардайн гэгшэ 1814
ондо халижка, хүбүүниинь Дэм-
бил Галсанай гэгшэ 1815 ондо
ахалагша тайшaa боложо, үүсэл
жуудхэмжэтэй байhan тула 1817

ондо мүнгэн илдэ (кортик) хайрада хүртөөд, титулярна советник хэргэм олгогдово. Тэрээнхээ хойшо хатуу шэруун ааша, уур сухалын эх боложо, гэмгүй байтарнь, отогой сайднар болон албатанарые сохиходь, бусад зоной һайн эд товарын айлгажа абахань, дураараа олонhoо татари абажа эдлэхэн тэсэшэгүй боложо, Хориин олонхи зон тэрээндэ гомдолтой болон, 1818 онhoо эхилээд, ноён Дээдэ-Үдийн земскэ исправнигта болон ноён Эрхүүгэй гражданска губернатортга гүйлгэхүргөөд, тайшаа Галсанай гэгшын олзолжо абаань эд товари ба мунгын бусаан тулүүлжээ абаба. Энэ тайшаа Галсанай гэгшэ Эрхүүгэй гражданска губернаторай шиидхэбэрээр 1818 ондо тайшаанхаа болоулагдахан аад, баһа үндэрлэгшын зарлигаар 1819 ондо дахин тайшаа болобо. Энээнхээ уламжалаан, Хориин зон эб таһаржа, хоёр анги болон үмэглэлдэн, адагыны эсэг хүбүүн хоёр, аха дүү хоёр анги һаналтай болошобо. Имэш шалтаганаар эсэргүү тэсэргүү гомдолсојо, ахамадта гүйлгэхүргэлсэжэ, хэлэ аман, заргаа ехээр дэлбэрэн зобохынгоо уедээ үндэрлэгшэ эзэнэй тагаалалаар ноён Сибириин генерал-губернатор, нюуса зүблэгшэ Сперанский гэгшэ 1819 ондо Дээдэ-Үдийн городто морилжо ерээд, тэрэхотодо комисси баталжа байлган, Хориин зоной гомдол нэхэбэрийн мүшхүүлэн тодоруулжа, хоорондын хэлэ ама, зарга ударидаажа худхуулжан зайнанууд Намжал Манжил, Балжил, Балжийн

Мүхүүгын, Дэлэгт Дагбыйн болон конторын депутат Вампил Арса-ланай гурбыне тушаалнууднааны болюулаад, Мантаяян Манхаашын Цэмпил Даржаагын хоёрые шүдэрлэжэ, түрмэдэх хэмжээтэйгээр хаахаар шиндээжээ.

абажа байһанинъ энэ үедэ мушхэбэрээр тодоржо, тэдэниие тушаалһаань гаргажа, Ород орон тээшэнъ ябуулаад, зөөрииенъ худалдажа, олзолһон мүнгьең хожом зондо түлүүлһэн бэлэй. Тэрээнһээ Хорин хаялагша тайшаа Дэмбил Галсанай гэгшэ 1822 ондо тушаалһаа халижа, дүрбэдэхий тайшаа Жэгжэд Дамбадугарай гэгшэ 1824 ондо ахалагша тайшаа болобо.

1823 ондо Зүүн Сибирин буса түрэлтэнэй тоо абалга болоходо, Хориин буряадууд урданhaа удэжэ, 23954 эрэ амин болобо.

Хори буряадай эзэлхэн газарын отог бүри илгамжлалтан хубааrigүй шалтагаанhaа эртэ saghaa дураараа нүүжэ байражахан харгана, хубдууд, хуасай отогий зон хоёр- хоёр хуби байражад, хоорондоо холо болонон шалтагаанhaа хэрэг бүтээхэн түбэгтэй болонон дээрэхээ Анааhaа баруун тээшэ байражаханинь баруун харгана, хуасай, хубдууд гэжэ, Анааhaа зүүн тээшэ байражаханинь зүүн харгана, хуасай, хубдууд гэжэ тоо буридхэлэй илгажа бэшэхэн дээрэхээ, дээрэхи баруун болон зүүн гурбан обогуудые налгажа, зургаан отог болгон, урдын арбан нэгэн отог дээр гурбан отог нэмэхэн дээрэхээ хорин арбан дүрбэн отогтон болобо. Тэдэхэх дээдэ император хоёрдохи Александр хаан 1822 оной июлиин 22-то Сибирьтэ huугша буса түрэлтэниие захирха тогтоол шэнээр баталан буулгаад, тэрэ тогтоолой ёhoop, 1827 онhoо урдын байhan Хорин контро- ро болон табан миrскэ изба зогсоогдожо, Хорин Степной дүүмэ болон арбан дүрбэн ото- гий нэгээр арбан дүрбэн буса түрэлтэнэй захиргаан, зүүн найман отогий захиргаанууд болобо.

**Регби ПУБАЕВ,
Түүхын эрдэмэй доктор,
Дашанима ДОРЖИЕВ,
хэлэ бэшэгэй
эрдэмэй кандидат, түүхэ
бэшэгье хэблэлдэ бэлдэбэ.**

(Үргэлжэлэлын
удаадахи дугаарта).

Чингис хаан шиг омог бардам, Дулдуйтын Равжаа шиг билэг танхай, "Илүү сартай зун"-ы Галаа шиг гэнэн Д.Сосорбарамын фото түүх

УДАМ: Баянхонгор аймгийн Баян-Овоо сумын уугуул Сосорбарамын удам сүдэр гэвэл «Булуу» Сандаг гэнэ. Булуу Сандагийн хүү «Дэгээ» Ламжав долоон эхнэртэй хийморьтой эр байж. Нуутаг хошууныхан нь тэр хүний буяныг ч дуусахгүй, нүглийг яриад ч барахгүй гэдэг

байсан гэнэ. Тэр долоон эхнэ-рийн нэгнээс нь гарсан охины хүүхэд Сосорбарам. Өвеөгөөрөө овоглогд сөөсгөр хүү зурган дээр харагдана. Д.Сосорбарамыг төрсөн эцэг эхийнхээ дундаас ганцаараа гэж болно. Цус нэгтэй дүү нар гэвэл долоо, наймуул, яс нэгтэй дүү нар гэвэл долоо наймуулаа хүн. Бас яг амь нэгтэй хоёр дүүтэй.

КИНО БҮТЭЭЛ: Д.Сосорбарам дэлгэцийн арав гаруй кинонд тогложээ. 1992 онд П.Цогзолын найруулсан «Чи нэг нь» киноны зураг авалтын үеэр. Мөн ч залуухан байж дээ.

ЧИНГИСХААНЫ ДҮР: УГД. Эрдэнэбулган найруулагч «Үхэж үл болно Чингис хаан» кинондоо Со-г Чингис хааны дүрд тоглуулна гэж эртнээс бэлдүүлж байгаад гэнэт шийдвэрээ өөрчилсөн нь түүнд хүнд цохилт болж байсан гэдэг. Тэрээр Чингис хааны дүрд тоглох гэж ус сахлаа хүртэл ургуулж байсан юм.

ТӨРИЙН ШАГНАЛ: Түүнийг «Үзэл бодлдоо үнэнч явсны төлөө, «Атга нэж» жүжгийн Чингэс хааны дүр бүтээсэн, «Үлэмжийн чанар» концерт тавьсных нь төлөө төрийн шагналыг өгсөн юм.

УВЕРТЮРАГИЙН ДҮҮ НАР: Хүний арга олдог, хэл ам дорхноо нэвтрэлцэг, хашир, хийгүй... Естай тайлан дээр байдаг шигээ хүмүүстэй нээлттэй харилцдаг гэж түүнийг ярьдаг.

ТАНИЛ ХҮМҮҮС: ММ агентлагийн захирал С.Батзаяагийн хамтаар.

ДЭЭЛ: Түүний гол гангарсаа дээл. Тэрээр ямар ч үйл ажиллагаанд үндэсний хувцасаараа л гангарч ирдэг. Үүнээс хойши хурган дээр тэр дандаа дээлтэй гарна.

ЦАДИГГҮЙ АВЬЯАС: Тэр бас дээлтэйгээ дуулна, жүжиглэнэ, уран илтгэнэ, улс тэр хийнэ. Цадиггүй авьяас бүхэн нэгэн биед заяасан гэлтэй.

Д.МӨНХБАТ, Ц.ЭЛБЭГЭГИЙН ХАМТААР: 90 оны эхээр Баянхонгор аймгийн МАХН-ын хорооноос «Манай аймгаас хоёр хүүхэд МоАХ гэдэг бүтэлгүй зүйл байгуулаад тэр засагтай тэрслэдээд байна. Тэр дунд танай хүү Сосорбарам явна. Очиж болиул» гэж авдь тушаажээ. Аав нь хүүгээ болиулах гэж хотод ирээд «боль» гэж хэлж чадалгүй хэд хоноод буцаж байсан гэдэг. Харин одоо Сосорбарамынхан бүгд Ардчилсан намын улаан фэн. Одоо ч тэр АН-ын үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцдог.

Зүүн гар талаас аав Дамдинсүрэн, Гэргий Б.Нинжбадгар, ээж

Чимэдцэрэн, төрийн соёрхолт Д.Сосорбарам, залуу аав Чимэддорж. Дамдинсүрэн гэх энэ хүн гавьяатын ээжтэй ханилан сууж байсан бөгөөд багад нь салсан юмсанж. Тийм учраас Со гавьяат хойд эцэг Чимэддоржоо залуу аав гэж авгайлан дуудна. Харин Со гавьяат өвөөгөөрөө овоглож тэдний амьдралын философииг хонины сүүл адил хөхөж хүмүүжсэн гэж ярих дуртай билээ.

ГАНЦ ХҮНИЙ ТЕАТР: Тэр 9 жил УДЭТ-д жуужигчнэр ажилласан. Харин 1992 онд Р.Чойномын нэрэмжит «Од» ганц хүний театрыг байгуулаа. Со ганц хүний театрын уран бүтээлэрээ билэг танхай яруу найрагч Р.Чойномын шүлгүүдийг амилуулсан юм. Р.Чойном Д.Сосорбарам хоёр бэлэг танхай, омголон, дэврүүн, зоримогоороо адилхан ч юм шиг. «Нүцгэн биеийг алдаршуулъя» шүлэг Р.Чойном, Д.Сосорбарам хоёрыг хоёуланг нэгэн цагт алдаршуулсан юм.

ГАНГАРАА: Сайн морь сайхан эдлэл ч бас түүний гангарсаа.

ШИНЭ ДӨРВӨН ЗАМЫН УУЛЗВАРТАЙ БОЛЛОО

“ГУДАМЖ” төслийн хүрээнд хэрэгжүүлж буй томоохон ажлын нэг болох нэгдүгээр хорооллын арын замыг Гэмтлийн эмнэлгээс уруудсан замтай шууд холбосон шинэ дөрвөн замын уулзвар буюу “Өнөр” уулзварын ажил дуусч, өнөөдөр албан ёсоор нээлээ. Өмнө нь тээврийн хэрэгсэл бүү хэл явган хүн ч зорчих боломжгүй хог широо хөглөсөрсөн өндөр далан байсан энэ газрыг хоёр чигийн хөдөлгөөн, дөрвөн эгнээ бүхий зорчих хэсэгтэй, босоо хэвтээ тэмдэг тэмдэглэгээ, гэрлэн дохионы зохицуулалттай орчин үеийн шаардлага хангасан замтай болгосон юм. Мөн Гэмтлийн эмнэлгээс уруудсан зам, хуучин уулзварын хэсгийг бүхэлд нь өргөтгэн шинэчиллээ.

Тодруулбал, нийт 900 метр урт авто зам шинээр барьж, 16708 ам метр талбайд асфальт бетон хүчилт, 3400 ам метр талбайд явган зорчигчийн зам тавьсан. Шинэ замын налуу талд арматураар хүчинтэй бетон тушиг хана барьсан бөгөөд үүнд 785 шоо метр бетон орсон юм. Энэ зам нь суурин шаварлаг хөрсөнд модон гадаснууд зоож, дүүргэлтийн үе шатны

ажил хийснээрээ онцлог, шинэ технологи бүхий ажил болж байна. Мөн далангийн хэсэгт 800 ам метр эко хавтан сууринтуулж, бетон арматурчлал бүхий 2.7x16.2 мөрт хэмжээтэй явган зорчигчийн шат барьсан. Үүнээс гадна дулааны шугамын хавтант хүчинтэй, цэвэр, бохир усны худгүүдэг замын түвшинтэй тэнцүүлэх, ус зайлцуулах 800 метр шугам хоолой шинээр су-

урилуулах гэх мэт инженер-дэд бүтцийн ажлуудыг цогцоор нь гүйцэтгэж, орчны тохижилтийн хэсэгт 210 мод тарив.

Далангийн хэсэгт шинэ зам, уулзвар барих болон Гэмтлийн эмнэлгийн баруун урд хэсгийн хуучин зам, уулзварыг өргөтгэн шинэчлэх ажлын зураг төслийг “ХЭТ Автозам” ХХК боловсруулж, зам барилгын ажлыг “Экспресс зам” ХХК гүйцэтгэсэн бол Японы “CTI Engineering International” компани зөвлөх үйлчилгээ үзүүлж ажиллалаа.

Энэхүү шинэ зам, уулзвар ашиглалтад орсноор 3, 4 дүгээр хороолол чиглэлийн болон төв замын хөдөлгөөний ачаалал тодорхой хэмжээгээр буурах боломж бүрдэж байна. Дараагийн ээлжинд энэ уулзвараас

зүн тийш 10 дугаар хорооллын уулзвар хүртэл, баруун тийш 21 дүгээр хороолол чиглэлд шинэ замууд барихаар төлөвлөж байгаа. Тиймээс тус уулзвар нь

хотын хөндлөн тэнхлэгийн замуудын ачааллыг бууруулахад ихээхэн ач холбогдолтой юм.

Т.ХУЛАН.

Түүхийн тэмдэглэлнүүд

БУРЯАД-МОНГОЛШУУДАЙ БОЛОН ХИТАДАЙ АРАДАЙ РЕСПУБЛИКЫН ҮБЭР-МОНГОЛОЙ ХҮЛЭН-БҮЙР АЙМАГАЙ ШЭНЭХЭЭН НЮТАГАЙ ТҮҮХЭ

(Үргэлжэлэл. Эхинийн 27-ой, июлийн 11-эй, августын 1-эй, 8-ай, 22-ой, 29-эй, сентябрин 12-ой, 19-нэй, 26-най, октябрин 3-най, 10-най, 17-най дугааруудта).

Шэнэхээн номон 1950-яд оной эхиний малай үүлтэр, угсаас наижаруулха ажалые маша шухалада тооложо, наин үүлтэрэй азарга, бухые али болохор нүнгажа оруулба. Бана тэрэ үедэ ябуулагдажа байнаад адуунай зохёомол хээлтигүүлгэе (осеменени) эдэбхитэй хэжэ, бодо малай үүлтэр нилээд наин болгонон юм. Үүллэй нэгэ үедэ "Шэнэхээн үүлтэрэй адуун, Шэнэхээн үүлтэрэй үхэр" гэгдэх хэмжээнд хүргэхэн байна. Мун хониной үүлтэр наижаруулхые үрнүүлж (хэрэглэж), хахад нарин нонохотой хонин маша хурдан олошорбо. Малжаха орондо хүн, малые зэрэгээр хүгжэхэ түрын бодолготой тушаалдуулан, Шэнэхээн нютагта бусад малжаха оронтой адляар элдэб үнгын үвшэн (ян яра) захаа, аргалха ажалые 1950 ондоо эхилэн ябуулба. Маша олон хүн эмшэлүүлж, бээс аргалуулжа, охор хугасаа дотор яра, хүйтэн үвшэн зэрэг үндэхөөрөө усадхагдаад, хүүгэд олон боложо, хүн зоной тоо түргэн нэмэжэх эхилэн юм.

Мун 1950-яд оной эхиний хойши газар бүхэндэ соёлыи тохорье арилгаха, үзэг танюулжа наргула гол зорилготой хотоной наргуули байгуулагдаба. Малжаха үйлэдбэрийн зоной сүлөө сагые ашаглан наргуулида наргула худалдаан эхилж, хуушан Шэнэхээндэ үзэг бэшгүй эдир наанай эрэгтэй, эмэгтэй хүнүүд хамта соёлыи балайхаа гарахын тулада шармайн нуралсажа эхилбэ. Шэнэхээн нютагай номон нилээд эртэн соёлыи балайхаа ангижархан номон болонон бэлэй. Мун нийнэм дээрэхи элдэб түхэлэй хүнэй мую талые дэмжэж, хуушанай үлэгдэл боложо ерэхэн атаата наадан (мүнгэнэй) ба муртыгэй (мүнгэнтэ) мориной урилдаан болон танхайран (зайгуул) зольборхо ябадалнууд - суртал, хүгжэлтэн, хүмүүжүүлгэн ажал үрнүүлэндэ (нэйтээрүүлэндэ) буруушаагдажа, үндэхөөрөө усадхагданаан юм. Мун 1950-яд оной дундуур, улас даяар болонон (хубисхалда эсэргүү ябадал гаргагшадые дарааха) худалдааны Шэнэхээн нютагташье нэгэ адли боложо, тэрэ үедэ Ринчин-Доржын урбалга болон тэрээндэ бусад бухы зүйлэй зэмэ хэхэн 30 гаран хүниие баришалжа, дуту дунда болон мэдэхэгтүй асуудалнуудын тодолжо, нарган хүмүүжүүлээд, "Түүхийн асуудал" гэж Хубисхалта намай уушалха (уршээхэ) хараа бодолоор гэр гэртэн бусаагаад, ажамидаараа байгуулхын зоригжүүлнан байха юм. Тийгээд эдэ хүнүүд сүм шэн хүнүүд боложо, намай бодолгые дэмжэн хүреэлжэ, үлэгшэ наандаа мал хаража, нэгэ нааная үнгэрэхэн юм.

1949 оной намарай сагта Шэнэхээн нютагай малшад дээдэ шатада хүгжэхэ зорилготой олон нийтийн хуралай шийдхэбэрээр хубисхалда хүрэнгэ (үмсигнэе зөөри) хамталжа нийлүүлээд, Шэнэхээндэ нийгэм журамай (олонийнтийн) хангалаа бэлтүүлж зорилготой анха түрүүшүн хор-

шоо (кооператив) байгуулба. Энэ хэрэг малшадай эд бодосай амидаралда ех туха, нэмэри боложо угөөд, арад түмэнэй хүреэлэль (дэмжэлтэ) оложо, нолоон хушуунай хоршоогой ажажхе хүгжэхэ зорилготой эхилэн хэрэгтэ түлхисэ-хүсэн болобо. Хоршоо байгуулханаа эхилээд, энэ ажалда эдэбхитэй оролсоон Шэнэхээнэй ахамад һэгээтэн Сээрээн-Доржо үбгэн болон Жаншибай Бадма, Ринчинэй Мижэд-Доржо гэшэдэй бага бэшэ ажал хэйнен тэмдэглэлтэ юм. Мун хоршоо байгуулха хэрэгтэ ехээр дэмжэж, 1000 толгой хонёор хуби нийлүүлэн Сундын Генин-Тогтохо, тэрэнэй хубуун Сиидэнэй Намсарай гэгшдэй тусхайлжа дурдамаар байха юм. Тэрэ үедэ малшадхаа хоршоодо хуби оруулсан гэшүүд 1950-яд оной эхинде 4700 хүн боложо, хуби нийлүүлэн мүнгэниийн 52000 гаран түхэриг, 1960-аад оной эхин болоходо гэшүүд 5000 гаран боложо, хуби нийлүүлэн мүнгэниийн 61000 гаран болонон юм.

1951 оной дундуурхад хойши орон нтагтамай нийти хоршоол боли бүхэлдээ тухай идхамжын ажал эхилбэ. Газар бүхэндэ хахад нийгэм журамай шанартай хабсаралгаа эхилж, нэгэ хэмжээнэй сэнтэй хүрэнгэ нийлүүлэн анха түрүүшүн үйлдэбэрий хоршоолонууд байгуулагдажа эхилбэ. 1955 ондо Шэнэхээн нютагта Амга Базарай хүршэ гэж анханай хабсаралсаа дугылан (ажахы) гаража, тэрэ үеин малай үүлтэр наижаруулха үйлдэбэрий хүгжэхэ тухай магтаалтай суу тунхаглагдажа байба. 1956 ондоо хойши Шэнэхээн нютагай баг (бригада) бүхэндэ урагшатайгаар анха түрүүшүн хоршоолонууд (кооператив) байгуулагдажа эхилбэ. Тухайлбал, Үетжэндэ "Баян Хинган", Харганаада "Улаан туяа", Баян уулдаа "Наруул туяа", Тэмээн хүзүүндэ "Илалт", Шэбээдэ "Найрамдал" гэхэ зэрэгээр бухы Шэнэхээндэ арбаад анха түрүүшүн хоршоолонууд байгуулагдаан юм. Энэ хэрэгтэ хабаадуулагдаан айл үрхын тоо үсөөн байба. Олонхи малшад, энэ хоршоолыи хүдэлэхнэй сохом удаа, зорилгые гүйсэд танижа, ойлгожо мэдэхэгтүй байна ушархаа, яаха хээхэешие хүсэд ойлгожо ядаад, гайхажа байна саг үе бэлэй. Тэрэ үедэ хушиунаи намай байгуулгода хоршоолой хэлтэс (тагаг) гэхэ байгуулагдажа, улас ороной дэмжэжэй байна орёо удхатай суртал "Эб хамтадхаха нахин" гол хэлбэрний боложо, зүүн зүгэй үндэр жэшэгээр шаардажа (хашажа) байна үе саг болоод байна юм. Энэ үйлэ хэрэгүүд, удангүй хүрэжэ ерэхээз байна "Арадай нэгэдэл" гэж хүдэлэхнэй урда тээхи ехэ бэлэдэх боложо байна. 1956 ондоо хойши Шэнэхээн номоний хэмжээгээрэхэз байна ушархаа хоёр номон болгожо, Шэнэхээн- зүүн номон, Шэнэхээн-баруун номон гэхэ хоёр газарта хубааба. Шэнэхээн баруун номондо хоёр монгол гэр бариха, Мура мүгдэмдэ (Мүнөнэй баруун номон) байрлан ажаллажа эхилэн юм.

БЭЛЭДХЭЛЭЙ ШАТА

Юрэнхылбэл, 1945 ондо сүлөөлэгдэхэнхэе хойши арба гаран жэлэй хугасаада Шэн-

ундэхэнтийн хахасуулагша, наамые эсэргүүсэлгэш гэхэ мэтэ элдэб зүйлэй хубисхалда эсэргүү нэрэ зүүлгээд сохиже, гэм зэмэ тохогоо ябадалнууд олошорбо. Шэнэхээн нютагта "соёлыи хубисхалай" далида шербүүлжэ, ами нааха алдаан хэдэн жэшээ дурдахаан, Шүүлингын Дабаа гэдэг наанай хүн - хархис баян гэхэ сохиждожо наха бараа. Дулии Лусан гэдэг наанай хүн хүгшэнтээ хоюулан хашуулжа, наананаа нүгшээ, Тогоон Дашидэвшигийн гэхэ хүн ород - японий ехэ наргуулида нуралсаан һэгээтэн, мун лэ ород японий тагнуулшан гэхэ сохиgidон тэмсэгдэжэ наха бараа. Энээндээ гадна, ламанар - Жамбал-Дорж шэбрин, Еши-Нима унзад, Сандаг габжа, Лама-жаб дооромбо, Дамба гэбэш зэрэг эрдэм мэдэлгээтий ехэ ламанар "соёлыи хубисхалай" хүлдэй дайрагдажа, нам засагай ударидалгаа эхилээд, кадр ажалтан болон малшад хүрэтэр буруу хэрэг ябадалда тулгагдаад, тон ехэ гай тодхортой ушаржа, ами наанай аюул зоболондо тулажа ерэхэн байна. Тэрэ үедэ өрүүл хүнүүд олон болонон юм. Тэдэ зоной тоодо һэгээтэд (интеллигенти) болон хото городой үйлдэбэрийн ажалшадай хүдээх нютагай нэгэдэл бригадын ударидаха эрхье эзэлжэ, буляжа абананнаань хойши нэгэ үе засаг угы, наамун байдал хүдээх нютагай тогтоон байха юм. Тэрэ үедэ бунаалга гаргагшад, элдэб нэрэ эдлэлтэй байгуулалтанууд газар бүхэндэ бии болгождо, зоной хоорондо маргаан, тэмэл үүсэхгээжэ, жада шийддэгээрэй тулалдаанууд болодог байба. Мал үхээжэ байна газарта дээрэхэе ябагдуулжа байна: "Малжаха орондо аниг илгахагүй, хубаахагүй, тэмсэхгүй!" гэхэн гүрэн түрын бодолгые гажуудуулжа, агиний хоорондо тэмсэл үүсэхгээ, малай эзэн - баян малшан, япон - ордой тагнуул, заанбарилха үзэлтэн,

ударидалгаар амгалан байдал тогтобо. Бухы талын байдал хуушан хэбтээ оржо, хэлмэгдэжэ буруутаан ябадал, хилэс буруу хэрэгүүд заларуулагдан сагаадхагдаба. Малшан түмэнэй баярай магнай тэниижэ, шэнэр ажамидаараа зохён байгуулжа эхилээд, мунёе үедэ маша ехэ урма зоригтойгоор урагшалжа байна.

АРАДАЙ "НЭГЭДЭЛЭЙ"
25 ЖЭЛ

Шэнэхээн нютагай малшан түмэн 1958 ондоо эхилэн 1983 он хүртээр 25 жэлэй хугасаа дотор бухы уласай таряажаха, малжаха орондо байгуулагданаан "Арадай нэгэдэл" гэж хамта нийтийн зохён на байгуулалтада ажал худалмэри хэжэ амидарба. Энээн "Арадай нэгэдэл" гэж хамта нийтийн зохён на байгуулалтада ажал худалмэри хэжэ амидарба. Энээн "Арадай нэгэдэл" гэхэ засаг захирагаанай байгууламжа, хамаг үндэхэн шатын байгууламжа болонон юм. "Арадай нэгэдэл" гэж хамтын үнсэлэеөр нуури болгонон ажахы боло. Шэнэхээн нютагта Зүүн Шэнэхээн, Баруун Шэнэхээн, Мүнгэн шулуун гэхэ гүрбан нэгэдэл бии болобо. "Нэгэдэл" бүхэн 3-4 бригадатай байгаа. Шэнэхээн зүүн "Нэгэдэлын" - Буритэ, Харгана, Хан уула гэхэ гүрбан бригадатай байба. Буритэ бригадада - 100 гаран үрхэ 600 шахуун хүн аматай, Харгана бригадада - 80 гаран үрхэ, 300 гаран хүн аматай, Хан уула бригадада - 60 гаран үрхэ, 200 оршом хүн аматай байба.

Дорж СУЛЬТИМОВ,
Жаргал БАДАГАРОВ
хуушан монголноо
оршуулба.

Оршуулагшад авторай бэшэхэн наанал бодолнуудые хубилгангүй, байна соонь оршуулхая орлдоо.

(Үргэлжэлэлтийн хожом гараха).

ҺОНИРХОЛ ТАТАХАНЬ ДАМЖАГГҮЙ

Үндэр нахата монголшо эрдэмтэнэймийн хорин долоодохи номын хэблэгдэбэ.

«Великий Чингисхан в оценках российских и зарубежных исследователей (Статьи и очерки)» гэж 328 хуудаатай, хатуу найхан гадаргийн ном А.Б.Бальжинимаев гэгшиг хубин хэблэлдэ мэн наяхан гараба. Хэблэгшень энэ номын найнаар гаргаха гэжэ ехэтэ оролдохогоо гадна, тус хүдэлмэрие хинан заабарилха талаар тон ехэ ажал хээ гэжэ тэмдглэх шухалда.

Хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, эрдэм ухаанай талаар Буряад Республикин габьяата ажал ябуулагша, агууехэд дайнай ветеран Д.Г.Дамдинов үнгэрэн зуун жэлэй аяар 50-яд онуудаа эхилэн, Буряадий Нийтийн эрдэмэй институтда ажлаахадаа, хамнигад гэхэн этносийн хэлэ, үүдууд байдал, түүхэ, аман зохёол гэхэ мэтын шэнжэлжэ, монгол туургатанийн шэнжэлхэ эрдэмэй хөхэн хубитаяа оруулаа юм.

Дашанима Галдановичаа урда тээ гарана ном, статьянуудтаа хамнигадай нюатг хэлэн гэхэн ойлгосо үгүү, Агада Онон мурзиние зуушан үүдэг зон анханд түнгүүсүүд байнаа, монгол, үүлээр буряад болож байгаа зон гэдэг ён.

Д.Г.Дамдинов ехэ шэнжэлгэ хэхэдээ, эдэ зоной олонхинь түнгүүс бэшэ, харин монгол гарбалтай зон гэжэ олон баримтаар баталан харуулжа шадаан байна. Академик А.П.Окладников Д.Г.Дамдиновай «Говор читинских хамнигах в свете сравнительно-исторической монголистики» гэжэ худэлмэрийн бэшэгэй рецензи соогоо «Автор очень обстоятельно разобрался в очень тёмной и сложной проблеме этногенеза хамнигахов» гэжэ бэшэн. Ононой хамнигад гээшэ уг гарбалаараа монголнууд болоно, тэдэнэй хэлэндэ эртэ урдын монгол хэлэнэй зарим зүйлнууд үлдэнхэй гэхэн тобшололын зүйтэй гэжэ Алексей Павлович бэшэн юм.

Ононой хамнигадын саашадань шэнжэлхэдээ, эдэ-

ней дунда монголгоо гарана зонгоо гадна, хаанаанаашье ерээгүй, анханхаа эндэ үүхэн эртэ урдын кидань арадай үри наадаад болоно гэхэн тобшолол хэбэ. Мүнөө монгол арадуудын шэнжэлдэг эрдэмэй Киданьхаа үлдэхэн арад дагуурнууд болоно гэдэг.

Шэнэ уеын түүхэшэ эрдэмтэн Б.Д.Цыбенов дагуурнуудай уг гарбалын шэнжэлхэдээ, Ононой хамнигад болобол дагуурнуудтай түрэл зон, тэдэ хамта дээрээ кидань арадай наадаан болоно гэхэн Д.Г.Дамдиновай тобшололын энэнь бодото баримтануудай талаар үйн үндэхэгүй байна гэжэ бэшэнхэй.

байхаа түрүүшүн жэлнүүдээ 24 отогий зоноо «алдажархиан» байжа, граф Сперанскиин реформын үеэр 39 отогдоо оройдоол 15-нийн үлэхэн байжа, тэдэниие б управа болгонон юм гэнэ. Эдэнь гэблэ: Меньковско, Оловско, Хужартай, Онгосооной, Урэльгын, Шуиндинуска управа нууд болоно. Д.Г.Дамдиновай бэшэхэнэй ёоор, хилэ зувшуулан, Онон голоор үүдэг бүхын буса түрэлтэни хамнигад гэжэ нэрлэхэн, энээн соонь орос гү, али буряад, монгол болошонон эвенкнүүдээ гадна, анханхаа эвенк бэшэ байнаа зон оруулагдашанаан юм гэжэ бэшэнэ.

нэрэ ороно. «О происхождении Гантимура» гэхэн бүлэгэй түгэсчэлээ автор А.В.Соломин имээ тобшолол хэнэ: «Подводя итоги к изложенным выше фактам об этнической истории региона, князя Гантимура можно назвать дауром тунгусского по происхождению рода Боягир» (21 н.).

А.В.Соломиной бэшэхээр, XVII зуунай эхинде дагуур тайканарай хүтэлбэри доро Ехэ Хинганай ташалангараар хамниганд угсаатанай эблэл (союз) бүрилдэхэн байна. Эдэ хамнигад манжуур хэлэ мэдэхэгүй зон байнаан.

мэдэгдэнги болгоходоо, Гантимура үндэхэтэй зон Монголой зүүн талада эгээл хүсэтэй тайканар болонон юм. Хамнигадай дарга Алака (1637-1650) нелюд отогий түнгүүсүүдэй толгойлогшон боложо, тэдэний морин сэргээгээ өөрынгөө гол хүсэн болгонон байна. Энэ сархаа хойши «хамниганд» гэжэ нэрээр ехэнхидээ түнгүүсүүд (эвенкнүүд) нэрлэгдэдэг болоно. Хожомын Алакын хүбүүн Гантимура өөрыгөө, мүн түрэл гаралаа нелюд эвенкнүүдэй эгээ хүсэтэй Дулигад (Дулигаг) обогой зомдиг гэхэн байна.

1961 ондо хамнигадтаа ошонон хэлэ бэшэгэй таңагайхидай «ямар эсэгимтэ?» гэхэн асуудалда нилээд олон хүнүүд Дулигад омогий зомди гэхэн байна. Тиймэ болохолоороо Ононой хамнигад монгол зон болоо дагуурнуудтай болон эвенкнүүдтэй холбоотой, эртэ урдын түүхэтэй зон болоно.

Чингис хаанай уеын, хойшонхи ури наадаадай ажал ябуулга Онон, Хэрлэн мурэнэй эрьеэр үнгэрэн байгаа. Тиймэ Д.Г.Дамдиновай тухайламжаар, Чингис хаанай түрэхэн, мүн худээлүүлэгдэхэн газар энэ багаар байна гэнэ. Энэ нанамжань бодото баримтануудаар баталагдаагүй гэжэ газетын редакциин хэлэншье һаань, энэ шэнэ номдоо тэрээн тухай дахяад бэшэнэ. Ородой болон харин эрдэмтэдэй бэшэхэн зохёолнуудын энэ талааршье һонирхолтой байжа болохо.

Юрэ үргэн уншагшадаа мэдэгдээгүй эдэ зохёолнууд хүн зоной һонирхол татахаа байнаанийн дамжаггүй.

Л.Д.ШАГДАРОВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор.

Хүхэ хото. Хитадай хизаар ороноо шэнжэлэлгүйн музей. Чингисхан һамгантаяа

Буряадай элитэ эрдэмтэн Ц.Ж.Жамцаарано үнгэрэн ХХ зуун жэлэй эхеэр Ононой хамнигадаар ябанан, ехэ материал суглуулсан байгаа. Эдэнэй ямар гарбалтай тухайн тэрэ иигэжэ бэшэнэ: «Ононские тунгусы - суть часть подданных владельца князя Ган-Томура, перешедшего в русское государство в 1665 году вместе со всеми данниками - 39 родами тунгусов (маньчжуков)». Ц.Жамцаараногий хэлэнхээр, Гантимуров тайканар Онон голой зониие захиргаалжа

Бүри наяхан Москвада «Старая Басманская» гэжэ хэблэлээр 268 хуудаатай, элдэб олон зураг, фотографии, схемэтийн хатуу хабтаатай «Князья Гантимуровы» гэжэ ном хэблэгдэбэ. Энээн дотор Гантимуровай наадаан болохо 1548 дворян болон хасаг гарбалта хүнүүд тухай хэлэгдэнэ. Номой 252-дохи нюурхаа эхилээд, «Генеалогическая схема предков Гантимуровых» үтгэнэ. Энээндэй Чингис хааны эхилээд, нилээд олон хүнүүдые тоолононай һүүлээр Чингис Гантимуровай

1636-37 онуудтаа хамнигадтаа хэгдэхэн добтолгонуудай эсэстэ хамнигад манжанарай Цин империүү дулдьадаг болонон, Барга болон Зуун Забайкали Манжа гүрэнэй газар гэжэ соносхогдонон байгаа. Хамниганд союзай тайжанарын Елей, Алака, Гантимуров гурбан байгаа. 1665 ондо Гантимура сэргэгтээ ородой талада оржо, тэрэ сархаа 15 хамниганд отогий даргань болонон, саашадаа үри наадаанын энээниен үргэлжлүүлнэн. Эдэ дагуур гарбалта зон тэндэхи түнгүүс угсаатанийн бэедээ

Баяртай мэдээсэл

ЭНЭДХЭГТЭ ҮУРАДАГ ХУБАРАГУУДТА БАЙРА БАРИГДАА

Энэдхэгэй Дрепунг Гоманг гэхэн ехэдасанда (һүмэдэ) үурадаг буряад оюутад наяхан нютагаархидайнгаа суглуулсан мунг зөөреэр бүтээгдэхэн шэнэ хамтын байратай болобо. «Арадай барилгага» хоёр жэлэй туршада үргэлжлэнхэн байна. Энэ саг соо гурбан дабхар, душтай гэр баригдахаа, онсолбол, 48 хүнэй байхаар хараалагданхай байна. Мүнөө үеүнхээр тоолобол, найман миллион түхэрийг гэр баригдаа.

Эндэ хубин олзын хэрэг эрхилэгшэд, юрын зон түнлэл. Жэшээнь, Новосибирскээ нээрээ хэлээгүй эрдэмэй докторнуудай бүлээн энэ барилгын гол хубитие бүтээгээ, мүнг зөөрийн оруулаа. Спонсорнуудай тоодо томо компани, эмхинууд, нэрлэблэл, «БЕСТ-плюс», «МЕТРОПОЛЬ» гэхэн бүлэг компаниууд, РФ-гэй Гүрэнэй Дүүмын депутат М.В. Слипенчук, «Аэротех», Россини Буддын Заншалта Санхга, республикин болон бусад регионуудай дасанууд, Москвагай стоматологическа клиникэнүүд («Зубастик»),

«Дента1», «Дента Мед») мүнгөөр түнлэл. Республикинай болон ондоо тээ ажнааудаг нютагаархидайн тусхай счёдор мунгэ эльгээдэг байна. Улаан-Үдэдэ, Москвада мүнг зөөрийн суглуулха талаар тусхай бүян үйлэдэлгүй марафон үнгэрэгдэхэн байна. Хубарагуудай хөөрэнхөөр, баян зоной, спонсорнуудай нэрэнүүд олон байна, тэдэндэ баярай бэшэгүүд ябуулагдахаа байна. Тэдэнэрэй аша түнадаараа бүри маани, мэгзэмүүд үншагдана. «Манда түнлэнхан бүхын хүнүүдэй түлөө маани, номуудые уншахади, эндэ үнрхадаа, бүри ехээрдэм мэдэсэстэй болоно, бүри горитой түнлэлжамжа хүн зондо хүргэхэ аргатай болохобди», - гэжэ эндэ үурадаг оюутан Борис Балданов хөөрэнэ.

Мүнөө үедээ Энэдхэгэй үргэн эрдэм мэдэсэ олгуулдаг дасанда хамта дээрээ 50 оюутан үурадаг байна.

**Мария ХАНХУНОВА,
«МЕТРОПОЛЬ» ИФК ООО-гий
олонийнтэй харилсадаг менеджер.**

САРТУУЛ-БУЛАГАЙ ДАСАНАА САЙХАНААР ХҮГЖӨӨ!

Хоёр зуу гаран жэлэй түүхэтэй Сартуул-Булагай дасанай Согшон дуганай барилгада мунгэ зөөри суглуулха зорилготойгоор Буряад драмын академическо театра искуствын болон эстрадын "ододдий" хабаадалгатайгаар марафон-концерт боложо үнгэрбэ. Хэдэн жэлэй саана энэ дасанай шэнээр һөргөгдээд, түрүүшүн хуралай боложо байхада, унинэй хатан шөргэнэн худагнаань аршаанта үнан дэлбэрэн халижа, тойроод талян болошоо бэлзий. Ушее гайхалтайн гэхэдэ, алтагийн гээдэгдэг гээшэ.

Дасанай шэрээтэй Баяржаб ламын олонимитээдэй уралтайгаар ханданай нүүлээр Россиин Буддын шажантанай заншалта Сангхын толгойлогдоши, Хамба лама Дамба Аюшеев Сартуул-Булагай дасанай жиндагууда, мүргэлшэдэй хандажа хэлэбэ: "Аяар табан хаарамба Сартуул-Булагай дасанай гараан. Ондоо нэгэ тээшье иимэ үзэгдэл угы юм. Габжын дамжаа баряад, Тубэдэй эрдэмтэ ламанартай номоо хаялсанан урда үеүмийн эди шедитэн гээшэ. Энэ дасанаймийн үшөө нэгэ онсолиг гэхэдэ, Шалш сахиусантай юм. Дүрбэн нюур шарайтай тус сахиусан Ити-

гылов хамба-ламын бэеье сахин харажада. Гурбадахин гэхэдэ, энэ дасанай 2 хамба лама мундэлэн түүхэтэй. Ивалын дасанинэ байгуулха үүсэл гаргаан Дармаа хамбын нэрэ Буряад-Монголой бүхын һүзэгшэдэ нангин нэрэ гээшэ. Чой Башлиин хамбын дурасхаалда мунхэ зула Дээдэ-Торидо носожо байдаг. Сартуул, ашабагад, хорчид, бусад угай айлнууд хүбүүдээ энэ дасанда үнхээний тушаадаг байлан юм. Мунхэ сартуул гарбалдаа үриэе бусааха болобот, хайн дураараа үнхээний тушаадаг байлан юм. Санхын зүгнээ 2 миллион түхэриг оруулгадаа".

Республикин засаг захиргаанай түлөөлгэшэдэй удаа Буряадай бүхын дасануудай шэрээтэнэр тайлан дээрэ гаражада, Ивалын дасанай шэрээтэ Дагба Очироваа захалаад угэхэлэхэ, нангин хэрэгтэ хандибаа үргэбэ. Зэдэн аймагай захиргаанай түлөөлгэшэдэй, бусад олон хайн нанаатан энэ үдэшэ һаналаа нэгэдүүлэн, мунгэ зөөри үргэхэнинь һайшалтай.

Сартуул-Булагай дасанда тува нэмэриеэ оруулжка, тулгата буянгаа олох хүсэлтэйшүүл Буряад орондомнай үшвээл олон ааб даа гээнэ үрья-найдал энэ үдэшэ зэдэлээ юм. Үгэлтын эзэнэй гар хэзээдэшье хонохдороггүй, буян хэшэгэй харгы бүри үргэнеэр нээгдэдэг гээд бултандын мэдэжэх хэ юм.

Галина ДАШЕЕВА.

ЗУРХАЙ

Үнэ аbabal, буян хэшиг ба баялаг элбэгжэх.

"Гандан" дуганда һама, Жамсааран сахиусад углөөнэй 9 саргаха, үдэрэй 14 саргаха "Табан харюулга" хурал үншагдаха.

Октябрин 30, гарагай 4, монгол литын 26

Энэ үдэр газар малтажа ажал хэхэдэ, эхээлтэ бэлдэхэдэ һайн. Холын харгыда гаралтагуй, мал худалдаха, ниймаа эрхилхэдэ сээртэй.

Гахай, Хулгана, Луу, Нохой жэлтэндэ һайн, Могои, Морин жэлтэндэ муу.

Үнэ аbabal, удаан жаргал элдэхэм.

"Гандан" дуганда һама, Жамсааран сахиусад углөөнэй 9 саргаха, үдэрэй 14 саргаха "Табан харюулга" хурал үншагдаха.

Октябрин 31, гарагай 5, монгол литын 27

Холын харгыда урагшатай үдэр, тангариг үгэжэ, нүхэр болотогуй.

Бар, Могои, Бишэн, Тахяа жэлтэндэ һайн, Үхэр, Луу, Хонин, Нохой жэлтэндэ урагшагуй.

Үнэ аbabal, буян хэшиг, амгалан байдал тудаха.

"Гандан" дуганда һама, Жамсааран сахиусад углөөнэй 9 саргаха, үдэрэй 14 саргаха "Табан харюулга" хурал үншагдаха.

Ноябрин 1, гарагай 6, монгол литын 28

Хуулита хэрэгүүдье эрхилхэдэ һайн, бэрийе буулгажа болохогуй.

Могои, Морин, Хонин, Бишэн, Тахяа жэлтэндэ һайн, Бар, Туулай жэлтэндэ муу.

Үнэ аbabal, хэлэ аман,

тэмсэл ушаржа магад.

"Гандан" дуганда һама, Жамсааран сахиусад углөөнэй 9 саргаха, үдэрэй 14 саргаха "Табан харюулга" хурал үншагдаха.

Ноябрин 2, гарагай 7, монгол литын 29

Энэ үдэр муу хүсэнүүдье номгоруулха, муу хэрэг усадхаха, дайсадаа дараахада һайн. Мал худалдаха, наймаалха, андалдаха муу.

Үхэр, Туулай, Бар жэлтэндэ һайн, Хулгана, Гахай жэлтэндэ урагшагуй.

Үнэ аbabal, үнэнэн зайлаад тоорих.

"Гандан" дуганда һама, Гонгор, Лхамо, Жамсааран сахиусад углөөнэй 9 саргаха, үдэрэй 14 саргаха "Табан харюулга" хурал үншагдаха.

Ноябрин 3, гарагай 1, монгол литын 30

Хуулита ба хүшэр ажал бүтээхэдэ урагшатай, эхээлтэ табихада һайн үдэр.

Луу жэлтэндэ һайн.

Үнэ аbabal, дайсантай ушаржа магад.

Энэ үдэр "Гандан" дуганда һама, Жамсааран сахиусад углөөнэй 9 саргаха хурагдаха, "Мандал Шива" хурал үдэрэй 14 саргаха үншагдаха.

Зурхай "ГАНДАН" дуганда бэлдэгдээ.

Улаан-Үдэ, пр. Автомобилистов, 1 «к», тел: 615355, 678522, 204188.

В алтарной галерее 1000 Будд есть свободные места для установления семейного покровителя и защитника.

Сергей Цындениович БАЛДУЕВАЙ МУНХЭ ДУРАСХААЛДА

Республикин соёлы болон хэблэлэй хүгжэлтэдэ горитой хубитая оруулжнаа Буряадай үнинэй фотографист, Буряад болон Россиин соёлы габяятаа худэлмэрилэгшэ Сергей Цындениович Балдуев энэ дэлхийтээ хахасаба.

Сергей Цындениович 1929 онийн июлиин 25-даа Буряадай АССР-ий Кабанский аймагай Корсаково нууринда түрээн юм. 1965 ондо Доржо Банзаровий нэрэмжтэ багшанай институтад биологийн факультет дүүргээд, институтад физикин кафедрын ассистенттээр, удаан СССР-ий Эрдэмий академиин Сибириин таңагай Буряадай филиалда энтомологийн лабораторио ахамад лаборантаар худэлжээ. 1967-1969 онуудтаа Улаан-Үдэнын багшанай училишида багшалаа, 1969-1970 онуудтаа Улаан-Үдэдэ 15-дахи ГПТУ-да худэлжээ. Харин бури урид, армиин һүүлээр, 1954-1959 онуудтаа Сергей Цындениович милициин хүүгэдэй таңагай инспекторээр, Буряадай АССР-ий МВД-гэй 1-дэх болон 2-дохи таңагуудай мурдэгшэөр худэлжээ.

1970 онхоо хойшио Сергей Цындениевичий хуби заняа фотографистикатай, "Буряад үнэн" сонинтой нягта холбоотой. Тэрэ ажалай геройнудай – хүдөөгэй ажалшадай, заводууд болон фабрикануудай худэлмэрилэгшэдэй, алба хаагшадай, зохёхы ажалтай зоной дүрэ зурагуудые буулгажа, сониной хуудаанууд дээрэ толилуулаа.

рагуудын һайн шанаараа, һонин зураглалаараа бусадаа илгардаг.

СССР-ий Сэтгүүлшэдэй холбооной гэшүүн С.Ц.Балдуев фотовыставкэнүүдье эдхэхитэйгээр эмхидхэдэг байгаа. Буряадай Сэтгүүлшэдэй холбооной зохёхы конкурснуудтаа шангай нууринуудые нэгэнтэ бэшэ эзэлнэн. Суг худэлдэг залуушуулые туhatай заабаряараашье, хэрэгээрэшье дэмжэдэг һэн.

Республикин соёлы болон журналистикин талаараа онсо габяяатай байнааныгаа, "Буряад үнэн" сониндо, удаан Хэблэлэй байшанда олон жэлдэ ашаг үрэгээр худэлнэнэйнгээ түлөө С.Ц.Балдуев олон шагналнуудтаа хүртэнхий: "Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэй дайнай жэлнүүдтэ шэн габяяата ажлай түлөө", "БАМ-ай түлөө", "СССР-КНДР арадуудай хани барисаанай түлөө", "Ажалай ветеран" медальнууд, мунтихэдэ БурАССР-ий Верховно Советэй Президиумэй, КПСС-ий Буряадай обкомой, БурАССР-ий Министрнуудэй Советэй Хундэлэлэй грамоттуд бин.

Буряад журналистикин талаараа залуушуулые багша, аха нүхэр, хундэтэ Сергей Цындениович Балдуев тухай гэрэлтэ дурасхаал хэтэ мүнхэдэө зүрхэ сэдьхэлдэмийн үлэхэ.

Буряад үнэн
Хэблэлэй байшангай худэлмэрилэгшэд.

Подписьний индекс 50901
Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением Законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия
Свидетельство ПИ № ТУ03-00304 от 29 июля 2013 г.
www.burunen.ru
e-mail: unen@mail.ru

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре

Издательского дома «Буряад үнэн».

Отпечатано с готовых диапозитивов

в ОАО «Республиканская типография».

Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсова, 13.

Подписана в печать 23.10.2013 в 17.00 - по графику;

23.10.2013 г. в 17.00 - фактически.

Объем 6 п.л. Заказ № 2502. Тираж - 4000 экз.

Цена свободная.

* Материалы на платной основе.

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж),

Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

Буряад үнэн

Буряад үнэн

Учредители:

Глава Республики Бурятия,
Народный Хурал Республики Бурятия,
Правительство Республики Бурятия

Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ

Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА

Редакционная коллегия:

И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смолик (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев - зам.директора, Д.Б.Гуродармаева - зам.редактора, С.Б.Байминова - ответственный секретарь, Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.

ТЕЛЕФОНЫ:

21-54-54 - приемная
21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия"
21-68-08 - редактор
21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь
21-67-81 - выпускающий отдел
21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций
21-63-88 - отдел социально-политических проблем
21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон"
21-06-25 - редакция журнала «Байгал»
21-60-21 - редакция журнала «Морин Хурр», отдел книгоиздания
21-62-62 - реклама
21-50-52 - отдел распространения

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются.
Автор несет ответственность за представленные материалы.
За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

ХУУГЭДЭЙ ХОШОН УГЭ

Говорят дети

ВНУК

У моего внука разболелись молочные зубы. Наконец пошли к стоматологу. Там ему сделали обезболивающий укол, и он вместе с бабушкой сел ждать в коридоре. Лекарство начало действовать.

- Ну что, зубы перестали болеть? Что ты чувствуешь? – спрашивает бабушка.

- Щека у меня толстееет, – отвечает внук.

- Нет, мама, это значит первое место. Я получил первое место!

Эжинь классайнгаа шабинаярай дэбтэрнүүдье шалгажаа хуубаш. Тэрэ тоодо хубуунэйнгээшье дэбтэр шалгажархёд:

- Ерээд харал даа. Эндэ юундэ иимэ муухайгаар, алдуутайгаар бэшээбши? “Единице” (нэгэй) абааш! – гээбэ.

Убайгүйшэг хүйхэр гээшэ бээзэ. Урдаанаан иигэж хэлэбэ:

- Угы, энэш, мама, “первэ место” (нэгэдэхи хуури) ха юм. Би “первэ место” абааб!

Баяр ГОМБОЕВ.
Захааминай аймаг.

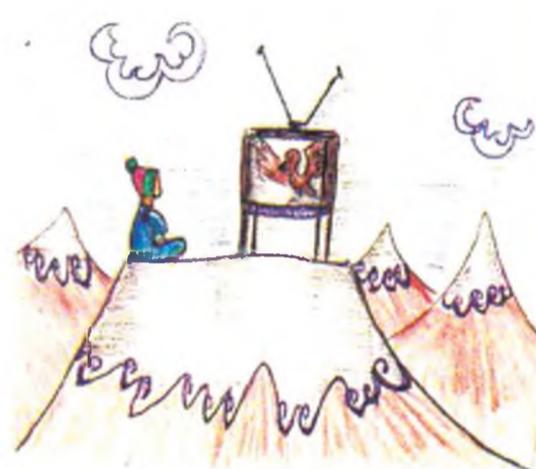
ЗЭЭ ХҮБҮҮН

Зээ хүбүүнэй уураг нарай шүдэд үнүүхэн үбдээбэ. Тийгээд лэ нэгэ үдэр шүдэнэй эмшэндэ ошобод. Тэндэ үбшэ бууруулдаг эмээр тарилга хүлээд, коридор соо гараад хүлээжэ хуубад.

Үбшэ бууруулдагэмьинь аман сооны бадайруулан, юумэ хэжэрийндрэл боллоо.

- Шүдэншни үбдэхөө болино гү? Хайшаа гээшээбэ? – гэжэ төөбийн асууда.

- Хасарни тарган боллоо байна, - гэжэ харюусаба.

Серёжа спрашивает Толика:

- Ты когда-нибудь видел орла?
- Да, вчера по телеку показывали.
- А настоящего, в горах?
- Мы в горы телек с собой не берём.

Серёжа Толиоо иигэж асууда:

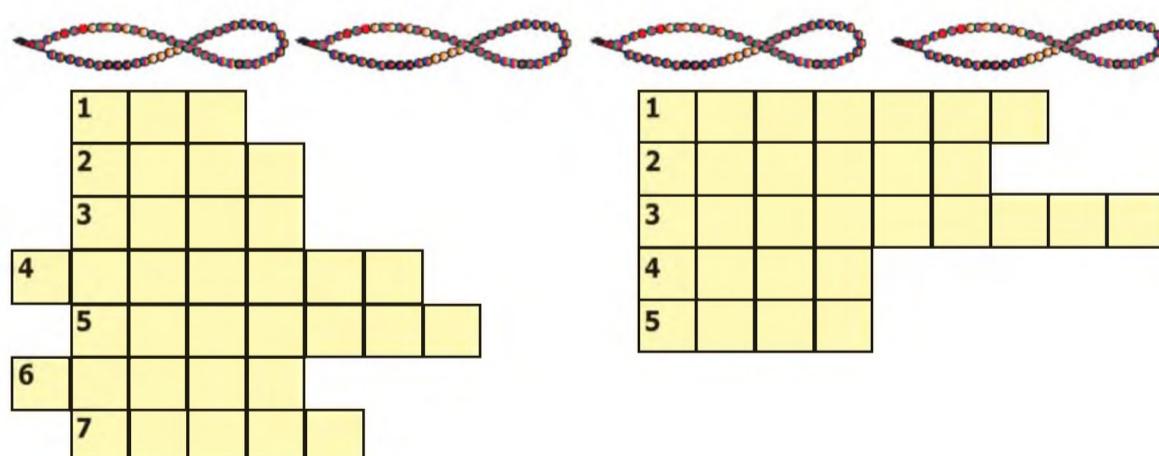
- Ши бүргэд шубуу харажаа үзэхэн гүш?
- Усэгэлдэр телевизорээр харааб.
- Хадаар ябахадаа, хараа һэн гүш?
- Хада руу ошоходоо, телек абаашадаггүйди.

Борис БАЛДАНОВ.
Наталья Цент зураба.
2000 он.

Мать проверяет тетради учеников своего класса. В том числе, проверив тетрадь сына, говорит:

Иди сюда, посмотри. Почему так неряшливо, неправильно пишешь? Ты получил единицу!

А внуку хоть бы что, он тут же отвечает:

По горизонтали:

1. Что досталось младшему сыну в наследство. в сказке «Кот в сапогах»?
2. А что среднему сыну?
3. Рыжая, с хвостом, сидит под кустом.
4. Что принесёт тебе Дед Мороз на праздник?
5. Как звали кота из сказки «Золотой ключик»?
6. Автор книги о Незнайке.
7. Не рубашка, а сшила, не человек, а рассказывает.

По вертикали:

1. Русская народная сказка.

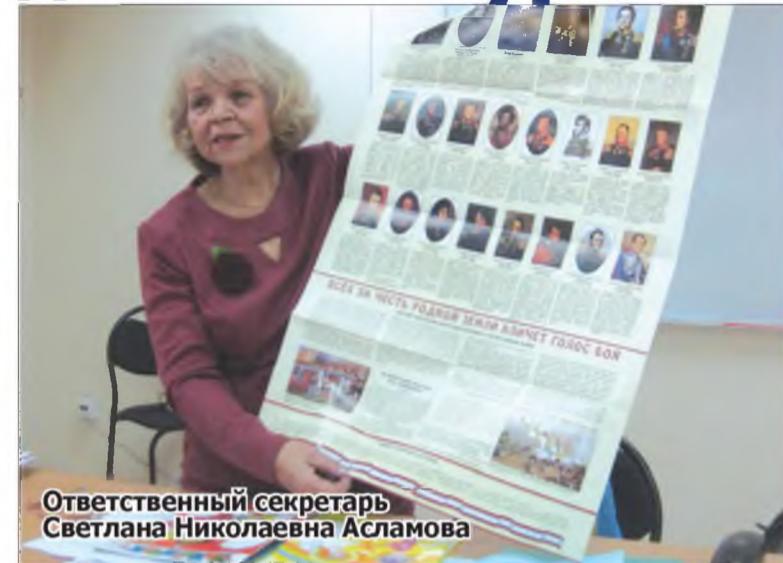
По горизонтали:

1. Сказка Ш.Перро.
2. Что горело во лбу у царевны в «Сказке о царе Салтане»?
3. Говорящий предмет своимравной царицы в «Сказке о мёртвой царевне и о семи богатырях».
4. Персонаж русской народной сказки «Колобок».
5. Коротышка из сказки «Приключения Незнайки».

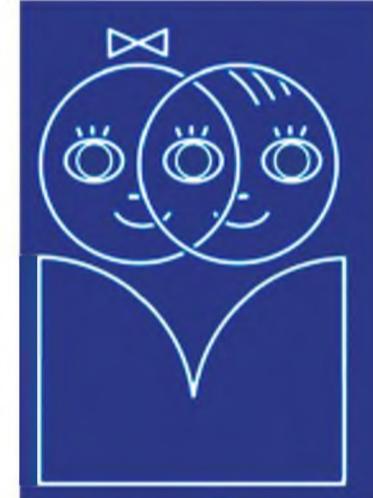
Юлия ТОКАРЕВА, 11 лет.
2000 год

Энэ хуудас Дулма Гурдардаева бэлдээ.

НОВЫЙ ВЕК детского журнала

Ответственный секретарь
Светлана Николаевна Асламова

Редакционный проект получил дальнейшее развитие. Всех участников форума беспокоит ситуация разобщенности издателей, неосведомленности о том, что и где выпускается, многие дети и взрослые не знают имен детских писателей, проживающих в регионах. Назрела необходимость объединить творческие силы на основе изучения опыта, обмена материалами, помочь во взаимной рекламе, внедрения современных технологий. Участники форума считают, что важно изучить не только опыт, но и пути распространения изданий, доставки прессы целевой аудитории.

Детский журнал «нового века» - это журнал, ориентированный на качественную литературу, качественные иллюстрации и высокий культурный уровень издания. Форум обратился к коллегам, представителям власти и деловых кругов, ко всем, кто чувствует ответственность за состояние культуры и печати в современной России с просьбой поддержать эту инициативу, обратился к органам образования с предложением о бесплатной комплектации школьных библиотек детскими журналами с качественным детским чтением.

Встреча в городе Иркутске на форуме «Новый век детского журнала» - это свидетельство о возможностях современного общества, о новых формах общения на основе дружбы и товарищества, новых технологий, о способности активных сил общества противостоять бездуховности, засилью изданий массовой культуры.

Форум призвал к созданию Ассоциации детских печатных изданий.

Туяна Самбялова.

